

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ
О РЕАЛИЗАЦИЈИ
АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА
СПРОВОЂЕЊЕ
СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА
ОБРАЗОВАЊА У
СРБИЈИ ДО 2020.
ГОДИНЕ

Мај, 2019.

ИЗВЕШТАЈ ЗА 2018.
ГОДИНУ

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ О РЕАЛИЗАЦИЈИ АКЦИОНОГ
ПЛАНА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА
ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ ДО 2020. ГОДИНЕ

ИЗВЕШТАЈ ЗА 2018. ГОДИНУ

САДРЖАЈ

Списак коришћених скраћеница	4
I Извештај о напретку у остваривању четири циља стратегије развоја образовања...	6
1. Повећање квалитета образовања	8
1.1. Унапређење планова и програма наставе и учења и стандарда постигнућа	8
1.2. Унапређење професионалног развоја запослених у образовању	14
1.3. Унапређење квалитета и доступности уџбеника	18
1.4. Унапређење у области вредновања квалитета	22
1.5. Развој инклузивног образовања	25
2. Повећање обухвата образовањем	33
3. Повећање релевантности образовања	40
3.1. Национални оквир квалификација	40
3.2. Дуално образовање	41
3.3. Иновирање планова и програма наставе и учења и студијских програма	42
3.4. Уписна политика	43
3.5. Остале мере за повећање релевантности образовања	44
4. Повећање ефикасности образовања	46
4.1. Мрежа установа	46
4.2. Дигитализација просвете и Јединствени информациони систем у просвети	47
4.3. Финансирање образовања	49
II Извештаји о напретку према нивоима образовања	50
1. Стање и контекст по нивоима образовања пре активности спроведених у 2018. години	51
2. Предшколско васпитање и образовање	59
2.1. Повећање квалитета	59
2.2. Повећање обухвата	64
2.3. Повећање релевантности	68
2.4. Повећање ефикасности	70
3. Основно образовање и васпитање	73
3.1. Повећање квалитета	73
3.2. Повећање обухвата	78
3.3. Повећање релевантности	79
3.4. Повећање ефикасности	81

4. Опште средње и уметничко образовање.....	83
4.1. Повећање квалитета.....	83
4.2. Повећање обухвата.....	87
4.3. Повећање релевантности	88
4.4. Повећање ефикасности	89
5. Средње стручно образовање.....	92
5.1. Повећање квалитета.....	93
5.2. Повећање обухвата.....	97
5.3. Повећање релевантности	101
5.4. Повећање ефикасности	103
6. Високо образовање	106
6.1. Повећање квалитета.....	106
6.2. Повећање обухвата.....	111
6.3. Повећање релевантности	112
6.4. Повећање ефикасности	114
6.5. Мере које нису директно наведене у АП.....	115
7. Образовање одраслих.....	120
7.1. Повећање квалитета.....	120
7.2. Повећање обухвата.....	121
7.3. Повећање релевантности	121
7.4. Повећање ефикасности	123
8. Образовање припадника националних мањина.....	125
9. Образовање Рома и Ромкиња	132

Списак коришћених скраћеница

Скраћеница	Пун назив
АП СРОС	Акциони план Стратегије развоја образовања у Србији до 2020.
ВО	Високо образовање
ВШУ	Високошколска установа
ENQA	Европска асоцијација за осигурање квалитета у високом образовању
ЕОК	Европски оквир квалификација
ЕУ	Европска унија
ЗВКОВ	Завод за вредновање квалитета васпитања и образовања
ЗНОК	Закон о националном оквиру квалификација
ЗОСОВ	Закон о основама система образовања и васпитања
ЗУОВ	Завод за унапређивање васпитања и образовања
ИОП	Индивидуални образовни план
ЈИСП	Јединствени информациони систем у просвети
ЈЛС	Јединица локалне самоуправе
ЈОБ	Јединствени образовни број
КАПК	Комисија за акредитацију и проверу квалитета
КВиС	Каријерно вођење и саветовање
КОНУС	Конференција универзитета Србије
МПНТР	Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
НАТ	Национално тело за акредитацију и проверу квалитета у високом образовању Србије
НОКС	Национални оквир квалификација Републике Србије
НПС	Национални просветни савет
ОЕБС	Организација за европску безбедност и сарадњу
ОЕЦД	Организација за економску сарадњу и развој
ПВО	Предшколско васпитање и образовање
ПИСА	Programme for International Student Assessment
ПКС	Привредна комора Србије
ППП	Припремни предшколски програм
ПУ	Предшколска установа
РЕФ	Фонд за образовање Рома
РЗС	Републички завод за статистику
СИПРУ	Тим за социјално укључивање и смањења сиромаштва
СРОС	Стратегија развоја образовања у Србији до 2020.
ССО	Средње стручно образовање
ТИМСС	Trends in International Mathematics and Science Study

УНИЦЕФ	The United Nations International Children's Emergency Fund
ФООО	Функционално основно образовање одраслих
ЦОП	Центар за образовне политике

DRAFT

I Извештај о напретку у остваривању четири циља стратегије развоја образовања

Стратегија развоја образовања у Републици Србији до 2020. године (СРОС) усвојена је на седници Владе Републике Србије 25. октобра 2012. године, а објављена у "Службеном гласнику РС", бр. 107/2012 од 9.11.2012. године. Стратегија као главне циљеве развоја образовања поставља:

- 1) повећање квалитета** процеса и исхода образовања до максимално достижног нивоа - оног који проистиче из научних сазнања о образовању и угледне образовне праксе;
- 2) повећање обухвата** становништва Републике Србије на свим образовним нивоима, од предшколског васпитања и образовања до целоживотног учења;
- 3) достизање и одржавање релевантности образовања**, посебно оног које се потпуно или делимично финансира из јавних извора, тако што ће се структура система образовања усагласити са непосредним и развојним потребама појединаца, економског, социјалног, културног, истраживачког, образовног, јавног, административног и других система;
- 4) повећање ефикасности** употребе свих ресурса образовања, односно завршавање образовања у предвиђеном року, са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања.

Поред ових главних циљева, за сваки део система образовања утврђени су додатни, специфични циљеви њиховог развоја. За достизање утврђених циљева развоја образовања утврђене су конкретне стратешке политике, акције и мере за сваки део система.

Влада Републике Србије је на предлог Министарства просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР) 31. јануара 2015. године донела Акциони план за спровођење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. Године (АП СРОС). Закључак о доношењу Акционог плана (заједно са текстом Акционог плана) објављен је у "Службеном гласнику РС", број 16 од 9. фебруара 2015.

Овај документ представља годишњи извештај о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије за 2018. годину и структурно се надовезује на претходни извештај о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије који је покрио период од почетка 2015. године до средине 2018. године. Годишњи извештај представља и главне активности и резултате који су остварени у друга два акциона плана Владе Републике Србије, у делу који се тичу образовања: Акциони план за остваривање права националних мањина и Акциони план за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији. Извештај, такође, представља и резултате који су постигнути у извештајном периоду од стране

просветних власти, а који не проистичу директно из Стратегије, односно Акционог плана, већ су то додатни резултати и одговори просветних власти на приоритетне потребе настале услед друштвено-економских промена и захтева који су се јавили у периоду од доношења Стратегије, односно Акционог плана.

DRAFT

1. Повећање квалитета образовања

1.1. Унапређење планова и програма наставе и учења и стандарда постигнућа

Међу најважнијим аспектима повећања квалитета образовања и васпитања налази се процес иновирања и унапређења планова и програма наставе и учења и очекиваних исхода образовања. Протеклих година је у овом сегментима било значајних развојних активности у доуниверзитетском образовању. Главне мере прописане су у Закону о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ) из 2017. године¹. Овај закон даје основ да будући програми буду оријентисани на исходе и компетенције, а мање на садржаје као што је то дуги низ година било до сада. По први пут од доношења *Европског оквира кључних компетенција за целоживотно учење* (2006) кључне компетенције за целоживотно учење су се нашле у ЗОСОВ-у (члан 11.), као и опште међупредметне компетенције (члан 12.)². Значајне активности на имплементацији курикуларне реформе одвијале су се и током 2018. године

Предшколско васпитање и образовање

Нове Основе програма предшколског васпитања и образовања³ донете су септембра 2018. године. Метафорично назване "Године узлета", нове Основе програма предшколског васпитања и образовања имају за циљ подршку добробити детета кроз развијање интегрисаног приступа учењу и развоју, наглашавање значаја игре и изградњу подстицајних и подржавајућих односа са вршњацима и одраслима у простору као инспиративном окружењу за игру, истраживање и учење. Реч је о јединственом концепцијском полазишту за развијање програма васпитно-образовног рада са децом, од јасленог узраста до поласка у школу, као и за израду критеријума за праћење и вредновање квалитета предшколског васпитања и образовања (ПВО) и унапређивање и развој предшколске установе (ПУ) и делатности у целини. Нова концепција васпитања и образовања деце предшколског узраста у складу је са савременим теоријским приступима у тој области, релевантним документима образовне политике, домаћим и међународним примерима добре праксе и вредностима заснованим на дугогодишњој традицији предшколског васпитања у Србији.

¹ Закон о основама система образовања и васпитања, Службени гласник РС, број 88/2017, 27/2018 - др. закони и 10/2019.

² Опште међупредметне компетенције је донео Национални просветни савет децембра 2013. и објављене су у Правилнику о општим стандардима постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања у делу општеобразовних предмета, Службени гласник РС, број 117/2013.

³ Правилник о основама програма предшколског васпитања и образовања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 16/2018-1.

Усвајање Основа програма предшколског васпитања и образовања резултат је активности које су реализоване у периоду од октобра 2016. године до јуна 2018. године, у оквиру пројекта *Унапређивање квалитета предшколског васпитања и образовања кроз пилотирање нацрта, даљи развој и финализацију нових Основа програма предшколског васпитања и образовања*. Пројектом су подржане планиране активности Завода за унапређивање образовања и васпитања (ЗУОВ) у сарадњи са Институтом за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, УНИЦЕФ-а и МПНТР-а.

Изазов за просветне власти, истраживаче и практичаре представља развијање ефективног приступа имплементирању Основа програма предшколског васпитања и образовања. Правилником о Основама програма по први пут је у домену предшколског васпитања и образовања прописана сукцесивна обавезност примене нове програмске концепције, ради обезбеђивања правовремене потребне стручне подршке установама. Интегрални део правилника је листа градова/општина са дефинисаном динамиком увођења обавезности примене нове програмске концепције (у периоду од 1. септембра 2019. године до 1. септембра 2022. године). Овде ће бити поменуте само јединице локалне самоуправе (ЈЛС) у чијим ће се установама Основе програма предшколског васпитања и образовања примењивати од 1. септембра 2019. године: град Нови Сад, град Чачак, град Лозница, град Пирот, град Сремска Митровица, град Смедерево, градска општина Земун, градска општина Врачар, општина Сремски Карловци, општина Аранђеловац и општина Алексинац.

Имајући у виду потребу да све предшколске установе (162 установе чији је оснивач ЈЛС⁴) добију подршку у процесу имплементације нових Основа програма предшколског васпитања и образовања, правовремена реализација планираних активности подршке предшколским установама представља најзначајнији изазов за примену нове програмске концепције. У наредном периоду, подршка у виду обука, израде приручника и водича, развоја механизма хоризонталне размене и менторске подршке установама биће обезбеђена кроз пројекат МПНТР-а *Инклузивно предшколско васпитање и образовање*⁵ (у оквиру његове друге

⁴ Извор за број јединица локалне самоуправе је преузет од Републичког завода за статистику и не подразумева број јединица локалне самоуправе на Косову и Метохији.

⁵ Пројекат *Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији* се финансира из зајма Међународне банке за обнову и развој (у укупном износу од 47 милиона евра). Општи циљ Пројекта је унапређивање доступности, квалитета и праведности ПВО, нарочито за децу из осетљивих друштвених група. У оквиру друге компоненте пројекта *Инклузивно предшколско васпитање и образовање*, планиране су активности подршке имплементацији нових Основа програма предшколског васпитања и образовања кроз развијање програма обуке и свих пратећих материјала за васпитаче и стручне сараднике за њихову примену, укључујући и обуку за директоре предшколских установа.

компоненте), који се реализује средствима из зајма Међународне банке за обнову и развој⁶.

Комплементарна подршка имплементацији нових Основа програма предшколског васпитања и образовања биће пружена и кроз пројекат *ИПА 2014 –Ка целоживотног учењу (Towards Lifelong Learning)* - један од три планирана резултата овог пројекта је да пружи подршку реформи ПВО као почетној основи целоживотног учења⁷.

Основно образовање и васпитање

На плану иновирања планова и програма наставе и учења, треба истаћи да се почев од школске 2017/2018. године, за ученике петог разреда основног образовања и васпитања примењује измењени и допуњени план и програм наставе и учења, односно уведена су три наставна предмета у статусу обавезних наставних предмета и то: Информатика и рачунарство, Техника и технологија и Физичко и здравствено васпитање. Од школске 2018/2019. године, исте промене су уведене и за ученике шестог разреда основног образовања и васпитања. У наредним школским годинама, за генерацију ученика који су кренули у пети разред школске 2017/2018. године, сукцесивно ће бити измењени план и програм наставе и учења и за седми и осми разред основног образовања и васпитања.

У контексту курикуларне реформе која је започела 2017. године доношењем новог ЗОСОВ-а, донет је нов Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања⁸ који се примењује почев од школске 2018/2019. године и Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања⁹, који ће се примењивати почев од школске 2019/2020. године. Програми акценат стављају на исходе учења, методе и начин рада наставника. Кроз упутства и објашњења у самом програму и упутства за реализацију наставе појединачних наставних предмета дата су појашњења о томе шта су програми оријентисани на исходе и како их остваривати и постићи. То подразумева да се у редовној настави чешће користе активне методе наставе и међупредметно повезивање, као и пројектна настава. Пројектна настава је дефинисана као облик образовно васпитног рада обавезан за све ученике. Планирана је у укупном фонду

⁶ У 2019. години планиран је почетак обука за васпитаче и стручне сараднике за примену нове програмске концепције.

⁷ Имплементација пројекта је почела у марту 2019. путем *уговора о услугама* - пружање стручне подршке за 50 ЈЛС/ПУ у планирању и управљању ПВО, и *уговора о набавци опреме* за 55 предшколских установа.

⁸ Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 10/2017-1, 12/2018-1, 15/2018-1, 18/2018-1, 1/2019-18.

⁹ Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 16/2018-47.

од 36 часова на годишњем нивоу, тј. једном недељно по један час или сваке друге недеље по два часа; учитељи би требало да са својим ученицима међупредметно, тематски повезују садржаје различитих предмета, уз обавезну употребу информационо-комуникационих технологија.

Током 2018. године објављени су и нови програми за матерње језике националних мањина – за први разред основног образовања и васпитања¹⁰.

Током 2018. године донет је и Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања¹¹, који се примењује почев од школске 2018/2019. године за ученике петог разреда, а од школске 2019/2020. године за ученике шестог разреда. Током 2018. године донет је и Правилник о плану наставе и учења за седми и осми разред основног образовања и васпитања¹², који ће се примењивати почев од школске 2020/2021. године за ученике седмог разреда и од школске 2021/2022. године за ученике осмог разреда.

Доношењем нових планова и програма наставе и учења поставља се основа за имплементацију курикуларне реформе, предвиђене у актуелној стратегији образовања и важећим законским решењима. У наредном периоду на нивоу основног образовања и васпитања планирано је да ЗУОВ уради предлоге програма наставе и учења за трећи, четврти, седми и осми разред. Реформа плана и програма наставе и учења основног образовања и васпитања наставиће се, дакле, у наредним школским годинама, када ће по новим плановима и програмима наставе и учења, у целости, основно образовање и васпитање стицати ученици свих разреда основне школе.

Средње образовање и васпитање

На нивоу општег средњег образовања и васпитања (гимназијског образовања) у току је реформа планова и програма наставе и учења. Почетком јула 2018. године објављен је Правилник о програму наставе и учења за први разред гимназије¹³, а у завршној фази је припрема програма за други разред. Реч је о првим већим променама у гимназијама у последњих 20 година.

¹⁰ Програми су објављени у Правилнику о допунама Правилника о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 15/2018-1.

¹¹ Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 5/2018-77, 18/2018-1.

¹² Правилник о плану наставе и учења за седми и осми разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 18/2018-1.

¹³ Правилник о програму наставе и учења за први разред гимназије, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 12/2018-93.

Сви програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама ученика првог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета, те се (у складу са чланом 60. ЗОСОВ-а, у многим програмима наводе се само кључни појмови садржаја). Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и општих међупредметних и кључних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединачних програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које ученици треба да имају на крају општег средњег образовања.

Поред ове главне промене курикуларне парадигме, остали важни реформски принципи су: изборност (већа понуда изборних програма у циљу боље припреме ученика за наставак школовања, избор занимања, али и већег задовољства ученика образовањем); интердисциплинарност (превазилажење предметних граница путем увезивања различитих дисциплина у смислене целине а ради развијања функционалних знања и компетенција ученика); поступност у увођењу новина (односно поступна припрема школа, наставника и ученика за реализацију нових програма наставе и учења). Иновирање програма одвија су у правцу тако да настава постане оријентисана на исходе и развој компетенција. Томе треба да допринесе већи број лабораторијских вежби и часова пројектне наставе.

Нова курикуларна концепција гимназијског образовања уводи низ нових изборних програма, поред постојећих (Верска настава, Грађанско васпитање, Други страни језик). У првом и другом разреду гимназије ученицима се нуде следећи изборни програми: Језик, медији и култура; Појединац, група и друштво; Здравље и спорт; образовање за одрживи развој; Уметност и дизајн; Примењене науке. Ученик бира два програма у првом разреду и може да их настави у другом или да бира нова два програма. У трећем разреду ученици бирају изборне програме које су у обавези да уче у трећем и четвртном разреду. У понуди су следећи изборни програми: Примењене науке 1 са усмерењем ка медицинским наукама; Примењене науке 2 са усмерењем ка техничким наукама; образовање за одрживи развој; Уметност и дизајн; Основи геополитике; Економија и бизнис; Религије и цивилизације; Методологија научног истраживања; Савремене технологије и предузетништво. Од понуђених изборних програма за први и други разред, односно трећи и четврти, школа у односу на интересовања ученика, људске ресурсе и опремљеност прави сопствену листу са које ученици бирају два програма. Програми су интердисциплинарног карактера и усмерени су на остваривање исхода и развијање компетенција кроз различите активне методе попут пројектне наставе, истраживачких радова и слично. Кључно је достизање општих међупредметних и

кључних компетенција. Изборни програми су полуструктурисани, тако да је на сајту ЗУОВ-а понуђена литература намењена наставницима која ће им омогућити лакше спровођење наставе. Нови план наставе и учења у општем средњем образовању и васпитању дефинише недељно оптерећење ученика од 33 часа (до сада је то био 31 час).

Током 2018. године усвојен је нови концепт предмета Српски као нематерњи језик за целокупно доуниверзитетско образовање које је урадио ЗУОВ у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији. Овај програм наставе и учења рађен је у два формата (за ученике чији матерњи језик не припада словенској групи језика и за ученике чији матерњи језик припада словенској групи језика), према Европском референтном оквиру за живе језике, а замишљен је тако да припадницима националних заједница које се школују на матерњем језику омогући достизање функционалног познавања српског језика које ће им омогућити лакше укључивање у ширу заједницу. Приређен је и речник обавезне лексике за први циклус образовања који се може преузети са сајта ЗУОВ-а.

Током 2018. године донети су стандарди постигнућа за предмет Матерњи језик и књижевност за крај средњег образовања¹⁴ - реч је о осам матерњих језика на којима се реализује план и програм наставе и учења и то: Албански језик и књижевност, Босански језик и књижевност, Бугарски језик и књижевност, Хрватски језик и књижевност, Мађарски језик и књижевност, Румунски језик и књижевност, Русински језик и књижевност и Словачки језик и књижевност. Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (ЗВКОВ) је развио програм и пратећи материјал за обуку (приручнике и сценарије за свих осам језика) за примену стандарда постигнућа ученика за предмет Матерњи језик и књижевност.¹⁵

Када је реч о квалитету програма у области средњег стручног образовања потребно је размотрити квалитет стручног дела, тј. програма стручних предмета и стручне праксе, затим квалитет општих предмета, а затим и целину ова два комплементарна дела. Такође, када се разматра квалитет рада установа, популаризацијом учења кроз рад сада у исто време треба имати у виду квалитете и школа и компанија у којима се остварује учење кроз рад. У том смислу важно је истаћи да се рад на унапређењу квалитета програма, као и претходних година, највише огледао у ревидирању дела стручних предмета и унапређења могућности за учење кроз рад, пре свега кроз развој дуалног образовања (о њему ће више речи бити у одељку о релевантности образовања).

¹⁴Правилник о стандардима постигнућа за предмет матерњи језик и књижевност за крај средњег образовања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 13/18.

¹⁵ Организација обуке је планирана за 2019. годину. Додатни приоритет за 2019. годину за ЗВКОВ је развој стандарда постигнућа ученика за крај првог циклуса обавезног образовања за предмет матерњи језик.

За школску 2018/2019. годину МПНТР је припремило низ нових образовних профила, иновирало и осавременило одређени број постојећих, а неки од профила који су били реализовани у статусу огледа постали су део редовног система. За све ове профиле израђени су стандарди квалификација, планови и програми наставе и учења засновани на исходима, као и модерни нормативи простора, опреме и наставних средстава и врсте стручне спреме наставника, стручних сарадника и помоћних наставника. Приликом израде планова и програма наставе и учења за поједине профиле дефинисане су и специфичности као што су услови одржавања наставе и подела на групе ученика ако је потребно у оквиру предмета. У школској 2018/2019. години ученици су у понуди имали 14 нових образовних профила.

Високо образовање

МПНТР је током 2018. године спровело конкурс „Развој високог образовања“ за суфинансирање развојних пројеката високошколских установа. Предмет суфинансираних пројеката је, између осталог, развијање нових и иновирање постојећих студијских програма. Пројекти који су се односили на увођење или иновирање једног предмета финансираће се највише до 250.000,00 динара, а пројекти који се односе на групу предмета на студијском програму финансираће се највише до 1.000.000,00 динара. Одлуком министра просвете, науке и технолошког развоја додељена су средства за 65 пројеката високошколских установа, од укупно 170 пријављених пројеката који су одговорили на услове конкурса.

Највећи финансијски инструмент помоћи модернизацији високог образовања у Србији од 2001. године је учешће високошколских установа у оквиру ТЕМПУС програма Европске Уније. Високошколске установе из Србије повукле су више средстава од свих других држава из региона кроз пројекте. Пројекти реформи студијских програма били су најбројнија група - скоро две трећине финансираних пројеката. Током 2018. године трајала је реализација 26 пројеката за подизање капацитета у високом образовању за које је аплицирано од 2015. до 2017. године.

1.2. Унапређење професионалног развоја запослених у образовању

Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године велики значај даје образовању наставника, односно, шире посматрано, њиховом професионалном развоју. Према СРОС-у квалитет наставника је "несумњиво кључни фактор квалитета образовања" и стога се посебна пажња посвећује континуираном усавршавању наставника и регулисању развоја наставничке каријере - од увођења у посао наставника, преко добијања, обнављања и губљења лиценце, система оцењивања, праћења, усавршавања, све до награђивања, професионализације и осигурања угледа наставничке професије.

У извештајном периоду није било значајнијих помака у погледу унапређења иницијалног образовања наставника. Проналажење формуле којом би се системски обезбедило развијање модерних наставничких компетенција, без нарушавања аутономије универзитета остаје, и после дужег низа година, још увек без адекватног одговора. Главни пут иновирања образовања наставника остају индивидуалне иницијативе (установа, департмана, универзитетских наставника) и укључивање у међународне развојне пројекте.¹⁶

У области предшколског васпитања и образовања значајан корак је учињен доношењем Правилника о стандардима компетенција за професију васпитача и његовог професионалног развоја¹⁷. Компетентност васпитача је у овом документу одређена кроз три подручја: 1) непосредни рад са децом; 2) развијање сарадње и заједнице учења; 3) развијање професионалне праксе. Свако подручје компетентности конкретизовано је кроз више компетенција које су дате у димензијама знања, умења и вредности. Стандарди компетенција афирмишу идеју да је бити компетентан више од збира појединачних компетенција као низа издвојених вештина и знања о нечему што појединац мора да поседује да би успешно обављао одређене задатке. Компетентан васпитач је професионалан у свом раду, што подразумева аутономно и одговорно деловање у складу са етичком природом праксе васпитача и комплексном, динамичном и контекстуално условљеном праксом васпитања. Компетентност васпитача се заснива на креативној примени и преиспитивању стручних знања, умења и вредности у променљивом друштвеном и васпитном контексту. Развијање компетентности је процес за који није одговоран само васпитач, већ захтева системски приступ којим се такав процес подржава.

На плану увођења наставника приправника у посао, њиховог лиценцирања и напредовања у звању у извештајном периоду није било промена. Систем менторства за наставнике приправнике је адекватно уређен, али подршка његовој ефективној имплементацији није била међу приоритетима образовне политике у извештајном периоду. То се може делом објаснити чињеницом да се наставници већ неколико година превасходно ангажују преузимањем из других школа. Напредовање наставника је, такође, уређено адекватним правним оквиром, али систем још увек није у правој мери заживео. Средином 2018. године тек нешто мало више од 500 наставника је имало неко од четири педагошка звања.

¹⁶ Одређени напредак се може очекивати применом Правилника о стандардима и поступку за акредитацију студијских програма (Службени гласник РС, број 13/2019) који је донео Национални савет за високо образовање, где су у оквиру стандарда који се односи на курикулум утврђена и очекивања када је реч о трајању и реализацији педагошке праксе, како за високошколске установе које реализују педагошке студијске програме, тако и за оне које немају педагошка образовања али чији би свршени студенти требало да буду наставници стручних предмета у средњим школама (и они морају, сходно ЗОСОВ-у, да имају образовање из психолошких, педагошких и методичких дисциплина).

¹⁷ Правилник о стандардима компетенција за професију васпитача и његовог професионалног развоја, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 16/2018-1.

На плану унапређивања система усавршавања наставника у 2018. години су извршене мање измене и допуне Правилника о сталном стручном усавршавању и напредовању у звања наставника, васпитача и стручних сарадника¹⁸. Унапређена је, такође, процедура одобравања програма сталног стручног усавршавања и стручних скупова - направљен је и програм обуке за прегледаче програма обуке који је похађало 120 прегледача. Ипак, систем стручног усавршавања наставника од доношења СРОС-а није битније мењан, тако да систем и даље има пуно простора за унапређење, али је важно поменути да Правилник о сталном стручном усавршавању и напредовању у звања наставника, васпитача и стручних сарадника¹⁹ прописује да се програми стручног усавршавања могу остваривати кроз непосредан рад или на даљину путем интернета, што је довело до тога да „онлајн“ обуке постају све присутнији облик стручног усавршавања, често и у организацији државних органа.

ЗУОВ је у извештајном периоду у оквиру своје интернет презентације креирао Наставнички образовни портал (у сарадњи са МПНТР и УНИЦЕФ-ом) као интернет платформу за подршку унапређивању образовања и васпитања на којој ће се реализовати онлајн обуке и вебинари (први су одржани децембра 2018. године).

Током 2018. године велики број наставника, стручних сарадника и директора је похађао стручно усавршавање кроз неколико националних иницијатива. Највећа таква иницијатива односи се на *Програм обуке наставника за реализацију наставе оријентисане ка исходима учења*, као кључна подршка примени реформисаних планова и програма. Реч је о тродневном програму (један дан се реализује као "онлајн" обука) који има за циљ развијање компетенција за планирање и остваривање наставе и учења оријентисаних на исходе и укључује: упознавање са новом концепцијом програма наставе и учења; глобално, оперативно планирање и припремање за час; методе, технике и активности усмерене на учење и исходе; пројектна настава; предузетништво; изборни програми (за гимназије) и праћење и вредновање учења. Подршку за реализацију ових обука Република Србија и МПНТР је добила од ЕУ кроз инструмент Секторски реформски уговор (секторска буџетска подршка – СБС), ИПА 2016.

Овај програм је током 2018. године похађало 18.000 (23%) наставника, стручних сарадника и директора из основних школа и гимназија. Планирање, организација и реализација обука овако великог обима је био веома захтеван задатак за МПНТР и ЗУОВ, на који су успешно одговорили. На основу искуства из 2018. године,

¹⁸ Правилник о изменама и допунама Правилника о сталном стручном усавршавању и напредовању у звања наставника, васпитача и стручних сарадника, Службени гласник РС, број 48/18.

¹⁹ Правилник о сталном стручном усавршавању и напредовању у звања наставника, васпитача и стручних сарадника, Службени гласник РС, број 81/2017 и 48/2018.

планирају се унапређења у различитим сегментима обуке (програм, материјали, предавачи), као и подршци и праћењу имплементације у школама²⁰.

Током 2018. године ЗВКОВ је реализовао онлајн обуку за примену образовних стандарда за 11 општеобразовних предмета у средњем образовању²¹. Обучено је 3.207 наставника, директора и стручних сарадника²².

У извештајном периоду ЗВКОВ је реализовао онлајн обуку за примену образовних стандарда за страни језик у основној школи (Енглески језик, Руски језик, Немачки језик, Шпански језик, Италијански језик, Француски језик). Обучено је око 3.600 наставника страних језика у основној школи. Главни изазов код ове и других онлајн обука је неуједначен ниво информатичке писмености полазника, а информатичка писменост је неопходна за похађање онлајн семинара.

У оквиру пројекта *Наставни садржаји кроз дигитални уџбеник/дигиталну учионицу* током 2018. године око 2.000 наставника првог и петог разреда основне школе обучено је за активан рад са савременом технологијом и савремено дизајнираним е-уџбеницима. Обука је обухватила аспекте савременог дигиталног образовања укључујући и креирање услова за примену модерног концепта учења на даљину и е-учења, повезивања еСервиса (као што су дигитална учионица и е-Дневник), умрежавање наставника и ученика, креирање и коришћење ученицима приступачнијих наставних садржаја, итд. Носилац ове обуке за наставнике је ЗУОВ. Евалуација обуке је показала да су наставници значајно унапредили своја дигитална знања и да чешће у настави примењују стечене дигиталне вештине.

Тим за социјално укључивање и смањења сиромаштва (СИПРУ) креирао је обуку *“Изградња капацитета образовних институција у Републици Србији за писање пројеката и коришћење потенцијалних извора финансирања за унапређивање квалитета, праведности и ефикасности рада”* чији је програм стављен на Листу програма од јавног интереса које решењем одобрава министар, а које за циљ имају оспособљавање запослених у образовним институцијама за планирање и писање пројеката ради унапређења школске средине и процеса наставе и учења, које могу поднети домаћим и иностраним донаторима у сврху финансирања. Ову обуку до сада је прошло 120 наставника из основних и средњих школа.

Током 2018. године донет је Правилник о програму обуке и полагању испита за лиценцу за директора установе образовања и васпитања²³, чиме су настављене активности на професионализацији ове позиције, након што су још 2013. године

²⁰ План за 2019. годину је да обуку похађа преко 20.000 полазника, овог пута укључујући и наставно особље из средњих стручних школа.

²¹ Српски/ матерњи језик и књижевност, српски као нематерњи језик, енглески језик, немачки језик, руски језик, француски језик, историја, географија, математика, биологија, хемија и физика.

²² Наставак обука планиран је програмом рада ЗВКОВ-а за 2019. годину.

²³ Правилник о програму обуке и полагању испита за лиценцу за директора установе образовања и васпитања, Службени гласник РС, број 63/18.

донети стандарди компетенција директора. Овим правилником уређени су програм обуке у складу са стандардима компетенција директора, програм испита, начин и поступак полагања испита и остала питања у вези са полагањем испита и стицањем лиценце за директора. Програм обуке остварује ЗУОВ на два начина, и то: интерактивним обукама у групи од највише 30 полазника и индивидуалним учењем на даљину. Интерактивне обуке су реализоване током 2018. године и прве лиценце су већ и додељене²⁴.

Као стручна подршка раду наставника и образовно-васпитних установа у извештајном периоду радило се на јачању хоризонталне подршке унутар образовног система. Утврђивањем листе од 47 практичара, у јулу 2018. године успостављена је Мрежа практичара за подршку предшколском васпитању и образовању, као резултат заједничке иницијативе МПНТР-а, ЗУОВ-а, ЗВКОВ-а, УНИЦЕФ-а и Института за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Мрежа практичара је успостављена са циљем: да допринесе унапређивању квалитета и праведности ПВО; да пружи подршку установама да даље развијају различите сегменте квалитета и праведности у ПВО; да подржи развој квалитетних програма и политика; да подржи ширење добре иновативне праксе међу установама; да пружи подршку развоју инклузивне праксе у предшколским установама, васпитним групама, као и на локалном нивоу. Наставак јачања Мреже практичара за подршку предшколском васпитању и образовању, планиран је и у оквиру друге компоненте пројекта *Инклузивно предшколско васпитање и образовање*.

На нивоу основног и средњег образовања на основу конкурса из 2016. године МПНТР је изабрало 200 саветника-спољних сарадника који се ангажују на пружању стручне подршке просветним саветницима и колегама у вртићима и основним и средњим школама. Томе треба придодати и 70 саветника ЗВКОВ-а који су изабрани у оквиру пројекта "Унапређивање квалитета образовног система Републике Србије кроз унапређивање ефективности система спољашњег вредновања рада школа и развој хоризонталног учења између школа" који су реализовали ЗВКОВ, Центар за образовне политике (ЦОП) и УНИЦЕФ. Саветници су током 2018. године били ангажовани у оквиру различитих развојних иницијатива у систему.

1.3. Унапређење квалитета и доступности уџбеника

У априлу 2018. године усвојен је нови Закон о уџбеницима²⁵. Утврђена је потреба да се побољшају, прецизирају и поједноставе постојеће процедуре, чиме би се

²⁴ Развој и примена програма за индивидуално учење на даљину планирано је за 2019. годину.

²⁵ Закон о уџбеницима, Службени гласник РС, број 27/2018.

повећала ефикасност целокупног поступка одобравања уџбеника и осигурао виши квалитет уџбеника. Нови закон донео је низ новина:

- Омогућава се прављење и издавање дигиталних уџбеника;
- Поједностављена су решења за подношење и одобравање уџбеника;
- Отворена је могућност набављања уџбеника преко школе, односно ђачке задруге;
- Укинут је цензус у процентима који је уџбеник морао да пређе да би био коришћен у школи;
- Остаје обавеза коришћења одабраних уџбеника за циклус од четири године, али је у изузетним случајевима остављена могућност да дође до промене изабраних уџбеника (и приликом измена плана и програма наставе и учења);
- Уведена је обавеза за издаваче уџбеника који не издају нискотиражне уџбенике да учествују у обезбеђивању средстава за издавање нискотиражних уџбеника у износу од 2% остварених нето прихода од продатих уџбеника у претходној календарској години;
- Укинуте су листе оцењивача уџбеника и прецизирано је ко може бити прегледач, да би се избегао сукоб интереса и процес био транспарентнији.

На основу споменутог закона, у јулу 2018. године директор Завода за уџбенике је донео одлуку о формирању Центра за нискотиражне уџбенике (уџбеници на језику и писму националне мањине, уџбеници прилагођени образовним потребама ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, уџбеници за огледне програме, уџбеници за стицање образовања по посебним програмима итд.). У току 2018. године донето је 225 решења о одобравању уџбеника, односно уџбеничких комплета. Када је реч о одобравању уџбеника, односно уџбеничких комплета објављен је Каталог уџбеника за први и пети разред основног образовања и васпитања (уџбеници се користе од школске 2018/2019. године)²⁶.

Током 2018. године донети су Стандарди квалитета уџбеника у електронском облику и наставних средстава.²⁷

У 2018. години наставило са финансирањем набавке уџбеника средствима буџета Републике Србије, на основу којег је у школској 2018/2019. години, на територији Републике Србије право на бесплатне уџбенике остварило око 84.000 ученика, са око 830.000 уџбеника. У школској 2017/2018. години око 86.000 ученика основних школа је добило бесплатне уџбенике и друга наставна средства из уџбеничких комплета које су школе изабрале да користе у настави. Ово право су остварили ученици основних школа којима је овај вид подршке најпотребнији, односно:

²⁶ Доступно на <http://www.mpn.gov.rs/udzbenici/>

²⁷ Правилник о стандардима квалитета уџбеника и упутство о њиховој употреби, Службени гласник РС, број 42/2016-11, 45/2018-40.

- ученици из социјално/материјално угрожених породица (примаоци новчане социјалне помоћи);
- ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом (који основношколско образовање и васпитање стичу по индивидуалном образовном плану и ученике који образовно-васпитни рад не остварују по индивидуалном образовном плану, али имају потребу за прилагођавањем (увећан фонт, Брајево писмо, електронски формат)) и
- ученици основних школа који су у породици треће или свако наредно рођено дете које је у систему.

Током школске 2017/2018. године МПНТР је спровело јавну набавку за израду уџбеника прилагођених деци са сметњама у развоју која уче према прилагођеним или измењеним програмима. Прилагођено је 6.948 уџбеничких јединица које су бесплатно додељене ученицима. Издавачи уџбеника су радили у складу са Правилником о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника²⁸ који је донесен маја 2017. године. Овим правилником су прописани услови за тзв. прилагођене уџбенике који могу бити: штампани Брајевим писмом, штампани увећано на одговарајућем папиру, прилагођени у електронском облику и прилагођени за коришћење асистивне технологије.

МПНТР је са циљем прибављања недостајућих уџбеника на језицима националних мањина који реализују целокупну наставу на свом матерњем језику потписало меморандуме 2016. године и пратеће анексе о сарадњи у области штампања недостајућих уџбеника на језику и писму националне мањине са Заводом за уџбенике и 8 националних савета националних мањина (албанске, бошњачке, словачке, хрватске, бугарске, мађарске, румунске и русинске националне мањине). Овим меморандумима планирано је штампање 184 уџбеника од којих су неки преводи на језик националне мањине док се неки наслови изворно припремају од стране аутора. До краја 2018. године од овог броја одштампано је 115 недостајућих уџбеника. Штампање уџбеника на језику и писму националне мањине у складу са потписаним меморандумима и анексима је један од резултата мере два СБС-а и подржан је средствима ЕУ. Укупан број уџбеника на језику и писму националне мањине у школској 2018/19. години је 1.705 уџбеника, а сви су доступни ученицима, како на језицима на којима се одвија целокупна настава, тако и на језику националне мањине када су у питању уџбеници за изборне програме на језику националне мањине.

Реализација меморандума који се односе на уџбенике на албанском и на босанском језику нису реализовани према динамици која је планирана, што је узроковано одређеним одлукама и поступцима националних савета албанске и бошњачке националне мањине. У 2018. години одржани су избори за чланове националних

²⁸ Правилник о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника, Службени гласник РС, број 55/2017.

савета националних мањина – МПНТР је спремно да се у договору са националним саветима пронађе оптимално решење како би се убрзао процес објављивања недостајућих уџбеника.

За *Ромски језик са елементима националне културе* штампани су уџбеници за прва четири разреда основне школе кроз пројекат „Увођење ромског језика у основне школе у Србији“ који је реализовала НВО Центар за едукацију Рома и етничких заједница из Београда, а подржала Делегација ЕУ у Србији. МПНТР је одобрило да се у Каталог уџбеника на језицима националних мањина за школску 2018/19. годину уврсте уџбеници за изборни програм Ромски језик са елементима националне културе.

Један од најзначајнијих пројеката, који је у оквиру свог програма рада за 2018. годину остварило МПНТР, јесте пројекат *Наставни садржаји кроз дигитални уџбеник/дигиталну учионицу* и који је у Плану приоритетних циљева и активности свих органа државне управе и служби Владе за унапређење ИТ сектора у Србији за 2018. годину (који је донео Савет за иновационо предузетништво и информационе технологије децембра 2017. године) рангиран као четврти на листи приоритета од укупно деветнаест приоритетних пројеката.

Сврха пројекта је унапређивање процеса наставе и учења увођењем нових технологија и пружањем подршке наставнику у увођењу и спровођењу иновација у образовно-васпитном раду. Пројектни задаци су обухватили 1) обуку 2.000 наставника за активан рад са савременом технологијом и савремено дизајнираним е-уџбеницима, 2) опремање 2.000 учионица/кабинета савременом опремом за дигиталну наставу и брзим интернетом, као и 3) набавку одговарајућих дигиталних садржаја.

Током 2018. године 2000 лаптоп рачунара и пројектора, укључујући носач за лаптоп и пројектор, предата је школама у којима раде наставници заинтересовани за употребу уџбеника у дигиталном облику у настави за први и пети разред (изабрани на основу јавног конкурса).

Реализован је, такође, јавни позив према издавачима којима су одобрени уџбеници за први и пети разред основне школе у штампаној верзији који се налазе у Каталогу одобрених уџбеника. Јавни позив се односио на достављање одобрених уџбеника у дигиталном облику, тј. дигиталних уџбеника ради утврђивања њихове усклађености са одговарајућим одобреним уџбеником. На листи уџбеника за први и пети разред у дигиталном облику налази се 106 наслова од 11 издавача. Реализована је и јавна набавка предметних дигиталних уџбеника и то оних који одговарају одабраном уџбенику у штампаној форми, за које су се пријављени наставници већ определили у редовној процедури одабира уџбеника. У току је примопредаја дигиталних уџбеника - активационих кодова школама односно наставницима који су се пријавили на Јавни позив. Уз наставнике, дигиталне

учбенике користе и ученици у одељењима у којима наставу реализују пријављени наставници.

1.4. Унапређење у области вредновања квалитета

Од 2014. године када је уведен трећи, комбиновани тест, није било значајнијих промена када је реч о завршном испиту на крају основног образовања и васпитања. У извештајном периоду, поштрено је придржавање прописаних процедура, тако да је завршни испит карактерисало мање неправилности него што је то био случај ранијих година. Веће измене у концепту завршног испита на крају основног образовања могу се очекивати у оквиру пројекта *Унапређивање квалитета средњег образовања и васпитања путем увођења завршних испита (општа, уметничка и стручна матура и завршни испит на крају трогодишњег средњег стручног образовања и васпитања)* - Државна матура који је почео са реализацијом 2019. године. Као и претходних година ЗВКОВ је припремио редовни извештај о анализи резултата завршног испита са препорукама за унапређивање рада основних школа.

На нивоу средњег образовања, крајем 2017. године донет је Правилник о програму опште и уметничке матуре²⁹, а почетком 2018. Године донет је Правилник о програму стручне матуре и завршног испита³⁰. Оба програма утврђују циљ, садржај структуру и друге важне елементе матуре, односно испита, и развијена су на основу концепције завршних испита у средњем образовању коју је марта 2017. године завршила и представила радна група коју је формирало МПНТР. Ученици који заврше четворогодишње опште средње образовање, уметничко образовање или средње стручно образовање и васпитање полагаће матуру почев од школске 2020/2021. године, а ученици који заврше трогодишње средње стручно образовање и васпитање полагаће завршни испит од школске 2019/2020. године. Процес организације и имплементације матурских испита ће се реализовати кроз пројекат *Државна матура* који финансира ЕУ средствима из претприступних фондова за 2015 (ИПА 2015).

ЗВКОВ је радио на припреми задатака за базу задатака која ће се користити у првој фази имплементације матуре из општеобразовних предмета. Припремљено је по 200 задатака из Математике, Српског језика, Физике, Историје, Географије, Биологије и Хемије. За 2019. годину планирана је припрема задатака за стране језике и превод постојећих задатака на језике националних мањина.

ЗУОВ је током 2018. године урадио 13 програма завршног испита за стицање квалификација на нивоима 1-5 Националног оквира квалификација (НОКС).

²⁹ Службени гласник – Просветни гласник, број 11/2017.

³⁰ Службени гласник – Просветни гласник, број 1/2018.

Направљен је програм обуке за све учеснике испитног процеса, а укупно је акредитован 521 екстерни испитивач. У 2019. години се планира обука и акредитација додатних испитивача за 50 образовних профила. Главни изазов представља заинтересованост послодаваца за укључивање у ове процесе.

Први пут након 2004. године, током 2018. године спроведена су национална тестирање ученика - ученика седмог разреда основне школе и ученика трећег разреда средњих школа. Тестирање је спроведено на репрезентативном узорку ученика из 148 основних, односно 135 средњих школа из три предмета: Математика, Физика и Историја. У току је анализа података који ће у наредном периоду пружити веома вредне информације о квалитету ученичких постигнућа на националном нивоу. Главни изазови на овом пољу тичу се ограничених капацитета Центра за испите ЗВКОВ-а. Обезбеђивање нових радних места и попуњавање постојећих један је од важних задатака за унапређивање овог аспекта осигурања квалитета образовања.

Србија наставља учешће у најзначајнијим међународним истраживањима ученичких постигнућа - ПИСА и ТИМСС.

Током маја 2018. ПИСА истраживање у Србији је спровео Институт за психологију. По први пут је ово истраживање у целости спроведено тако да су ученици тестове решавали на рачунарима. Резултати истраживања очекују се крајем 2019. године.

Србија тренутно учествује у циклусу ТИМСС 2019 (током 2018. године Институт за педагошка истраживања је спровео пробно тестирање) - резултати истраживања се очекују крајем 2020. године. Планирано је да Србија узме учешће и у другим значајним међународним истраживањима (учешће у истраживању ПИРЛС).

У 2018. години донет је нови Правилник о стандардима квалитета рада установа³¹. На основу резултата и искустава који су проистекли из реализације петогодишњег циклуса спољашњег вредновања и мишљења запослених у установама изражена је потреба да се изврши ревизија стандарда и показатеља квалитета рада установа и поступака спољашњег вредновања. Ревизија је укључила велики број иновација у оквиру за вредновање рада. Тако је нпр. смањен број области, смањен је број стандарда, неки стандарди су редефинисани, а други замењени потпуно новим исказима. Редифинисани су и показатељи како би били прецизнији и мерљивији. Приоритетне активности у 2019. години односе се на обуку запослених у образовању за примену образовних стандарда, као и за процес самовредновања рада установа.

Током 2018. године МПНТР је у сарадњи са ЗВКОВ-ом реализовало пројекат „Унапређивање квалитета предшколског васпитања и образовања кроз унапређење механизма за вредновање предшколских установа и развој система

³¹ Правилник о стандардима квалитета рада установе, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 14/2018-1.

подршке“у 32 предшколске установе у Србији. Пројекат је имао за циљ оснаживање запослених у ПУ за спровођење процеса самовредновања. Стручну подршку установама пружали су просветни саветници у школским управама и саветници спољни сарадници.

Током 2018. године ОЕЦД је покренуо израду Студије о евалуацији и процени система образовања у Републици Србији. Пројекат подржава МПНТР и УНИЦЕФ. Поред налаза и закључака студија ће садржати и препоруке за даље унапређивање система вредновања и осигурања квалитета образовања у Србији. Студија ће бити готова током 2019. године.

Када је реч о систему високог образовања, 2018. година била је пре свега посвећена успостављању Националног тела за акредитацију и проверу квалитета у високом образовању(НАТ) а ускладу са одређењима Закона о високом образовању из 2017. Због ових разлога су сви захтеви за акредитацију програма и установа обрађивани доста успорено а с обзиром на велики заостатак у обради захтева, до марта 2019. године обустављен је пријем нових захтева. Процес акредитације унапређен је и кроз измене три правилника, који су усвојени почетком 2019. године:

- Правилник о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа³²
- Правилник о стандардима и поступку за акредитацију студијских програма
- Правилник о стандардима за почетну акредитацију високошколских установа и студијских програма

Изузетно је важно то што је процес акредитације скоро у потпуности усклађен са захтевима Европске асоцијације за осигурање квалитета у високом образовању (ENQA). Друга важна новина тиче се саме методологије. Стандарди су унапређени и документација коју факултети подносе је измењена тј. допуњена додатним изворима доказа остварености стандарда. Оно што је до сада било сведено на прегледање извештаја о самоевалуацији сада је замењено темељним преиспитивањем свих доказа које установа нуди за испуњеност стандарда.

Све измене се биле предмет консултација са заинтересованим странама, тако да се очекује да ће први циклус акредитације бити реализован успешно иако спорије него што је то претходном био случај.

Током 2018. године припремљени су, а почетком 2019. године и усвојени Правилник о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа и студијских програма и Правилник о стандардима и поступку за спољашњу проверу квалитета високошколских установа³³.

³² Сва три правилника објављена у Службеном гласнику РС број 13/2019.

³³ Службени гласник РС, број 13/2019.

Један од већих изазова је сам рад НАТ-а, с обзиром на то да оно још увек нема своје просторије нити довољно административне подршке. Такође, листе рецензената као и раније имају своје мањкавости, па за неке области нема довољно стручњака или постоји бојазан код потенцијалних рецензената да иако је процес анониман, доживе неку врсту притиска.

1.5. Развој инклузивног образовања

Политика инклузивног образовања у Републици Србији је законску основу добила у Закону о основама система образовања и васпитања из 2009. године. Главни циљеви ових нових политика и стратегија били су усмерени на унапређивање квалитета и обухвата предшколског и основношколског образовања и васпитања (иницијално), унапређивање образовних постигнућа свих ученика, а посебно деце из осетљивих друштвених група. Током година растао је број и квалитет инструмената за имплементацију инклузивног образовања, што су пратила и бројна истраживања и анализе процеса и резултата. Обухватну слику о актуелном стању у погледу инклузивног образовања пружиће Национални извештај о инклузивном образовању у Републици Србији, који ће бити ускоро објављен (МПНТР и УНИЦЕФ). Праћење стања у области инклузивног образовања обухваћено је и Трећим националним извештајем о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији³⁴ који је Влада усвојила 27. децембра 2018. године. Извештај обухвата: преглед законског, стратешког и институционалног оквира релевантног за процесе социјалног укључивања и смањења сиромаштва, анализу тренутног стања у релевантним областима, преглед реализованих мера и програма, закључке и основне правце деловања за наредни период. Извештај је припремио СИПРУ.

У овом тексту у фокус ће бити стављена кључне активности у 2018. години.

У октобру 2018. године објављен је нови Правилник о ближим упутствима за остваривање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање³⁵, чиме је замењен правилник из 2010. године. У новом Правилнику поред других новина, допуњено је шта чини садржај индивидуалног образовног плана (ИОП), па тако ИОП као новину садржи персонализован програм наставе и учења, а може да садржи и: 1) план транзиције – план подршке детету и ученику при укључивању у образовање, при преласку на други ниво образовања или при

³⁴ Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији – преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2014-2017, доступно на http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/Treci_nacionalni_izvestaj_o_socijalnom_ukljucivanju_i_smanjenju_siromastva_2014%E2%80%932017.pdf

³⁵ Правилник о ближим упутствима за остваривање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање, Службени гласник РС, број 74/2018-58.

преласку у другу образовну установу; и 2) план превенције раног напуштања образовања за децу и ученике у ризику од раног напуштања школе. Све новине прате и нови, односно измењени обрасци.

У извештајном периоду објављен је нови Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом³⁶. Овим правилником уређују се ближи услови за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене и социјалне подршке детету, ученику и одраслом, као и састав и начин рада интерресорне комисије. Правилник се усклађује са новим законским решењима у ЗОСОВ-у - нпр. промене у сталном саставу интерресорних комисија, али зводи и друге новине попут новог система извештавања интерресорних комисија (подаци ће бити достављани надлежним министарствима од марта 2019. године). Рад интерресорних комисија карактерисало је доста дилема и изазова³⁷, па решења која доноси нови правилник би требало да учине да пружање додатне подршке буде делотворнији и ефикаснији процес.

У септембру 2018. године усвојен је и Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици³⁸. Овим правилником уређују се критеријуми и стандарди пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици од стране школе за образовање ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом, као и установе која има децу и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.

Током 2018. године усвојен је и Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности.³⁹ Овај правилник представља неопходну операционализацију Правилника о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања.⁴⁰ Њиме се прописује поступање установе када се посумња или утврди дискриминаторно понашање, начини спровођења превентивних и интервентних активности, обавезе и одговорности детета, ученика, одраслог, родитеља, односно другог законског заступника, запосленог, трећег лица у установи, органа и тела установе и друга питања од значаја за заштиту од дискриминације. Овим правилником прописује се и поступање

³⁶Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом, Службени гласник РС, број 80/2018.

³⁷Заштитник грађана (2018). Посебан извештај заштитника грађана. Инклузивно образовање, Услуге додатне подршке деци и ученицима у образовању, доступно на <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5927-in-luzivn-br-z-v-nj-uslug-d-d-n-p-drsh-d-ci-i-uc-nici-u-br-z-v-nju>

³⁸Службени гласник РС, број 70/2018-30.

³⁹Службени гласник РС, број 65/2018.

⁴⁰Службени гласник РС, број 22/2016-49.

установе када се посумња или утврди вређање угледа, части или достојанства личности у установи, начини спровођења превентивних и интервентних активности, услови и начини за процену ризика, начини заштите и друга питања од значаја за заштиту.⁴¹

Република Србија је у јануару 2018. године званично постала чланица Европске агенције за посебне потребе и инклузију у образовању (European Agency for Special Needs and Inclusive Education - www.european-agency.org). Пријем у чланство је признање Србији за континуиран рад на повећању приступачности и једнакости у образовању, развоју сигурног и стимулативног физичког и друштвеног окружења и обезбеђивању једнаких могућности за сву децу, ученике, студенте и одрасле у остваривању права на квалитетно образовање и додатну подршку. Припрема за улазак трајала је од 2015, када су представници МПНТР добили прилику да учествују у раду Агенције, да би у априлу 2017. Србија добила статус земље посматрача, а исте године добила позив за улазак у Агенцију као пуноправна чланица. Србија је у извештајном периоду укључена у четири пројекта Агенције:

- Преглед и анализа државне политике – Country Policy Review and Analysis (CPRA)
- Подршка лидерима инклузивних школа – Supporting Inclusive School Leaders (SISL)
- Променљива улога специјалиста у образовању – Changing Role of Specialist Provision (CROSP)
- Статистика Европске агенције о инклузивном образовању – European Agency Statistics on Inclusive Education (EASIE)

Током 2018. године настављен је рад на изради Акционог плана за спровођење инклузивног образовања, међутим до краја године, из процедуралних разлога, Акциони план није усвојен (на нивоу Владе Републике Србије). Упућени су захтеви свим министарствима Владе Републике Србије (чија је учешће у реализацији предвиђено у нацрту Акционог плана) ради давања мишљења на Предлог закључака о усвајању акционог плана за инклузивно образовање.

Током 2018. године МПНТР и СИПРУ су припремили и предлог Акционог плана за унапређивање образовно-васпитног рада у школи за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом за период 2018-2020.

Општи циљ Акционог плана представља развој у правцу остваривања једнаких могућности деце са сметњама у развоју и особа са инвалидитетом. Специфични

⁴¹ У извештајном периоду донет је и Правилник о обављању друштвено-корисног, односно хуманитарног рада (Службени гласник РС, број 68/2018). Правилник се примењују у три случаја - код лакших и тежих повреда школских обавеза, али и код повреда законом прописаних забрана. Он прописује обавезне активности за ученике, водећи рачуна о психофизичкој и здравственој способности, узрасту и достојанству ученика, са циљем да код ученика развије свест о последицама сопственог понашања, усмери га на оно које је пожељно и позитивно, а не да га кажњава.

циљеви су: 1) рационализација и оптимизација установа за образовање деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом, 2) стварање услова за пружање додатне подршке у образовању и васпитању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом и формирање ресурсних центара и 3) унапређење прописа у области рада предшколских установа и школа за ученике и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом.

У наредном периоду се очекују измене ЗОСОВ-а којим ће се регулисати ресурсни центри за пружање стручне подршке деци, ученицима и одраслима са сметњама у развоју и инвалидитетом, њиховим породицама и другим образовним и васпитним установама. Тиме ће се пружити и правни основ за доношење правилника којима се детаљније уређују критеријуми за стицање статуса ресурсног центра.

Према подацима РЗС за почетак школске 2017/2018. године основне школе (или одељења) за ученике са сметњама у развоју похађа 0,9% од укупне ученичке популације основношколског узраста (укупно 4760 ученика). То Србију сврстава међу земље са најмањим постотком ученика који основно образовање похађају ван типичних основних школа.

Даљи развој компетенција запослених у образовно васпитним установама за инклузивно образовање одвијало се кроз различите програме обука које је директно подржало МПНТР:

- „Обука за планирање, спровођење и праћење мера за спречавање осипања“ са листе обука од јавног интереса за представнике 50 основних школа;
- Обуке за телефонске саветнике на СОС линији за пријаву насиља у школама - обучено 50 нових телефонских саветника
- У оквиру пројекта „До успеха заједно“ обучено је 30 тренера волонтера који спроводе активности у шест основних школа у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу, Лесковцу и Новом Пазару
- Обука за наставнике школа учеснице у пројекту „Прекогранична интеркултурална сарадња образовних институција Републике Србије и Републике Хрватске“, 50 учесника
- Обуке за запослене у предшколским установама у оквиру пројекта „Вртић као сигурно и подстицајно окружење за учење и развој“, обухваћено 100 учесника из 4 ПУ (Београд, Сомбор, Зајечар и Врање).
- Обуке за запослене у осам основних школа у оквиру пројекта „Родна освешћеност, превенција насиља и дискриминације у школама“.
- Обуке за запослене у предшколским установама и основним школама у оквиру пројекта „Безбедан интернет за целу породицу“ - пилот пројекат реализован у Београду, Ужицу, Нишу и Крагујевцу.
- У сарадњи са школом „Вељко Рамадановић“ (Београд) организована је „Обука наставника за рад са децом/ученицима са сметњама вида и пружање

подршке током описмењавања на Брајевом писму“ која има статус програма од јавног интереса;

- Организована је обука "Наставници/васпитачи као носиоци квалитетног образовања за сву децу" за 90 васпитача и стручних сарадника из предшколских установа.
- У сарадњи МПНТР и УНИЦЕФ-а организована је обука Квалитетно образовање за сву децу-МОДУЛ 2 „Активности за подршку свим ученицима-Диференцирана настава“ за 22 будућа тренера.
- Обука „Рана интервенција и приступ заснован на рутинама“ за стручњаке који раде у систему предшколског васпитања и образовања, здравствене заштите, социјалне заштите у Лесковцу и Крагујевцу.
- Конференција „Инклузивно образовање – пут развоја образовања Србије“, у организацији МПНТР, УНИЦЕФ-а, СИПРУ-а уз подршку Швајцарске агенције за развој и сарадњу. Конференција је окупила 277 учесника из области образовања, креаторе политика, практичаре и представнике академских, истраживачких, међународних и невладиних организација, као и родитеље и младе људе, мотивисане да уче и поделе своја искуства о инклузији у политици и пракси.

Током 2018. године настављени су бројни истраживачки и развојни пројекти у које су укључени МПНТР, други државни органи, невладине и међународне организације у циљу унапређења инклузивног образовања у Србији:

- Програм „До успеха, заједно!“- овај пилот пројекат реализују заједно МПНТР, Министарство здравља и Министарство омладине и спорта, а спроводи се у шест основних школа у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу, Новом Пазару и Лесковцу уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији.
- Пројекат „Интегрисани одговор на насиље над женама и девојчицама II“ – пројекат има предшколску (Вртић као сигурно и подстицајно окружење за раст и развој) и школску компоненту (Родна освешћеност и превенција родно заснованог насиља) –носилац пројекта је Координационо тело за родну равноправност у сарадњи са МПНТР и другим националним и међународним партнерима.
- Пројекат „Вртићи без граница 3 – подршка унапређивању система друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања на локалном нивоу“ -УНИЦЕФ, МПНТР и ЦИП – Центар за интерактивну педагогију.
- Пројекат „Безбедан интернет за целу породицу“ у сарадњи са УНИЦЕФ-ом, Теленором и Ужичким центром за права детета.
- Пројекат „Прекогранична интеркултурална сарадња образовних институција Републике Србије и Републике Хрватске“- пројекат спроводе МПНТР и Министарство знаности и образовања Републике Хрватске у сарадњи са Нансен дијалог центрима у Србији и Хрватској.

- Пројекат „Подршка унапређивању квалитета васпитно-образовног рада са децом са сметњама у развоју“ - УНИЦЕФ и Иницијатива за инклузију ВеликиМали
- Пројекат „Уважавање разлика и спречавање насиља у предшколским установама у Србији“ и програм „Вртић као сигурно и подстицајно окружење за учење и развој деце“ - ЦИП-Центар за интерактивну педагогију уз подршку УНИЦЕФ-а
- Пројекат "Унапређивање образовања у Србији кроз јачање компетенција Мреже подршке инклузивном образовању и других запослених за инклузивно образовање" - Мрежа подршке инклузивном образовању и УНИЦЕФ;
- Програм огледа „Транзициони модел за укључивање ученика старијих од седам и по година у образовање“ - МПНТР, ЗУОВ, ЗВКОВ, УНИЦЕФ и основна школа „Бранко Пешић“ из Београда;
- "Подстицање демократске културе у школама је пројекат" - МПНТР, Савет Европе и ЦОП.
- Укључивање деце из установа за смештај деце са сметњама у развоју образовање у сарадњи са републичким и покрајинским заводом за социјалну заштиту, са посебним фокусом на децу из Дома „Колевка“ у Суботици.
- Пилотирање механизма праћења инклузивног образовања на локалном нивоу током израде Националног извештаја о инклузивном образовању - МПНТР и УНИЦЕФ
- Израда регистра деце са сметњама у развоју под окриљем Института за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут“;
- Посебан извештај заштитника грађана о инклузивном образовању - Услуге додатне подршке деци и ученицима у образовању.

Образовање ученика миграната

Република Србија прву децу мигранте и избеглице укључила је у основношколско образовање школске 2013/14. године. У школској 2018/19. години у 40 основних, 13 средњих школа и 7 предшколских установа укључено је укупно 383 мигранта, од којих је 82 малолетника без пратње (ово је податак из новембра 2018, али се тај број на месечном нивоу мења). На тај начин Србија испуњава своје обавезе у складу са Међународном конвенцијом о заштити права радника и миграната и чланова њихових породица, Конвенцијом о правима детета и другим међународним документима, као и националном регулативом.

Након искуства које су школе имале у другом полугодишту школске 2016/17. године министар доноси Стручно упутство за укључивање ученика избеглица/тражилаца азила у систем образовања и васпитања чиме започиње институционално решавање питања укључивања деце миграната/тражилаца

азила. Након тога, МПНТР је реализовало у 2017/18. години у сарадњи са УНИЦЕФ-ом и невладиним сектором неколико циклуса стручног усавршавања запослених у образовању из области подршке учења деце миграната, које су укључивале и информације о примени овог документа. За наставнике су припремљени Приручник за школе у реализацији Стручног упутства и Приручник "Од српског као страног језика до српског као језика окружења: оквир програма језичке подршке".

МПНТР се 2018. године активно укључило у реализацију пројекта Подршка Европске уније Србији у управљању миграцијама - МАДАД 2, са циљем да се подршка мигрантској популацији прошири и на приступ образовању како би се решавале потребе у оквиру тренутног миграционог контекста. Активности овог пројекта омогућавају, не само потпунију покривеност мреже прихватних центара у Србији, већ и укључивање ученика миграната у редован систем образовања.

Један од циљева МАДАД 2 пројекта у области за коју је надлежно МПНТР је *Развој српског језика као страног језика*. Предузете су две врсте активности:

1. Израда Плана и програма наставе и учења за *Српски језик као страни језик*
2. Реализација обука за примену наставног програма за *Српски језик као страни језик* која ће укључити све заинтересоване школе са циљем унапређивања капацитета запослених у образовању за рад са ученицима мигрантима и тражиоцима азила.⁴²

Овај задатак је поверен ЗУОВ-у који је у сарадњи са МПНТР формирао Радну групу која је током 2018. године припремила стандарде за Српски као страни језик и програм наставе и учења за овај предмет. Радна група је окупила стручњаке из школа, као и из четири центра за српски језик као страни језик са универзитета у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу.

Друга важна активност односи се на унапређивање капацитета образовних институција за укључивање ученика миграната у образовни систем у Републици Србији. Ова активност је усредсређена на одрживу интеграцију деце миграната у систему кроз унапређивање стручних компетенција наставника и подршку школама које похађају ученици мигранти (кроз доделу школских грантова, ангажовањем ментора и волонтера). Додељена су 52 гранта за школе које образују ученике мигранте, а 10 ментора пружа додатну подршку школама, док је 450 наставника и стручних сарадника прошло двомодуларну обуку.

Образовање ученика повратника по реадмисији

⁴²Обука је реализована 18. 04. 2019. године.

Током школске 2017/18. године, забележено је 378 (184 мушких и 194 женских) ученика који су са породицама враћени по Споразуму о реадмисији из западноевропских земаља. Већина је уписана у узрасно одговарајући разред, док су остали уписани у ниже разреде према резултатима испита за проверу знања и способности. Основне школе углавном примењују олакшане процедуре уписа у школу, ангажују тим за претходну проверу знања и укључују децу у редовну наставу. Захваљујући флексибилности система и мерама подршке, ова деца се брзо интегришу. Тако деца која су уписана током школске године по основу Споразума о реадмисији, често не буду третирана као повратници, већ након месец дана постају редовни ученици. Додатно, уколико се дете врати током исте школске године, школа га не третира као новоуписаног ђака, већ дете остаје у истом разреду. Тако дете не губи годину, а деци се омогућава додатна подршка у савладавању градива и могућност да надокнади пропуштене часове. Највеће концентрација повратника је у школским управама Београд, Лесковац и Нови Сад. Према члану 55. Закона о основном образовању и васпитању „Деца из осетљивих друштвених група могу да се упишу у школу, без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације, а са достављеним доказом о здравственом прегледу детета“, чиме је омогућено да деца повратници буду одмах укључени у образовни процес. МПНТР је по поједностављеној процедури током школске 2017/18. године реализовало 67 захтева за изједначавање сведочанства односно захтева за нострификацију диплома, што је у многоне олакшало похађање наставе. Додатна пружена мера подршке током школске 2017/18. године је обезбеђивање бесплатних уџбеника за 175 ученика. МПНТР је кроз конкурс за коришћење буџетских средстава определило средства за један пројекат чији корисници су повратници по реадмисији.

2. Повећање обухвата образовањем

Један од четири главна циља дугорочног развоја Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године је повећање обухвата становништва Републике Србије на свим образовним нивоима, од предшколског васпитања и образовања до целоживотног учења.

Предшколско васпитање и образовање

На нивоу обухвата предшколским васпитањем и образовањем постигнут је напредак од доношења СРОС-а и повећање обухвата је приметно из године у годину. Подаци Републичког завода за статистику (РЗС) показују да је у 2017/18. години предшколским васпитањем и образовањем обухваћено је 56,04% деце узраста од шест месеци до поласка у школу, односно 61,3% деце узраста од три до пет и по година (у 2015. години то је било 55,5%). У односу на 2015. годину када је у систему ПВО 192.005 деце, у 2018. години је тај број за 10% већи и износи 212.719. Укупни раст се већим делом може приписати повећаном упису у приватне установе (више за скоро 14.000 него у 2015), него упису у државне установе (више за око 7000 деце него у 2015. години).

И поред ових позитивних трендова, актуелна стопа обухвата и даље није на задовољавајућем нивоу, изузев похађања обавезног припремног предшколског програма (98,2% у 2017/2018. години). У погледу праведности овог сегмента образовног система, читавају се две негативне појаве: значајне разлике између општина у погледу обухвата предшколским васпитањем и образовањем (богатије општине чешће имају већу стопу уписа од мање богатих општина) и деца из ромских насеља у Србији су у највећој мери искључена из ПВО.

Законом о финансијској подршци породици са децом⁴³ из 2017. године значајно је унапређена подршка укључивању деце из осетљивих друштвених група у систем ПВО кроз накнаду трошкова боравка у предшколској установи за децу корисника новчане социјалне помоћи. Такође, овим законом је регулисано регресирање трошкова боравка у ПУ деце из материјално угрожених породица. Начин и услове регресирања трошкова утврђује надлежни орган јединице локалне самоуправе.

Почев од 2015. године МПНТР у сарадњи са релевантним партнерима спроводи континуирану кампању за повећање уписа деце у припремни предшколски програм и први разред основне школе. Кампања подразумева штампање флајера и постера на ромском и српском језику, комуникацију са предшколским установама и другим установама укљученим у бригу о деци и породици на локалу, формирање

⁴³Закон о финансијској подршци породици с децом, Службени гласник РС, број 113/2017 и 50/2018.

локалних тимова, израду и реализацију планова акција, размену искустава између локалних заједница у којима је обухват потпун и оних у којима није. У свим овим активностима настоји се да се подстакну предшколске установе да у својим локалним заједницама промовишу значај раног укључивања у предшколско васпитање и образовање, посебно на узрасту од 3-5,5 година, и да повећавају број васпитних група у којима се реализују краћи квалитетни предшколски програми у складу са потребама породице, као и да проналазе начине да подрже редовност похађања.

Повећање обухвата деце предшколским васпитањем и већа праведност тог обухвата, захтева унапређење организације служби на нивоу локалне самоуправе и већа издвајања средстава за предшколско васпитање. Одговор на ове изазове делом ће се пружити у оквиру пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији“. Општи циљ овог пројекта је унапређивање доступности, квалитета и праведности предшколског васпитања и образовања, нарочито за децу из осетљивих друштвених група. Планирано је између осталог, да се кроз пројекат обезбеди око 17.000 нових места за децу узраста од 3 до 5,5 година у новим, реновираним или пренамењеним објектима у минимум 30 градова и општина у Републици Србији. Стратешко опредељење на националном нивоу треба да буде препознато од стране ЈЛС које су оснивачи ПУ и у складу са законом, одговорне за планирање и оптимизацију мреже ПУ у складу са критеријумима које доноси Влада. Повећање обухвата деце не може се остваривати искључиво кроз подршку пројекта, јер такав приступ не омогућава одрживост у реализацији ових циљева.

Пројектом је такође планирано обезбеђивање субвенција локалним самоуправама како би се обезбедило да најугроженије породице добију приоритет за уписивање деце узраста од 3 до 5,5 година у програме предшколског васпитања и образовања бесплатно. Грантови за најмање 30 општина ће допринети да се најосетљивијим и економски најугроженијим породицама и њиховој деци омогући приступ програмима и услугама у заједници (у оквиру ресурса здравља, образовања, социјалне заштите), намењеним деци и родитељима. Током 2018. године представници МПНТ Родржавали су састанке са представницима локалних самоуправа у циљу идентификације могућности за унапређивање квалитета повећања обухвата деце предшколским васпитањем и образовањем.

Иако је СРОС ставио значајан нагласак на диверсификацију програма ПВО као важан правац деловања за развој инклузивности, праведности и квалитета ПВО и што актуелни правни оквир то омогућава, у пракси не постоји суштинска примена диверсификације, што се односи како на организациони тако и на програмски аспект. Локалне самоуправе још увек нису преузеле одговорност за развој кратких висококвалитетних диверсификованих програма предшколског васпитања и образовања. С једне стране, локалне самоуправе се суочавају са изазовима додатног финансирања (и запошљавања) које би проширење понуде различитих програма донело, а с друге стране, диверсификација програма се не опажа у

довољној мери као важан начин за повећање обухвата и праведности ПВО.Реализацијом пројекта (попут иницијативе Вртићи без граница) – са националног нивоа је континуирано пружана подршка ПУ/ЈЛС за развијање различитих полудневних и краћих програма, кроз обезбеђивање средстава за опремање и адаптацију доступних простора на локалу, стручно усавршавање запослених и хоризонталну размену; иницијативе у домену унапређивања ПВО на нивоу локалне самоуправе. Поред тога, током 2018. одвијале су се активности и на плану развијања прописа у овој области, па је тако сачињен нацрт правилника којим ће се ближе уредити остваривање различитих програма и облика, других облика рада и услуга које остварује предшколска установа.

Током 2017. и 2018. године реализован је пројекат "Вртићи без граница 3 - подршка унапређивању система друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања на локалном нивоу",у три предшколске установе (у Београду и Зрењанину). Циљ ове фазе пројекта је био да се истраже реални модалитети већег обухвата деце квалитетним краћим програмима, као одговор на специфичне потребе деце и породица у урбаним срединама. Пројекат је обезбедио адаптацију, опремање намештајем и дидактиком 10 простора у овим установама и омогућио укључивање више од 600 деце узраста од 3 до 5,5 година у 27 различитих полудневних и краћих програма.

Основно образовање

Обухват основним образовањем и васпитањем у Србији је скоро потпун према подацима РЗС-а⁴⁴.У школској 2016/2017. години 97,9% деце законом предвиђеног школског узраста похађало је основно образовање. Тиме је практично остварена минимална циљана вредност из СРОС-а – 98% (идеално, обухват би износио 100% с обзиром на то да је основно образовање обавезно). СРОС такође за циљ поставља да осипање из основног образовања и васпитања није веће од 5% од генерације. Пројекције на основу података које даје РЗС упућују на закључак да се осипање и креће у том распону. Методологија израчунавања броја одустанака, међутим, није оптимална (разлика у броју ученика на почетку и на крају школске године), нити су праксе пријављивања броја ученика од стране установа сасвим поуздане, тако да није расположив сасвим валидан податак о стопи осипања из система основног образовања и васпитања.

Међутим, иако нису сасвим нови, резултати студије МИКС 2014⁴⁵ указују на скоро универзални обухват основним образовањем у општој популацији, али,

⁴⁴Обухват образовањем представља однос броја ученика уписаних у одређени ниво образовања и одговарајуће старосне групе за тај ниво образовања.

⁴⁵Републички завод за статистику и УНИЦЕФ (2014). Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај. Београд, Србија: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.

истовремено показују и то да се 15% деце из ромских насеља основношколског узраста налази ван система образовања.

Једна од актуелних мера за повећање обухвата јесу олакшане процедуре за упис у основну школу. Деца из осетљивих група могу да се упишу у школу и без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације. Испитивање детета се врши тек по упису детета у школу и могуће је и на ромском језику.

Током 2018. године реализован је Конкурс за избор педагошких асистената, на основу којег је 50 нових педагошких асистената рапоређено у основне школе у којима је потреба за оваквом подршком била највећа. Према најновијим подацима у систему је ангажован 261 педагошки асистент – 221 у основним школама и 40 у предшколским установама. Од тога је рад 229 педагошких асистената финансиран из буџета Републике Србије, а 32 из буџета локалних самоуправа. Ово је трећа мера СБС-а која има за циљ да заустави осипање ученика из система, посебно ученика ромске националне заједнице.

Представници свих 50 школа у којима ће се ангажовати нови педагошки асистенти похађали су *„Обуку за планирање, спровођење и праћење мера за спречавање осипања“* (са листе обука од јавног интереса). Резултат обука је да је свака установа развила Акциони план за спречавање осипања који је део Развојног плана установе.

Рад педагошких асистената још увек прате различити изазови, почев од њиховог радног статуса, могућности за стручно усавршавање, разумевања њихове улоге од стране других запослених, учешћа у раду школских тимова. Због тога је МПНТР формирало радну групу како би се ревидирао актуелни правилник и тиме подигао квалитет њиховог рада и доприноса у пружању додатне подршке ученицима. У том смислу ради се на уређивању описа послова педагошких асистената, али и на припреми мреже педагошких асистената и инструментима за мерење њихових резултата.

Средње образовање

Обухват средњим образовањем и васпитањем у школској 2016/2017. години износио је скоро 90% према подацима РЗС-а. СРОС као циљ поставља да барем 88% генерације уписује средње образовање⁴⁶. Према студији МИКС 2014 средњу школу похађа 22% деце узраста за средњу школу из ромских насеља.

СРОС као циљ поставља повећање уписа у гимназије и сразмерно смањење уписа у средње стручне школе. Подаци показују да у је претходном периоду било сасвим малог напретка у остваривању овог циља. На почетку школске 2017/2018. године гимназије је похађало 26,2% од свих ученика који похађају средње образовање (за око 2,5 процентна поена више него школске 2010/2011). Профиле из подручја рада

⁴⁶Реч је о различитим, али компарабилним индикаторима за потребе закључивања о стопама обухвата.

Култура, уметност и јавно информисање похађало је 2,3%. У збиру то износи 28,5% ученика који похађају опште средње и уметничко образовање, што је и даље знатно мање од циљаних 45%.

У циљу постизања пуне равноправности у образовању, за ученике којима је услед сметњи у развоју и инвалидитета потребна додатна образовна подршка школске 2017/2018. године донет је документ Смернице за прилагођавање пријемног испита за средњу школу ученицима којима је потребна додатна образовна подршка. Овим документом дате су смернице за прилагођавање простора и услова полагања пријемног испита, прилагођавање теста, текста задатака и другог писаног материјала, као и других типова задатака.

Примена афирмативних мера за упис ученика ромске националности под повољнијим условима у средње школе резултирало је тиме да је у школској 2017/18. години уписано 1.969 ученика ромске националности у средње школе, док је у школској 2018/19. години путем афирмативних мера уписано 2220 ученика ромске националности (56% су ромске девојчице).

Крајем 2017.године, измењен је Правилник о ученичким и студентским кредитима и стипендијама⁴⁷, у циљу утврђивања блажих критеријума за ученике без родитељског старања, ученике са инвалидитетом и ученике припаднике ромске националне мањине. То је омогућило повећање броја додељених стипендија ромским ученицима, укључујући и оне ученике који нису имали одличан школски успех. За ученике из осетљивих група утврђује се посебна ранг листа. На овај начин је МПНТР успело у томе да повећа шансе ромских ученика да добију стипендије што је и резултирало у упадљивом повећању броја стипендија које су ромски ученици добили - у школској 2017/2018. години (303 стипендија) и још више у школској 2018/2019. години (544 стипендија). Приметно је да се континуирано већи број стипендија додељује девојчицама (увек преко 60%). Имајући у виду да је учешће ученица ромкиња у средњем образовању осетно мање од дечака Рома, додељивање већег броја стипендија ученицама подржава њихова укљученост у средње образовање и смањује постојећу родну разлику. Стипендирање ученика ромске националне заједнице је део резултата треће мере СБС-а а у циљу заустављања осипања ученика из система и повећања образовног нивоа ученика ове националне заједнице.

Расписивањем Конкурса за доделу ученичких стипендија ученицима средњих школа у РС за школску 2018/2019.годину, у јуну 2018.године, појачана је кампања информисања о блажим критеријумима за ученике ромске националности. То је било посебно значајно јер је планирани број стипендија за ромске ученике повећан са 300 на 500. Контактране су школе из подручја са већим бројем ромских ученика и обавештавани сви заинтересовани о новим могућностима. Посебно треба

⁴⁷Правилник о ученичким и студентским кредитима и стипендијама, Службени гласник РС, број 46/10, 47/11, 56/12, 75/13 и 111/17.

истаћи добру сарадњу и велико ангажовање Националног савета ромске националне мањине, који се ангажовао у информисању заједнице, као и касније, у издавању потврда о припадности ромској националној мањини и у помоћи код попуњавања и прикупљања образаца од ученика. Захваљујући овим додатним напорима, на Конкурс се укупно јавило 963 ученика из ромске заједнице (од укупно око 24000 ученика средњих школа који су се јавили на Конкурс). Овај број потврђује ефективност појачане кампање информисања.

Поред ових стипендија, МПНТР је даље, са Фондом за образовање Рома (РЕФ), по завршеном конкурс на који су имали право пријаве средњошколци ромске националности са просеком 2,5 – 3,5, одобрило 500 стипендија за школску 2017/18. годину, а 67% њих додељено је ромским девојчицама. Обезбеђена је и менторска подршка (201 ментор), током 2015/16, 2016/17. и 2017/18. године у оквиру које ментори пружају директну подршку ромским ученицима и редовно прате статус ученика по свим прописаним критеријумима. Један од резултата стипендирања средњошколаца је било смањивање осипања ученика на 7% (са иницијалних 50% пре примене програма). Стипендирање ће надаље наставити МПНТР кроз пројекат ИПА 2014 - „Запошљивост младих и активна инклузија”.

У пројекту *“Заједно ка средњој школи - Подршка деци из осетљивих група у преласку у средњу школу”* пилотира се процес колаборативног планирања и пружање подршке ученицима из осетљивих група у транзицији ка средњошколском нивоу образовања. Пројекат се спроводи у 10 изабраних основних школа које се налазе на територији општина/градова у којима постоји повећана потреба за интервенцијом усмереном на повећање транзиције ученика у средње школе. Партнери у реализацији пројекта су Дечија фондација Песталоци и ЦОП.

Високо образовање

Стопа обухвата високом образовањем популације између 19 и 24 године у школској 2016/2017. години износила је 54,2% и у поређењу са 2012. годином када је усвојен СРОС је већа за преко 10 процентних поена. СРОС није прецизирао циљне вредности у овом сегменту.

Афирмативна акција за упис на високошколске установе датира још из 2003/2004. године, а до сада је уписано укупно 1623 студента и студенткиња (51% су девојке). Упис на високошколску установу на основу Програма афирмативне мере уписа припадника ромске националне мањине у оквиру квоте која је одобрена Одлуком Владе за ову афирмативну меру може да оствари студент који је положио пријемни испит. Конкретно у академској 2016/17. години применом овог програма уписано је 182 студента у прву годину, (88 младића и 94 девојака), док је у академској 2017/18. години уписано 154 студената (71 младић и 83 девојака). У школској 2017/2018. години високошколске установе у Србији похађа 462 студента ромске националности. У поређењу са доступним подацима за школску 2010/2011. годину

реч је о осетном порасту јер је тада високо образовање похађало 204 Рома и Ромкиња. То, међутим и даље представља осам пута мањи број студената него што би то био пропорционални однос према уделу Рома у општој популацији (према Попису из 2011. године).

Када је реч о студентским стипендијама и кредитима, студенти из осетљивих друштвених група, укључујући припаднике ромске националне мањине такође имају право да поднесу захтев да се посебно рангирају у оквиру наменски опредељеног броја, применом блажих критеријума, у складу са законом и правилником. На Конкурса доделу студентских стипендија студентима високошколских установа у Републици Србији за школску 2018/2019. годину, од 158 студената који су аплицирали прилажући потврду Националног савета ромске националне мањине, стипендије је добило 115, а студентске кредите 18 ромских студената. Месечни износ стипендије, односно кредита је 8400 динара.

У случају студената у мере подршке убрајају се и мере ослобађања од школарине, као и мере на основу којих студентски центри у оквиру својих смештајних капацитета наменски треба да одреде до 10%. Број примљених студената у установе студентског стандарда на основу доказане припадности осетљивој друштвеној групи у школској 2017/2018. години износио је 804 (а укупно 17064 студената), а од тога 65 студената Рома (34 девојака и 31 младић).

Образовање одраслих

Стопа учешћа одраслих у неком облику формалног или неформалног образовања или обука одраслих у према последњим доступним подацима на националном нивоу из 2016. године износила је 19,8% што је нешто више него 2011. (16,5%) али знатно испод просека земаља чланица Европске уније (45,1%). У неком виду образовања и обуке у периоду од 12 месеци који су претходили анкетирању, нешто више учествују жене (21,4 %) него мушкарци (18%). Стопа учешћа је највећа међу популацијом 25-34 година – 29,2%. Најчешће у целоживотном образовању учествује жена, старости од 25 до 34 године, са завршеним високим образовањем која је запослена и живи у граду.

3. Повећање релевантности образовања

Један од четири циља дугорочног развоја који СРОС поставља јесте достизање и одржавање релевантности образовања тако што ће се структура система образовања усагласити са непосредним и развојним потребама појединаца, економског, културног, истраживачког, образовног, јавног, административног и других система.

3.1. Национални оквир квалификација

Једна од најважнијих мера за повећање релевантности образовања у Србији је усвајање Закона о националном оквиру квалификација⁴⁸ (ЗНОК) почетком априла 2018. Циљеви Националног оквира квалификација у Србији између осталих су развој стандарда квалификација заснованих на потребама тржишта рада и друштва у целини и обезбеђивање оријентисаности целокупног образовања на исходе учења којима се изграђују компетенције дефинисане стандардом дате квалификације, као и афирмисање значаја кључних, општих и међупредметних компетенција за учење током целог живота. Квалификације се у НОКС сврставају у осам нивоа и четири поднивоа, а према врсти разврставају се на опште, стручне, академске и струковне квалификације.

Како предвиђа Закон о НОК-у, током 2018. године основан је Савет за НОКС, саветодавно тело које ће обезбеђивати препоруке у области политика о процесу планирања и развоја људског потенцијала у складу са јавним политикама у области целоживотног учења, запошљавања, каријерног вођења и саветовања. У периоду извештавања одржане су три седнице на којима је усвојена Одлука о оснивању 12 секторских већа, затим Пословник о раду Савета, План рада Савета за 2019. годину као и Смернице за рад секторских већа.

Основана је и Агенција за квалификације - изабран је директор Агенције, а у радни однос су примљени први запослени. Пуну кадровску функционалност Агенција ће постићи у наредне две године, при чему ће поред новозапослених, особље чинити део запослених из Завода за унапређивање образовања и васпитања и особље ЕНИК/НАРИК центра.

Важан облик обезбеђивања релевантности квалификација према тржишту рада представљаће рад секторских већа предвиђених Законом о НОК-у. Секторска већа су партнерски формирана стручна и саветодавна тела чија је основна функција утврђивање потреба за квалификацијама на тржишту рада у Републици Србији, кроз дијалог и непосредну сарадњу представника света рада и образовања што ће

⁴⁸ Закон о националном оквиру квалификација, Службени гласник РС, број 27/2018.

омогућити предвиђени састав секторских већа. Крајем 2018. године формирано је 12 секторских већа.

Започет је поступак израде извештаја о повезивању НОКС са Европским оквиром квалификација (ЕОК) чиме ће се обезбедити лакша упоредивост и препознатљивост квалификација стечених у Србији са квалификацијама стеченим у другим државама.

У оквиру МПНТР функционише јединствена база квалификација које се могу стећи у Републици Србији, као и интернет сајт посвећен НОКС-у.⁴⁹ У 2018. години додато је нових 14 стандарда квалификација за образовне профиле у трајању од 3 и 4 године. У базу квалификација унето је до сада 140 квалификација, од чега је 86 са стандардом квалификације.⁵⁰ Вођење регистра НОКС преузеће Агенција за квалификације након његовог успостављања.

3.2. Дуално образовање

Да би се остварила пуна примена Закона о дуалном образовању⁵¹ (која је предвиђена за школску 2019/2020. годину) усвојено је више подзаконских аката: Правилник о програму обуке, ближим условима и другим питањима од значаја за полагање испита за инструктора⁵²; Правилник о начину распоређивања ученика за учење кроз рад⁵³; Правилник о ближим условима о начину рада, активностима и саставу тима за каријерно вођење и саветовање у средњој школи која реализује образовне профиле у дуалном образовању⁵⁴; Правилник о организацији, саставу и начину рада комисије за утврђивање испуњености услова за извођење учења кроз рад код послодавца који је донела Привредна комора Србије (ПКС)⁵⁵.

У 2018/2019. школској години, а у циљу повећања јасноће о томе који профили потпадају под коју категорију, настојало се да не буде више профила који се називају профили са елементима дуалног образовања него само дуалних образовних профила. Задржано је 19 образовних профила, којима су додати нови које је ЗУОВ израдио за потребе дуалног образовања, па је тако укупни број дуалних образовних профила 33.

У школској 2018/2019. години значајно је повећан број заинтересованих компанија (600) за реализовање учења кроз рад за дуалне образовне профиле, а повећан је и број школа укључених у дуално образовање са 50 школа на 85 школа (око 23% у односу на све средње стручне школе) као и број места за упис ученика у прву

⁴⁹Доступно на <http://noks.mpn.gov.rs>

⁵⁰Доступно на http://noks.mpn.gov.rs/baza-kvalifikacija_2/

⁵¹ Закон о дуалном образовању, Службени гласник РС, број 101/2017.

⁵²Службени гласник РС, број 70/2018.

⁵³Службени гласник РС, број 102/2018.

⁵⁴ Службени гласник РС, број 2/2019.

⁵⁵Службени гласник РС, број 46/2018.

годину средње школе за школовање по дуалном моделу образовања са 1.841 на 3.500. У 2018/2019. години укупан број ученика у све четири године је 4.500 ученика.

Почетком 2018. године одлуком Владе Републике Србије образована је и Комисија за развој и спровођење дуалног образовања ради спровођења и унапређивања дуалног образовања и трогодишњих вредновања остварених резултата. У току 2018. године организовано је шест седница Комисије. Чланови Комисије су представници Владе РС, МПНТР, Привредне коморе Србије, Сталне конференције градова и општина, школа, послодаваца, а у наредном периоду очекује се укључивање додатних чланова. Комисија, такође, доноси смернице, препоруке, мишљења, предлоге и извештаје које упућује релевантним институцијама и организацијама, а све у циљу квалитетне имплементације и развоја дуалног образовања.

Израђена је радна верзија Мастер плана за имплементацију Закона о дуалном образовању у средњем стручном образовању.

Кроз Еразмус пројекат Имплементација дуалног образовања у систем високог образовања у Србији ДуалЕду (Implementation of Dual Education in Higher Education of Serbia/DualEdu) отпочела је процена потреба високошколских установа (ВШУ) и послодаваца на основу којих ће бити израђени модели дуалног начина образовања у високом образовању. Резултати пројекта би требало да допринесу изради законске регулативе у овој области. Новембра 2018. године Министарство просвете, науке и технолошког развоја је формирало Радну групу за израду Нацрта Закона о дуалном моделу студија у високом образовању. За 2019. годину је планирано да активности на изради Закона о дуалном моделу студија у високом образовању буду завршене.

3.3. Иновирање планова и програма наставе и учења и студијских програма

Повећање релевантности нових планова и програма у основном образовању огледа се, између осталог, у увођењу обавезног статуса предмета Информатика и рачунарство. У првом циклусу основног образовања новину чини и обавезна примена пројектне наставе (36 часова на годишњем нивоу) којом се развијају знања и способности ученика кроз планирање, истраживање и тимски рад у оквиру предметног и међупредметног повезивања садржаја, и уз коришћење информационо-комуникационих технологија у пројектним активностима.

Нова курикуларна концепција гимназијског образовања уводи низ нових изборних програма, веома релевантних за економску и друштвену сферу (нпр. програми Савремене технологије и предузетништво; Образовање за одрживи развој; Здравље и спорт; Економија и бизнис). Програми ће бити усмерени на остваривање

исхода и развијање компетенција кроз различите активне методе попут пројектне наставе, израде истраживачких радова и слично.

Новину у систему представља увођење нових одељења у гимназијама за ученике са посебним способностима за рачунарство и математику (ИТ одељења). Од школске 2017/2018. године ИТ одељења су формирана у осам гимназија, а у школској 2018/2019. у 36 гимназија. Ученици у ИТ одељењима уче према специјализованом програму и у одељењима са максимално 20 ученика.

Нови планови и програми наставе и учења у средњем стручном образовању се развијају на основу стандарда квалификација- документа утврђеног на националном нивоу који садржи скуп података којима се детаљно описује квалификација. Представља основу за развој програма образовања/обучавања и процену развијености компетенција и достигнутог исхода учења за одређену квалификацију. Током 2018. године усвојено је 17 стандарда квалификација за формално образовање и израђено 17 планова и програма наставе и учења.

Развијање предузетничког духа међу децом и младима добија значајно место у плановима и програмима наставе и учења. Део новог предмета у основном образовању Техника и технологија посвећен је развијању предузетништва као међупредметне компетенције. Предузетништво је обавезни предмет у сваком од нових планова и програма наставе и учења у средњем стручном образовању који су засновани на исходима и стандарду квалификација. У исто време поједини факултети желе да покрену програме предузетништва, а неки већ нуде одабране предмете, чак и мастер студије. Међутим, иако се развој предузетништва ставља високо на листи приоритета у развоју конкуретности и релевантности високог образовања, оно за сад нема адекватну реализацију.

3.4. Уписна политика

Још један важан сегмент повећања релевантности образовања тиче се уписне политике, која се из више разлога још увек може сматрати проблематичном, али у којој се такође постепено одвијају неопходна усклађивања. Током школске 2017/2018. године, планом уписа је уведено смањење укупног броја места у средњим стручним школама за 2,3%, како би понуђени број места био усклађен са потражњом за одређеним бројем стручних образовних профила. Ове измене су укључивале смањење квоте понуде профила у четворогодишњем трајању у подручју економије, права и администрације, а повећање квота занатских/трогодишњих образовних профила у већем броју подручја рада (грађевинарство 15%, шумарство и обрада дрвета 33%, текстилство и кожарство 47%, трговина угоститељство и туризам 3%).

Утврђивање политике уписа ученика у средње школе детаљније је регулисана кроз Смернице за планирање уписа ученика у средње школе на локалном и регионалном нивоу. Смернице представљају посебно значајан корак јер се по први пут уводи процес планирања у више фаза који укључује све битне актере на локалу и нивоу школске управе. Две кључне активности су израда градског/општинског предлога плана уписа и израда предлога плана уписа на нивоу школске управе. Школе су дужне да у информациони систем „Доситеј“ доставе и образложе број и структуру уписа ученика на подручјима рада и образовним профилима/смеровима, а школска управа на основу тога организује састанке са свим релеватним учесницима у процесу: представницима локалне самоуправе, директорима школа, послодавцима, регионалним привредним коморама, филијалама Националне службе за запошљавање, удружењима послодаваца и другима који су битни за одлучивање. На овим састанцима се одређује предлог плана уписа у све средње школе на територији одређеног града или општине.

3.5. Остале мере за повећање релевантности образовања

У априлу 2018. године донет је Правилник о ученичким задругама⁵⁶, чиме се уређује област од значаја за повећање релевантности образовања у Србији. Ученичка задруга може да обавља производну, продајну и услужну делатност, односно да обавља друштвено-користан и хуманитарни рад. Делатност ученичке задруге је део образовно-васпитног рада и има за циљ да ученицима омогући: овладавање основним елементима процеса производње и пружања услуга; професионално усмеравање и развијање предузетничког духа; стварање и развијање позитивног односа према раду и стваралаштву; формирање радних навика; развијање свести о колективном раду, сарадњи и међусобном помагању и солидарности; као и допринос уређивању и развоју школе, локалне заједнице и животног окружења.

Као ваннаставна активност у преко 200 средњих стручних школа примењује се програм „ученичка компанија“. Ученичке компаније пружају могућност ученицима који су укључени да током школске године стичу знања о тржишној економији и предузетништву кроз програме организације „Достигнућа младих“ и своје компаније воде од оснивања до израде компанијског извештаја и затварања компаније. Ученике предводе наставници ментори који су прошли акредитовау обуку ове организације.

МПНТР од школске 2017/2018. године покренуло је Пилот-пројекат „Укључивање финансијског описмењавања у систем образовања и васпитања Републике Србије“ - ФинПис уз подршку компаније Виса за Југоисточну Европу. Пројекат подразумева укључивање финансијске писмености у васпитно-образовни рад и наставу кроз

⁵⁶Правилник о ученичким задругама, Службени гласник РС, број 31/2018-105.

креирање окружења за развој функционалних знања из ове области, али и програма/предмета кроз које се финансијска писменост, као међупредметна компетенција, укључује и развија. У Пилот-пројекат је укључено тридесет школа и шест предшколских установа како би се осигурала релевантност и ефикасност програма, пре него што се финансијско описмењавање уведе у систем образовања и васпитања на националном нивоу. МПНТР и ЗУОВ објавили су приручник за наставнике из финансијске писмености (март 2018).

У току је и Еразмус+ пројекат IF4TM (Институционални оквир за развој треће мисије на универзитетима у Србији) чији је примарни циљ да се на универзитетима у Србији, осим постојеће две мисије које се односе на образовање и истраживања, развије и имплементира трећа мисија коју чине три стуба развоја: трансфер технологија и иновације, континуирано учење и друштвено одговорно понашање универзитета. Универзитети који су партнери на пројекту већу су почели са ревидирањем своје интерне регулативе како би створили услове за развојне активности па тако Универзитет у Крагујевцу има основан Центар за трансфер технологија, Правилник о вредновању ваннаставних активности, као и Правилник о управљању интелектуалном својном на универзитету, а Универзитет у Београд је унапредио Стратегију целоживотног учења и друге документе релевантне за развој људских капацитета.

Измене и допуне Закона о високом образовању из 2018 године. предвиделе су да свака ВШУ треба да има савет послодаваца, док је у досадашњој формулацији формирање овог савета било дато као могућност. У најновијем Правилнику о акредитацији студијских програма гарантује се и укључивање представника послодаваца, професионалних или струковних удружења, тржишта рада или комора у оквиру рада поткомисије коју образује Комисија за акредитацију.

Србија је остварила све предуслове за пуноправно учешће у програму Еразмус+. Од Општег позива за 2019. годину, Република Србија има статус програмске земље у оквиру програма Еразмус+. То значи да ће Република Србија од 2019. године учествовати у овом програму под истим условима и са истим могућностима као земље чланице ЕУ. Овај програм је наследио и објединио четири програма у којима је Србија учествовала у периоду од 2007. до 2013. године: Темпус, Еразмус Мундус, Програм за целоживотно учење и програм Млади у акцији. Неки од пројеката ова четири програма се још увек спроводе.

4. Повећање ефикасности образовања

Ефикасност система образовања уобичајено се посматра кроз аспект интерне ефикасности, најчешће кроз стопе завршавања различитих нивоа образовања, и кроз аспект употребе ресурса који се ангажују у систему (људи, финансијска средства, материјална средства).

4.1. Мрежа установа

Мрежа образовних установа у Србији није усклађена са промењеном демографском сликом, односно значајним падом броја деце/ученика, као ни са специфичностима на одређеним нивоима образовања и васпитања (предшколски ниво, средње стручно образовање). У том смислу неприлагођена мрежа установа доприноси смањеној ефикасности целокупног система образовања.

ЗОСОВ из 2017. године донео је новарешења у погледу доношења мреже јавних предшколских установа и јавних основних школа. Утврђено је да акте о мрежама јавних предшколских установа и акте о мрежама јавних основних школа доносе ЈЛС на основу критеријума које утврди Влада Републике Србије. Ови акти се дефинишу као плански акти којим се којима се планира њихов просторни распоред према врсти и структури, а не као документи у којима се само налази попис тренутног стања. ЈЛС имају рок од годину дана да донесу ове акте од дана утврђивања критеријума. У случају да локалне самоуправе не донесу акте у предвиђеном року или они не буду у складу са прописаним критеријумима у крајњој инстанци ће их донети МПНТР.

Почетком 2018. године је донета Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи основних школа, чиме је замењена одговарајућа Уредба из 2010. године. Међу важнијим новинама је обавеза ЈЛС да пре доношења акта сачине елаборат који садржи развојни план мреже израђен на основу тренда природног прираштаја деце и ученика, као и миграционих кретања у јединици локалних самоуправа за јавне предшколске установе за период од пет година и за јавне основне школе за период од четири, односно осам година. Рок за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа је крај марта 2019. године.

Половином марта 2018. године донета је Уредба о критеријума за доношење акта о мрежи јавних средњих школа. Утврђено је девет критеријума: економски, критеријум једнакоправности, доступности, организациони, статусни, демографски, географски, културолошки и критеријум оптимизације. Утврђени критеријуми омогућавају креирање рационалније мреже средњих школа, спајање

малих школа у једну установу (минимални број ученика је постављен на 200, под одређеним условима).

За потребе доношења акта о мрежи школа реализована је теренска анализа мреже средњих школа. Акт односно Одлука о мрежи јавних средњих школа донета је у јуну 2018, а измењена је у августу и децембру исте године. Према овој одлуци програме општег образовања и васпитања оствариваће 107 гимназија; програме општег и уметничког образовања и васпитања оствариваће 39 средњих уметничких школа; програме општег и стручног образовања и васпитања, односно општег и уметничког образовања и васпитања оствариваће 44 мешовите школе. Одлука предвиђа и да ће програме различитих нивоа образовања и васпитања или више различитих подручја рада остваривати три образовно-васпитна центра.

На основу овог акта донесене су одлуке о спајању 14 средњих школа од чега су 4 гимназије, чиме је остварена рационализација броја запослених на општим пословима. Наредни кораци у 2019. години односе се на наставак хоризонталне рационализације и пилот вертикалне рационализације мреже школа (односно стварање образовно-васпитних центара), као и континуирано праћење ефикасности мреже школа ради евалуације девет критеријума и мерења ефеката досадашњих мера.

4.2. Дигитализација просвете и Јединствени информациони систем у просвети

Законом о основама система образовања и васпитања и Законом о високом образовању предвиђено је успостављање Јединственог Информационог Система Просвете (ЈИСП) који се у основи састоји од четири регистра: 1) регистар установа; 2) регистар запослених 3) деце, ученика и одраслих; и 4) регистар акредитованих студијских програма. ЈИСП такође укључује и евиденције које се воде у школи, а које су извор података који се уписују у поменуте регистре, као и систем за доделу Јединственог Образовног Броја (ЈОБ) чија намена је да обезбеди јединствен идентификатор сваког детета, ученика, студента и одраслог у систему васпитања и образовања, те да обезбеди анонимизацију података о деци, ученицима, студентима и одраслима, а истовремено омогућавајући исрачунавање сложених статистичких индикатора за вредновање система образовања и васпитања.

У претходном периоду Министарство је сопственим људским ресурсима развило део ЈИСП-а који се односи на регистар установа и регистар запослених, који су и током 2018. године одржавани и надограђивани. У току 2018. године обезбеђен је и електронски дневник који представља евиденцију о образовно-васпитном раду у школи, као и евиденцију о успеху и владању ученика. Важно је напоменути да је кроз електронски дневник родитељима омогућен континуиран увид у успех и владање деце без потребе за доласком у школу ради информисања. Такође,

електронски дневник представља веома важан извор статистичких података и великог дела података који се уписују у регистре. До краја 2018. године електронски дневник ушао је у активну употребу у око 600 школа, а очекује се да у току 2019. године електронски дневник уђе у употребу у свим школама у РС. Показало се да је највећа препрека увођењу електронског дневника недостатак инфраструктуре, што у облику интернет везе у свим учионицама, што у облику рачунара или других уређаја који би наставницима омогућили да електронски дневник користе редовно на часу на исти начин као и папирни дневник. Тренутно се интензивно ради на превазилажењу наведених препрека.

У току исте године уз подршку УНИЦЕФ-а припремљене су процедуре за доделу ЈОБ-а, припремљен је Правилник о ЈОБ-у, развијен је систем за доделу ЈОБ-а, и припремљен је Правилник о ЈИСП-у. Остварена је сарадња са РЗС-ом ради утврђивања и унапређивања оквира за праћење образовања и кључних индикатора који служе за утврђивање улазних варијабли за информациони систем. Остварена је сарадња и са ЗВКОВ-ом ради утврђивања кључних показатеља у образовању ради припреме одговарајућих извештаја за школске управе, установе и јавност (развијен скуп динамичких индикатора за планирање и праћење развоја образовања).

Иако је много рада и ресурса уложено у развој и успостављање дела ЈИСП-а, показало се да имплементирани део система има низ недостатака. С обзиром на ограничене људске ресурсе, развијени део система је прилично једноставан и не обезбеђује адекватне механизме који би омогућили управљање садржајем регистара и гарантовали ажурност и исправност истих. Стална потреба за различитим типовима извештаја из система, као и за новим функционалностима довела је до тога да систем неплански нарасте до димензије и облика у којем посао одржавања система у функционалном стању захтева велику количину рада, а даља надоградња система неретко и поновну имплементацију већ развијех делова система.

Због, на дуже стазе, неодрживог стања које је постојало крајем 2018. године ангажован је тим експерата који је сагледао тренутно стање и сачинио идејни пројекат новог система који би превазишао све претходно уочене недостатке постојећег система. У плану је да даљу имплементацију на основу идејног пројекта спроведе Канцеларија за информационе технологије и електронску управу (КИТЕУ) Владе РС. Задатак ове Канцеларије је да до лета 2019. године спроведе поступак јавне набавке како би се одабрао извођач који ће имплементирати и успоставити нови систем, те да у сарадњи са добављачем успостави и настави да технички одржава систем, укључујући и сву неопходну хардверску инфраструктуру. У плану је да имплементација система отпочне током лета 2019. године, а да миграција постојећих података и прелазак на унос у нови систем буде спроведена током школске 2019/2020. Финални облик са свим механизмима за

коришћење података и извештавање на основу истих систем би требао да добије до јуна 2021. године.

4.3. Финансирање образовања

У извештајном периоду нису учињени кораци у правцу измене система финансирања доуниверзитетског образовања. У области високог образовања 2018. године формирана је Радна група за израду платформе за Нацрт закона о финансирању високог образовања. Основни правац промена треба да омогући да се факултети финансирају по моделу заснованом на перформансама⁵⁷ (односно према реализованим циљева и постигнутим резултата које високошколска установа оствари у одређеном периоду), а не на основу броја студената које упишу.

Као део активности у оквиру измене система плата у јавном сектору, припремљен је каталог радних места у просвети као део општег Каталога радних места у јавним службама и другим организацијама у јавном сектору, предвиђеног Законом о систему плата у јавном сектору који је усвојен 2016. године. Примена овог Закона је одложена за 2020. годину због потребе да се изврше додатне финансијске анализе.

Каталог садржи списак радних места, општи/типични опис посла, потребну стручну спрему/образовање и додатна знања/ испите / радно искуство. У Каталогу је пописано укупно 116 радних места у просвети (укључујући руководећа радна места у просвети; радна места у предшколском, основном и средњем образовању; радна места у области ученичког и студентског стандарда; радна места у високом образовању; радна места у организацијама које се баве праћењем и развојем система образовања и васпитања у доуниверзитетском образовању).

Нови систем плата у јавном сектору заснива се на подели на платне групе и платне разреде. Запослени у јавним службама су подељени у 13 платних група, а унутар сваке платне групе су подељени на платне разреде. Током 2018. године израђен је предлог расподеле радних места у просвети и достављен репрезентативним синдикатима на разматрање. Највећи део запослених у образовању је стављен у 8. платну групу у којој има 9 платних разреда. То значи да се кроз напредовање у платним разредима и коефицијентима може валоризовати остварени радни учинак који је изнад стандардног или очекиваног за дато радно место, кроз осетно веће зараде.

⁵⁷Програм Владе Републике Србије кандидата за председника Владе Ане Брнабић.

II Извештаји о напретку према нивоима образовања

1. Стање и контекст по нивоима образовања пре активности спроведених у 2018. години

Опште стање у предуниверзитетском образовању

Најважније активности на повећању квалитета образовања у Србији на предуниверзитетском нивоу огледају се у промени општег курикуларног приступа. Нови ЗОСОВ као елемент квалитета образовања и васпитања у Републици Србији први пут на законском нивоу преузима кључне компетенције за целоживотно учење из Европског референтног оквира (2006), и прописује опште међупредметне компетенције. Конкретније, ЗОСОВ прописује 11 општих међупредметних компетенција за крај обавезног основног и средњег образовања које су све од суштинског значаја за постизање позитивних друштвених исхода: 1) компетенција за целоживотно учење; 2) комуникација; 3) рад са подацима и информацијама; 4) дигитална компетенција; 5) решавање проблема; 6) сарадња; 7) одговорно учешће у демократском друштву; 8) одговоран однос према здрављу; 9) одговоран однос према околини; 10) естетичка компетенција и 11) предузимљивост и предузетничка компетенција.

Важна новина је да нови ЗОСОВ прописује да планови и програми наставе и учења морају да садрже и опште предметне компетенције, специфичне предметне компетенције, исходе учења и образовне стандарде (односно стандарде квалификација за средње стручно образовање). Овим променама компетенције и исходи (а не на садржаје) су стављени у први план, што треба да осигура већу релевантност нових планова и програма наставе и учења.

Србија је од 2003. године редован учесник два највећа и најутицајнија међународна истраживања ученичких постигнућа - ТИМСС (*Trends in International Mathematics and Science Study*) и ПИСА (*Programme for International Student Assessment*). ТИМСС испитује постигнућа ученика из математике и природних наука у четвртој и осмом разреду, а ПИСА читалачку, математичку и научну писменост петнаестогодишњака.⁵⁸

У последња три ТИМСС циклуса (2011, 2015 и актуелни 2019) у Србији се спроводи истраживање у четвртој разреду основне школе. Према последњим доступним подацима ТИМСС истраживања спроведеног 2015. године, ученици из Србије се са остварених 518 бодова из математике и остварених 525 бодова из природних наука налазе изнад просека скале које је постављено на 500 бодова. Ова постигнућа су на нивоу резултата које постижу ученици из других, економски развијенијих

⁵⁸ Ученици који учествују у тестирању у Србији похађају први разред средње школе, али с обзиром на природу ПИСА тестирања може се сматрати да оно углавном мери укупно развијене компетенције ученика током дотадашњег школовања, што је осам година основног образовања и непuna година средњошколског образовања.

земаља, али је истовремено велика разлика до најуспешнијих земаља у овом истраживању.

Последњи доступни ПИСА резултати потичу из 2012. године када су ученици из Србије остварили резултате у све три врсте писмености који су значајно испод просека који важи за ОЕЦД земље.

Предшколско васпитање и образовање

Сумарни резултати за 128 ПУ које су биле предмет спољашњег вредновања током последње три школске године показује да се велика већина сврстава у категорију установа у којима се добро ради (оцене 3 или 4) – постотак ових установа за три школске године се креће од 85% до 100%.

Испитивање ставова грађана⁵⁹ показује да преко 80% грађана сматра да предшколске установе пружају квалитетне васпитно образовне услуге. Грађани као највеће проблеме у функционисању предшколских установа виде недостатак простора, односно превелике групе (58%), затим лоше стање и застарелост опреме и технике (31%), потом лош материјални положај запослених (21%) и спутавање креативности код деце (19%).

На нивоу обухвата предшколским васпитањем и образовањем постигнут је напредак од доношења СРОС-а и повећање обухвата је приметно из године у годину. Конкретније, подаци РЗС-а показују да је у 2016/17. години предшколским васпитањем и образовањем обухваћено 52,3% деце узраста од шест месеци до поласка у школу, односно 58,9% деце узраста од три до пет и по година (у 2015. години то је било 55,5%). У 2017/18. години предшколским васпитањем и образовањем обухваћено је 56,04% деце, односно 61,3% (101.628) деце узраста од три до пет и по година.

Мрежу ПУ карактеришу недовољни просторни капацитети за очекивану стопу обухвата и неједнака географска распоређеност.⁶⁰ Приметне су велике разлике у смислу капацитета ПУ између општина са различитим степеном социо-економског развоја – у богатијим општинама има више ПУ, а просечан број деце по објекту је већи.

Такође постоји велика разлика када је реч о броју деце у васпитној групи између различитих објеката предшколских установа – тај број је већи за објекте који се налазе у административном центру општине него у насељима ван административног центра.

⁵⁹ Ставови грађана о задовољству услугама предшколског и основног образовања у Србији: Сажетак резултата истраживања (2017). USAID, Европски покрет, Центар за европске политике.

⁶⁰ Бауцал, А. и сарадници (2016). Предшколско васпитање и образовање у Србији: ситуациона анализа и препоруке. Светска банка.

Основно образовање и васпитање

На нивоу основног образовања тренутно постоји један национални испит - завршни испит на крају основног образовања. Подаци са завршног испита се, међутим, углавном из методолошких разлога, не могу без већих ограда користити као мера квалитета постигнућа на националном нивоу.

Испитивање ставова грађана показује да је скоро 80% грађана задовољно квалитетом васпитно-образовних услуга које пружају основне школе.⁶¹ У поређењу са осталим деловима Србије, највеће задовољство услугама основних школа приметно је у Београду. Као највеће проблеме у раду основних школа грађани препознају преопширне наставне програме (44%), затим лоше стање и застарелост опреме и технике (29%), као и застарелост наставних програма (29%) и лош систем оцењивања (27%).

Резултати студије МИКС 2014 такође указују на скоро универзални обухват основним образовањем у општој популацији, међутим, истовремено показују да се 15% деце из ромских насеља одговарајуће старости налази ван система образовања. Регионално истраживање о положају Рома на Западном Балкану из 2017. године показује сличне податке - 84% деце из ромских насеља похађа основно образовање.⁶²

Мрежа основних школа је већ годинама неприлагођена демографским кретањима који се огледају у значајном смањењу броја ученика – за само 4 године број ученика у редовним основним школама је смањен за 31.000, односно за 5,5%. Неприлагођеност мреже школа је посебно видљива на два начина. Прво, постоји велики број малих основних школа у централним градским срединама. Друго, у одређеним удаљеним руралним срединама, настава у подручним школама је организована у такозваним „комбинованим одељењима“ у којима се деца која похађају различите разреде групишу у једно одељење које учи један учитељ.⁶³ Настава и учење у таквим одељењима представља изазов и генерално је слабијег квалитета него у уобичајеној структури одељења.

ЗОСОВ из 2017. године донео је нова решења у погледу доношења мреже јавних предшколских установа и јавних основних школа. Утврђено је да акте о мрежама јавних предшколских установа и акте о мрежама јавних основних школа доносе јединице локалне самоуправе на основу критеријума које утврди Влада Републике Србије. Ови акти се дефинишу као плански акти којим се којима се планира њихов

⁶¹ Ставови грађана о задовољству услугама предшколског и основног образовања у Србији: Сажетак резултата истраживања (2017). USAID, Европски покрет, Центар за европске политике.

⁶² Доступно на http://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/presscenter/articles/2018/te_ak_polo_aj-roma-na-zapadnom-balkanu.html

⁶³ Податак из интерног документа МПНТР (2017) - Светска банка је, као техничку помоћ МПНТР, спровела функционалну анализу јавних услуга у образовању, укључујући и део који се односи на анализу мреже школа, са крајњим циљем унапређивања ефикасности и ефективности јавних услуга.

просторни распоред према врсти и структури, а не као документи у којима се само налази попис тренутног стања. ЈЛС имају рок од годину дана да донесу ове акте од дана утврђивања критеријума. У случају да локалне самоуправе не донесу акте у предвиђеном року или они не буду у складу са прописаним критеријумима у крајњој инстанци ће их донети МПНТР.

Опште средње и уметничко образовање

СРОС као циљ поставља повећање уписа у гимназије и сразмерно смањење уписа у средње стручне школе. Наиме, СРОС предвиђа да до 2020. године минимално 95% оних који су завршили основну школу (88% генерације) уписује неку од средњих школа. Циљ је да средње стручне четворогодишње школе уписује 39% генерације, остало средње стручно образовање уписује 10% генерације док опште средње и уметничко образовање и васпитање уписује 39% генерације. Другим речима, као циљ се поставља да око 45% свих средњошколских ученика, похађа опште средње и уметничко образовање.

Имајући то у виду, важно је истаћи да је стопа настављања школовања у школској 2016/2017. години оних који су завршили гимназије износила 91,8%. Према проценама заснованим на интерним подацима МПНТР, 8% гимназијалаца који упишу први разред гимназије не завршава овај програм у очекиваном трајању од четири године (процена на основу података о генерацији ученика који су гимназију уписали 2013/2014. године).

Деца из осетљивих група и поред својих способности често немају могућности да се образују у гимназијама и уметничким школама, најчешће због лошег социјалног статуса породица које не могу детету да плаћају трошкове школовања ван места становања (превоз или становање у другом месту), а уз то школовање не води директно запослењу, дуго траје и тражи улагања. У истраживања ЗВКОВ-а о ставовима запослених у гимназијама 16,4% учесника се сложило да је један од битних недостатака гимназијског образовања мали обухват ученика из осетљивих група и неразвијен систем подршке и обезбеђивања услова за њихово школовање - делимично слагање са овим одговором има 45,6%, а са овом тврдњом се не слаже 38% запослених.

ЗВКОВ је током 2017. године реализовао истраживање о ставовима запослених у гимназијама о квалитету, ефикасности и релевантности постојећег концепта гимназијског образовања.⁶⁴ Као посебне квалитете гимназијског образовања запослени виде то да је оно најбоља припрема ученика за даље школовања, да пружа добро опште образовање ученика које им поред успеха на такмичењима омогућава подстицајну средину за развој личности. Према мишљењу запослених у гимназијама, предности које ова школа даје су могућност квалитетног избора

⁶⁴ МПНТР, ЗВКОВ (2017). Шта је добро у нашим гимназијама, а шта треба мењати? Ставови запослених у гимназијама о квалитету, ефикасности и релевантности гимназијског образовања.

занимања, активизам ученика, развијање радних навика и подстицање целоживотног учења. У очима запослених гимназија негује квалитетно традиционално образовање, али и савремене приступе и иновативност. С друге стране, значајно је да се сваки пети испитаник слаже да је настава у гимназијама доминантно предавачког типа, као и да је наставни програм преобиман и по структури и садржају неприлагођен природи ових школа и карактеристикама ученика. Да квалитет наставних метода представља један од битних недостатака у гимназијама говори скоро сваки четврти запослени.

Анкетирање запослених у гимназијама је показало да трећина наставника у свом раду има потребу за подршком у прилагођавању наставе потребама ученика, односно у процесу индивидуализације и диференцијације наставе. Исти проценат наставника има проблема са употребом ИКТ-а у настави, а 40% наставника је исказало потребу за подршком у реализацији тематско-проблемске наставе и интердисциплинарном приступу.

Такође, исто истраживање, када је реч о релевантности гимназијског образовања, показује да скоро половина испитаника сматра да гимназије нису изгубиле свој специфични идентитет институција које добро припремају за универзитет (47,5%), делимично је с тим сагласно 41,4% испитаника, док сваки десети запослени сматра да гимназије јесу изгубиле ову одлику. Највећи број испитаника (69%) дели мишљење да гимназијско образовање оснажује ученике за активно учешће у друштвеном, културном и научном животу, док се с тим делимично слаже 28%, а не слаже се 3%. У вези с тим је и налаз да 65% запослених сматра да је њихова школа успоставила континуирану и богату сарадњу са културним, научним и др. организацијама и институцијама, тако да будућа културна и интелектуална елита има прилику да повезује ваншколска знања и умења са школским.

На питање које опште и међупредметне компетенције наставници најбоље развијају код ученика, резултати анкетирања су показали да гимназијски наставници сматрају да најбоље развијају одговоран однос према околини, комуникацију и сарадњу и одговоран однос према демократском друштву.

Скоро 50% испитаних наставника исказало је потребу за подршком када је у питању развијање предузимљивости и предузетничке компетенције, 35% наставника се не осећа способним за развијање дигиталне компетенције, а 33% испитаника не зна на који начин да развија компетенцију за целоживотно учење код ученика, што је свакако значајан постотак.

Мрежа средњих школа је креирана за потребе далеко већег броја ученика, а у наредних 15 година, показују пројекције, очекује се даљи пад броја ученика у средњем образовању за око 9000. Посебно изражен пад се очекује све до школске 2022/2023. године.

Подаци с краја школске 2016/2017. године показују да 43,3% државних гимназија ради у једној смени, 55,7% у две смене и једна у три смене. Од 13 приватних гимназија, 8 раде у једној смени, а 5 у две смене.

Средње стручно образовање

Средње стручно образовање у Србији се већ дуги низ година посматра као део образовног система који треба да буде ослонац економском развоју земље и у том смислу се у периоду пре, а посебно након доношења Стратегије, интензивно радило на развоју и прилагођавању програма стручног образовања стандардима квалификација, а успостављен је и Каталог стандарда квалификација који се перманентно допуњава.

Спољашње вредновање стручних школа је у претходном периоду спровођено на бази општих стандарда где је релативно висок проценат стручних школа је добио највишу оцену, нарочито у поређењу са гимназијама. У периоду од 2015. до 2017. године ЗВКОВ је, у складу са захтевима МПНТР, извршио и вредновање 21 образовног профила у систему средњег стручног образовања који су након евалуације престајали да буду огледи и постајали део „редовног“ система стручног образовања.

Завршни испити су тренутно једина национална испитивања која пружају слику о ученичким постигнућима на крају стручног образовања, а Центар за стручно образовање и образовање одраслих је развио методологију оцењивања заснованог на компетенцијама у стручном образовању која је резултат вишегодишњих истраживања и стечених искустава кроз имплементацију завршних и матурских испита као и примењених метода оцењивања у оквиру образовних профила у огледу.

Учешће послодаваца омогућено је на различитим нивоима доношења политика, а представници послодаваца су и чланови испитних комисија на завршним испитима.

Једна од најзначајнијих мера која за циљ има повећање релевантности стручног образовања је успостављање националног модела дуалног образовања, те је тако крајем 2017. године донет Закон о дуалном образовању⁶⁵ чија пуна имплементација почиње 2019/20. школске године. Односно, Закон о дуалном образовању представља израз једног од приоритетних циљева образовне политике у Србији. Основна идеја дуалног образовања подразумева стицање теоријских знања у школи, а практичних у компанијама у реалном радном окружењу, имајући у виду да школе не могу испратити брзину техничко-технолошких промена које се дешавају на тржишту. Повећањем обима и квалитета практичне наставе, као и израдом курикулума у које је укључена привреда ствара

⁶⁵ Закон о дуалном образовању, Службени гласник РС, број 101/2017.

се систем где квалификација заиста представља израз стечених компетенција, што на крају доводи и до повећања запошљивости младих. Тиме и привреда инвестирањем у образовање улаже у своје будуће запослене и на дуги рок решава проблем у погледу кадрова.

У школској 2017/2018. години укупан број уписаних ученика у 19 образовних профила по дуалном моделу био је 1482 и још 3077 ученика који су уписали неки од 43 образовна профила са елементима дуалног модела у укупно 128 средњих стручних школа и 205 компанија.

На основу Закона о дуалном образовању, Влада Републике Србије је образовала комисију за развој и спровођење дуалног образовања ради спровођења и унапређивања дуалног образовања и трогодишњих вредновања остварених резултата. Ову комисију чине представници оба сектора – образовања и привреде.

Високо образовање

Стопа обухвата високом образовањем популације између 19 и 24 године у школској 2016/2017. години износила је 54,2% и у поређењу са 2012. годином када је усвојен СРОС је већа за преко 10 процентних поена. СРОС није прецизирао циљне вредности у овом сегменту.

Афирмативна акција за упис на високошколске установе датира још из 2003/2004. године, а до сада је уписано укупно 1623 студента и студенткиња (51% су девојке). Упис на ВШУ на основу Програма афирмативне мере уписа припадника ромске националне мањине у оквиру квоте која је одобрена Одлуком Владе за ову афирмативну меру може да оствари студент који је положио пријемни испит. Конкретно у академској 2016/17. години применом овог програма уписано је 182 студента у прву годину, (88 младића и 94 девојака), док је у академској 2017/18. години уписано 154 студената (71 младић и 83 девојака).

Образовање одраслих

У Србији се образовање одраслих, у пракси, у највећој мери остварује кроз програм функционалног основног образовања одраслих. Програм функционалног основног образовања одраслих је покренут ИПА пројектом „Друга шанса - Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији“ (2010-2013. година) који је имао за циљ унапређење основних вештина код најугроженијих друштвених група кроз развијање концепта функционалног основног образовања одраслих (ФООО). У пројекту је учествовало преко 5.000 одраслих (особе од 15 година старости), 80 основних школа у којима се спроводио програм и 75 средњих стручних школа које су одраслима пружиле стручно оспособљавање, имајући у виду да, осим троцикласног базичног функционалног образовања које се спроводило у основним школама, одрасли су имали прилику да се оспособе за једноставна занимања и у оквиру споменуте три године добију и уверење о

завршеном програму обуке која је призната на тржишту рада. Захваљујући овом пројекту, постављена је основа за усвајање законодавног оквира за имплементацију овако осмишљеног основног образовања одраслих, а кроз пројекат су, поред капацитета школа (преко 1000 наставника је обучено за извођење овог програма), развијени и нови планови и програми наставе и учења за све предмете, као и материјали за наставу и учење у оквиру ФОО.⁶⁶

Други најчешћи облик образовања одраслих у Србији су програми преквалификације, доквалификације и специјализације, док су обуке које спроводе јавно признати организатори активности образовања одраслих (ЈПОА) такође заступљене у виду неформалног образовања.

Стопа учешћа одраслих у неком облику формалног или неформалног образовања или обука одраслих у према последњим доступним подацима на националном нивоу из 2016. године износила је 19,8% што је нешто више него 2011. (16,5%) али знатно испод просека земаља чланица Европске уније (45,1%).

У неком виду образовања и обуке у периоду од 12 месеци који су претходили анкетирању, нешто више учествују жене (21,4 %) него мушкарци (18 %). Стопа учешћа је највећа међу популацијом 25-34 година – 29,2 %. Најчешће у целоживотном образовању учествује жена, старости од 25 до 34 године, са завршеним високим образовањем која је запослена и живи у граду.

⁶⁶Доступно на www.drugasansa.rs

2. Предшколско васпитање и образовање

2.1. Повећање квалитета

Нове Основе програма предшколског васпитања и образовања⁶⁷ донете су септембра 2018. године. Нове Основе програма предшколског васпитања и образовања, које су метафорично назване "Године узлета", имају за циљ подршку добробити детета кроз развијање интегрисаног приступа учењу и развоју, наглашавање значаја игре и изградњу смислених односа са вршњацима и одраслима у простору као инспиративном окружењу за игру, истраживање и учење. Реч је о јединственом концепцијском полазишту за развијање програма васпитно-образовног рада са децом свих узраста, као и за израду критеријума за праћење и вредновање квалитета предшколског васпитања и образовања и унапређивање и развој предшколске установе и делатности у целини. Нова концепција васпитања и образовања предшколске деце у складу је са савременим теоријским приступима у тој области, релевантним документима образовне политике, домаћим и међународним примерима добре праксе и вредностима заснованим на дугогодишњој традицији предшколског васпитања у Србији.

Усвајање Основа програма резултат је активности које су реализоване у периоду од октобра 2016. године до јуна 2018. године, у оквиру пројекта *Унапређивање квалитета предшколског васпитања и образовања кроз пилотирање нацрта, даљи развој и финализацију нових Основа програма предшколског васпитања и образовања*. Пројекат је реализован као заједничка иницијатива ЗУОВ-а, Института за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, УНИЦЕФ-а и МПНТР-а.

Изазов за просветне власти, истраживаче и практичаре представља развијање ефективног приступа имплементирању Основа програма предшколског васпитања и образовања. Правилником о Основама програма по први пут је у домену предшколског васпитања и образовања прописано сукцесивно увођење примене нове програмске концепције, ради обезбеђивања правовремене потребне стручне подршке установама. Интегрални део правилника је листа градова/општина са дефинисаном динамиком увођења обавезности примене нове програмске концепције (у периоду од 1. септембра 2019. године до 1. септембра 2022. године). Овде ће бити поменуте само локалне самоуправе у чијим ће се установама Основе програма примењивати од 1. септембра 2019: град Нови Сад, град Чачак, град Лозница, град Пирот, град Сремска Митровица, град Смедерево,

⁶⁷ Правилник о основама програма предшколског васпитања и образовања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 16/2018-1.

градска општина Земун, градска општина Врачар, општина Сремски Карловци, општина Аранђеловац и општина Алексинац.

Имајући у виду потребу да све ПУ (162 установе чији је оснивач ЈЛС) добију подршку у процесу имплементације нових Основа програма, правовремена реализација планираних активности подршке установама представља најзначајнији изазов за примену нове програмске концепције. У наредном периоду, подршка у виду обука, израде приручника и водича, развоја механизма хоризонталне размене и менторске подршке установама биће обезбеђена кроз пројекат *Инклузивно предшколско васпитање и образовање* (у оквиру његове друге компоненте), који се реализује средствима из зајма Међународне банке за обнову и развој⁶⁸. У 2019. години планиран је почетак обука за васпитаче и стручне сараднике за примену нове програмске концепције. Комплементарна подршка имплементацији нових Основа програма предшколског васпитања и образовања биће пружена и кроз пројекат *ИПА 2014 – Ка целоживотном учењу* - један од три планирана резултата овог пројекта је да пружи подршку реформи ПВО као почетној основи целоживотног учења. Имплементација пројекта почела је 2019. години – уговорено је пружање стручне подршке за 50 ЈЛС/ПУ у планирању и управљању ПВО, као и опремање 55 предшколских установа.

У школској 2017/2018. години од 29 вреднованих ПУ ниједна установа није добила оцену мању од 3, а 66% њих је добило највишу оцену. Овако смањена дискриминативност резултата наводи на питање да ли су критеријуми на основу којих се установе вреднују прениско постављени или се проблеми налазе у самом процесу вредновања, јер према другим стручним проценама квалитет васпитно-образовног у ПУ није сасвим задовољавајући. Односно, оцењује се да је пракса ПВО неуједначеног квалитета, недовољно диверсификована и не одговара на потребе деце и родитеља.⁶⁹

У том смислу је важно истаћи да је оквир за вредновање рада предшколских установа ревидиран усвајањем новог Правилника о стандардима квалитета рада установа⁷⁰ (објављен 2. августа 2018. године). Ревизија је укључила велики број иновација у оквиру за вредновање рада. Тако је нпр. смањен број области квалитета (са 7 области на 4 области), смањен је број стандарда (са 29 стандарда

⁶⁸Пројекат *Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији* се финансира из зајма Међународне банке за обнову и развој (у укупном износу од 47 милиона евра). Општи циљ Пројекта је унапређивање доступности, квалитета и праведности предшколског васпитања и образовања, нарочито за децу из осетљивих друштвених група. У оквиру друге компоненте пројекта Инклузивно предшколско васпитање и образовање, планиране су активности подршке имплементацији нових Основа програма предшколског васпитања и образовања кроз развијање програма обуке и свих пратећих материјала за васпитаче и стручне сараднике за њихову примену, укључујући и обуку за директоре предшколских установа.

⁶⁹Бауцал, А. и сарадници (2016). Предшколско васпитање и образовање у Србији: ситуациона анализа и препоруке. Светска банка.

⁷⁰ Правилник о стандардима квалитета рада установе, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 14/2018-1.

на 15 стандарда), неки стандарди су редефинисани, а други „замењени“ потпуно новим исказима. Редефинисани су и показатељи како би били прецизнији и мерљивији.

На основу резултата и искустава који су проистекли из реализације петогодишњег циклуса спољашњег вредновања и мишљења запослених у установама изражена је потреба да се изврши ревизија стандарда и показатеља квалитета рада установа и поступака спољашњег вредновања. Уочена је потреба да се оквир квалитета и приступ у осигурању квалитета прилагоди специфичностима ПВО и да се ојача подршка установама у унапређењу квалитета рада. Решењем министра формирана је радна група која се бавила ревизијом оквира квалитета у ПВО, односно дефинисањем стандарда и показатеља у областима квалитета у складу са новом програмском концепцијом. Радну групу су чинили представници ЗВКОВ-а, ЗУОВ-а, МПНТР-а и практичара из ПУ. Нови оквир квалитета, тј. стандарди и показатељи су пре усвајања пилотирани у једној предшколској установи. У оквиру јавне расправе о предлогу стандарда, на интернет презентацији ЗВКОВ-а, који је и водио целокупну активност, била је доступна анкета преко које су сви заинтересовани имали прилику да дају своје предлоге и коментара.

Да би се реализовало спољашње вредновање квалитета рада ПУ на основу донетог ревидираног оквира, односно стандарда за вредновање рада ПУ, потребно је израдити инструменте и припремити потребне ресурсе за његову пуну имплементацију и обучити евалуаторе за вредновање (уз уважавање специфичности делатности ПУ). Током 2018. године инициране су заједничке активности ЗВКОВ-а, МПНТР-а и Јединице за имплементацију пројекта *Инклузивно предшколско васпитање и образовање* ради операционализације активности у домену подршке примени ревидираног оквира квалитета. Наредни кораци у 2019. години обухватиће израду приручника за самовредновање и организовање обуке за самовредновање школа и предшколских установа.

Имајући у виду горе наведено, важнос је истаћи и то да су током 2018. године МПНТР, ЗВКОВ и УНИЦЕФ реализовали пројекат „Унапређивање квалитета предшколског васпитања и образовања кроз унапређење механизма за вредновање предшколских установа и развој система подршке“ у 32 предшколске установе у Србији. Пројекат је имао за циљ оснаживање запослених у ПУ за спровођење процеса самовредновања. Стручну подршку установама пружали су просветни саветници у школским управама и саветници спољни сарадници.

Правилник о Стандардима компетенција за професију васпитача и његовог професионалног развоја⁷¹ донет је 30. августа 2018. године. Компетентност васпитача је у овом документу одређена кроз три подручја: 1) непосредни рад са децом; 2) развијање сарадње и заједнице учења; 3) развијање професионалне

⁷¹Правилник о Стандардима компетенција за професију васпитача и његовог професионалног развоја, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 16/2018-1.

практике. Свако подручје компетентности конкретизовано је кроз више компетенција које су дате у димензијама знања, умења и вредности.

Компетентност васпитача се у СРОС-у и у међународним документима образовне политике из домена предшколског васпитања препознаје као једна од кључних димензија квалитета образовања. Дефинисањем стандарда компетенција васпитача стварају се претпоставке за развијање квалитета предшколског васпитања и образовања кроз усаглашено деловање на нивоу система образовања, нивоу предшколске установе и на индивидуалном плану професионалног развоја васпитача, а у правцу развијања овако дефинисаних компетенција.

Стандарди компетенција афирмишу идеју да је бити компетентан више од збира појединачних компетенција као низа издвојених вештина и знања о нечему што појединац мора да поседује да би успешно обављао одређене задатке. Компетентан васпитач је професионалан у свом раду, што подразумева аутономно и одговорно деловање у складу са етичком природом праксе васпитача и комплексном, динамичном и контекстуално условљеном праксом васпитања. Компетентност васпитача се заснива на креативној примени и преиспитивању стручних знања, умења и вредности у променљивом друштвеном и васпитном контексту. Развијање компетентности је процес за који није одговоран само васпитач, већ захтева системски приступ којим се такав процес подржава.

Стандарди компетенција васпитача су смернице које су намењене:

- доносиоцима одлука у области предшколског васпитања и образовања при креирању системских мера и активности којима се подржава развој овако схваћене компетентности васпитача;
- креаторима програма иницијалног образовања васпитача и система акредитације;
- систему професионалног развоја (увођење у посао, полагање испита за лиценцу, стручно усавршавање и напредовање);
- просветним саветницима у развијању система подршке практичарима за развијање компетенција;
- руководиоцима и стручној служби предшколских установа у креирању стручног усавршавања и средине којом се подржава рефлексивна пракса васпитача;
- васпитачима за процену властитих компетенција, планирање и праћење свог професионалног развоја у циљу развоја професионалне праксе.

Предлог документа је иницијално припремљен у ЗУОВ-у, а његова финализација је спроведена кроз пројекат *Пилотирање нацрта Основа програма предшколског васпитања и образовања* (МПНТР, ЗУОВ, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду и УНИЦЕФ).

Утврђивањем листе од 47 практичара, успостављена је Мрежа практичара за подршку предшколском васпитању и образовању⁷², као резултат заједничке иницијативе МПНТР-а, ЗУОВ-а, ЗВКОВ-а, УНИЦЕФ-а и Института за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Мрежа практичара је успостављена са циљем: да допринесе унапређивању квалитета и праведности предшколског васпитања и образовања; да пружи подршку установама да даље развијају различите сегменте квалитета и праведности у предшколском васпитању и образовању; да подржи развој квалитетних програма и политика; да подржи ширење добре иновативне праксе међу установама; да пружи подршку развоју инклузивне праксе у предшколским установама, васпитним групама, као и на локалном нивоу. Наставак јачања Мреже практичара за подршку предшколском васпитању и образовању, планиран је и у оквиру 2. компоненте пројекта *Инклузивно предшколско васпитање и образовање*.

Током 2018. године сачињен је предлог правилника којим се прописују ближи услови за оснивање, почетак рада и обављање делатности предшколске установе. Правилник⁷³ је усвојен почетком 2019. године. Овим правилником уређују се ближи услови у погледу простора, опреме, дидактичких средстава и запослених које треба да испуњава предшколска установа за почетак рада и обављање делатности.

Министар просвете, науке и технолошког развоја и Министар здравља су 12. априла 2018. године, заједнички донели Правилник о ближим условима и начину остваривања исхране деце у предшколској установи⁷⁴. Овим правилником су уведена ригорознија правила која се односе на исхрану деце у ПУ, дефинисана је исхрана за децу са посебним захтевима, а регулисан је статус сарадника за исхрану.

Развијање система акредитације програма и установа предшколског васпитања и образовања стратешки су правци/мере у СРОС и АП СРОС са циљем пружања доприноса подизању квалитета ПВО. Томе су у Акционом плану посвећене две акције - формирање тела за акредитацију (ПУ-ПШ05) и сам процес акредитације (ПУ-ПШ06). Постојећа законска регулатива, међутим, не препознаје акредитацију предшколских установа и програма. Актуелни систем верификације установе је једина процедура којом се даје сагласност за обављање васпитно образовне делатности⁷⁵. Раније анализе су показале да је реч о дисперзивном моделу по коме се различити аспекти регулишу различитим правилницима и који се усмерава на формално испуњавање структурних захтева у квантитативном, али не и квалитативном смислу. Одређени кораци у овом контексту учињени су током 2018.

⁷² Одлука министра број 119-01-75/2018-07/2, од 10.07.2018. године

⁷³ Правилник о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности предшколске установе, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 1/2019.

⁷⁴ Правилник о ближим условима и начину остваривања исхране деце у предшколској установи, Службени гласник РС, број 39/2018.

⁷⁵ У периоду од 1.01. до 30.09. 2018. године дата су мишљења на предшколски програм у поступку верификације пет јавних и 62 приватне предшколске установе.

године када је сачињен предлог правилника којим се прописују ближи услови за оснивање, почетак рада и обављање делатности предшколске установе. Правилник је усвојен почетком 2019. године. Овим правилником уређују се ближи услови у погледу простора, опреме, дидактичких средстава и запослених које треба да испуњава предшколска установа за почетак рада и обављање делатности. Припремљен је, такође, и нацрт процедуре давања мишљења на предшколски програм, у поступку верификације јавних и приватних предшколских установа, односно на припремни предшколски програм у поступку верификације основних школа које остварују програм васпитно-образовног рада са децом у години пред полазак у школу.

2.2. Повећање обухвата

На нивоу обухвата предшколским васпитањем и образовањем постигнут је напредак од доношења СРОС-а и повећање обухвата је приметно из године у годину. Подаци РЗС-а показују да је у 2017/18. години предшколским васпитањем и образовањем обухваћено је 56,04% деце, односно 61,3% (101.628) деце узраста од три до пет и по година.

Повећање капацитета државних ПУ и повећање броја приватних установа утицало је и на повећање броја деце која су укључена у процес предшколског васпитања и образовања. У односу на 2015. годину када је у систему ПВО било 192.005 деце, у 2018. години је тај број за 10% већи и износи 212.719. Укупни раст се већим делом може приписати повећаном упису у приватне установе (више за скоро 14.000 него у 2015), него упису у државне установе (више за око 7000 деце него у 2015. години).

Повећање уписа у приватне ПУ може се објаснити подстицајном мером на плану јавно-приватног партнерства - укључивања приватних вртића у систем субвенција у одређеним градовима. Највише је то био случај у Београду где је пораст броја деце у приватним установама за преко 10.000 у односу на 2015. годину. У Београду је, с друге стране, као резултат оптимизације постојећег простора обезбеђен смештај за око 2.000 деце предшколског узраста у зградама основних школа. И поред тога, подаци за 2018. годину показују да је на нивоу целе земље уписано 11.067 деце преко норматива, а 7.887 деце није уписано због попуњености капацитета (у јавним и приватним ПУ).

И поред ових позитивних трендова, актуелна стопа обухвата и даље није на задовољавајућем нивоу, изузев похађања обавезног припремног предшколског програма (98,2% у 2017/2018. години). У погледу праведности овог сегмента образовног система, читавају се две негативне појаве: значајне разлике између општина у погледу обухвата предшколским васпитањем и образовањем (богатије општине чешће имају већу стопу уписа од мање богатих општина) и деца из ромских насеља у Србији су у највећој мери искључена из ПВО. Као референтни

подаци о стопама обухвата деце из ромских насеља узимају се налази студије МИКС⁷⁶ - последња оваква студија спроведена је 2014. године и она је показала да међу децом старости 36–59 месеци из ромских насеља, 6% похађа организоване програме васпитања и образовања у раном детињству. Од деце одговарајућег узраста 63% похађа или је похађало припремни предшколски програм. Наредна студија МИКС у Србији је планирана за 2019. годину – поређење њених резултата са резултатима студије из 2014. године ће пружити прилику да се извуку закључци о присутним трендовима.

Законом о финансијској подршци породици са децом⁷⁷ из 2017. године значајно је унапређена подршка укључивању деце из осетљивих друштвених група у систем ПВО кроз накнаду трошкова боравка у предшколској установи за децу корисника новчане социјалне помоћи. Деца предшколског узраста корисника новчане социјалне помоћи имају право на накнаду трошкова боравка у ПУ која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији, у висини учешћа корисника у цени услуге која се прописује одлуком јединице локалне самоуправе. Такође, овим законом је регулисано регресирање трошкова боравка у ПУ деце из материјално угрожених породица. Деца предшколског узраста из материјално угрожених породица, у зависности од материјалног положаја породице, имају право на регресирање трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији. Начин и услове регресирања трошкова утврђује надлежни орган јединице локалне самоуправе.

Повећање обухвата деце предшколским васпитањем и већа праведност тог обухвата, захтева унапређење организације служби на нивоу локалне самоуправе и већа издвајања средстава за предшколско васпитање. Одговор на ове изазове делом ће се пружити у оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја „Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији“. Општи циљ овог пројекта је унапређивање доступности, квалитета и праведности ПВО, нарочито за децу из осетљивих друштвених група. Планирано је између осталог, да се кроз пројекат обезбеди око 17.000 нових места за децу узраста од 3 до 5,5 година у новим, реновираним или пренамењеним објектима у минимум 30 градова и општина у Републици Србији. Пројектом је такође планирано обезбеђивање субвенција локалним самоуправама како би се обезбедило да најугроженије породице добију приоритет за уписивање деце узраста од 3 до 5,5 година у програме предшколског васпитања и образовања бесплатно. Грантови за најмање 30 општина ће допринети да се најосетљивијим и економски најугроженијим породицама и њиховој деци омогући приступ

⁷⁶ Републички завод за статистику и УНИЦЕФ (2014). Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији 2014 и Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у ромским насељима у Србији 2014, Коначни извештај. Београд: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.

⁷⁷ Службени гласник РС, број 113/2017 и 50/2018.

програмима и услугама у заједници (у оквиру ресурса здравља, образовања, социјалне заштите), намењеним деци и родитељима.

Кроз пројекат „Подршка реформи система предшколског васпитања и образовања“ (Уговор о услугама) у оквиру ИПА 2014 *Ка целоживотном учењу*, планирана је стручна подршка за 50 ЈЛС у планирању и управљању ПВО - у домену развијања локалних стратегија и акционих планова, оптимизације мреже предшколских установа и промовисања важности укључивања деце у систем предшколског васпитања.

Такође, током 2018. године, за потребе реализације пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање“ оформљене су две јединице: Јединица за управљање пројектом при Министарству просвете, науке и технолошког развоја, у чијој је надлежности координација свих активности на спровођењу пројекта, као и Централна фидуцијарна јединица при Министарству финансија, која је задужена за све набавке и финансијско управљање током пројекта.

Ради ефикасније реализације пројекта и праћења остваривања резултата оформљена су два саветодавна тела: Радна група, која пружа техничку експертизу Јединици за управљање пројектом, чине је стручњаци МПНТР-а и укључује контакт особе у Министарству за сваку од компоненти пројекта и Консултативна група, коју чине представници релевантних министарстава и институција и која даје опште савете и смернице о политикама у области ПВО, повезаним програмима и грантовима и другим активностима на локалном, регионалном и националном нивоу.

Током 2018. године представници МПНТР започели су и одржавање састанака са представницима ЈЛС у циљу идентификације могућности за унапређивање квалитета и повећања обухвата деце ПВО. На разговоре су позвани представници локалних самоуправа које се налазе међу првих 35 на ранг листи градова и општина, која је припремљена за потребе пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање“.

Ранг листа градова и општина⁷⁸ је настала за потребе припреме пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање“ на основу података добијених од Владе Републике Србије, МПНТР, РЗС, као и на основу појединих истраживања

⁷⁸ Основни критеријум за рангирање на листи је био процена потреба за проширењем броја слободних места у вртићима, а на основу података добијених из локалних самоуправа. Процена је направљена на основу броја рођене деце на територији града одн. општине, броја деце која су обухваћена програмима предшколског васпитања и образовања и броја деце која су остала на листи чекања за упис. Важан критеријум за рангирање на листи је био социјално-економски профил локалне самоуправе, припремљен на основу степена економске развијености (зараде, пензије и буџетски приходи града, одн. општине, стопа раста укупног броја становника, стопа незапослености и степен образовања). Додатни критеријуми су били број породица са децом узраста од 3 до 5,5 година које примају неки вид новчане социјалне помоћи (материјално обезбеђење породице, дечји додатак, итд.) и проценат деце припадника ромске националне заједнице узраста од рођења до 14 година.

међународних организација, попут УНИЦЕФ-а, ОЕСД-а, итд. При планирању изградње нових објеката или реконструкције или пренамене постојећих објеката за остваривање програма предшколског васпитања и образовања биће контактирани градови и општине у складу са списком, од прворангиране надаље.

Пројекат „Вртићи без граница 3 – подршка унапређивању система друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања на локалном нивоу“ реализовалу си у периоду од децембра 2016. до јула 2018. године УНИЦЕФ, МПНТР и ЦИП – Центар за интерактивну педагогију. Општи циљ пројекта односио се на унапређивање квалитета друштвене бриге о деци и ПВО кроз јачање капацитета локалне самоуправе да у сарадњи са ПУ и другим актерима, ствара услове за шире укључивање деце у квалитетне програме. Пројекат је реализован у три ПУ (ПУ „Чукарица“ и ПУ „Чика Јова Змај“ у Београду и ПУ „Зрењанин“ у Зрењанину). Пројекат је обезбедио адаптацију, опремање намештајем и дидактичким средствима 10 простора у овим установама и омогућио укључивање више од 600 деце узраста од 3 до 5,5 година у 27 различитих полудневних и краћих програма. Активностима у Пројекту подржано је повезивање практичара из различитих ПУ и других институција кроз обуке, хоризонталне размене, скупове, студијске посете. Кроз семинаре, он лајн обуке и менторску подршку оснажени су васпитачи и стручни сарадници да унапређују квалитет свакодневне праксе и развијају различите полудневне програме.

Акција из АП СРОС која предвиђа увођење бар полудневног предшколског програма у трајању од једне школске године за сву децу између три и 5,5 година (ПУ-ПШ02) претпоставља увођење системске мере која подразумева обавезност обезбеђивања услова за њено спровођење (не и обавезност похађања ових програма за децу). Потребно је имати у виду да постојећа законска регулатива није предвидела реализацију ове акције - из буџета РС обезбеђују се средства за остваривање припремног предшколског програма, програма васпитно-образовног рада са децом са сметњама у развоју и децом на болничком лечењу. Одређене могућности за обезбеђивање механизма за значајнија улагања у изградњу нових објеката и проширење просторних капацитета (и нова запошљавања) из буџета локалних самоуправа отварају се кроз реализацију пројекта које подржава МПНТР. Стратешко опредељење на националном нивоу треба да буде препознато од стране ЈЛС које су оснивачи ПУ и у складу са законом, одговорне за планирање и оптимизацију мреже ПУ у складу са критеријумима које доноси Влада. Повећање обухвата деце не може се остваривати искључиво кроз подршку пројекта, јер такав приступ не омогућава одрживост у реализацији ових циљева.

Иако је СРОС ставио значајан нагласак на диверсификацију програма предшколског васпитања и образовања као важан правац деловања за развој инклузивности, праведности и квалитета ПВО и што актуелни правни оквир то омогућава, у пракси не постоји суштинска примена диверсификације, што се односи како на организациони тако и на програмски аспект. Локалне самоуправе

још увек нису преузеле одговорност за развој кратких висококвалитетних диверсификованих програма предшколског васпитања и образовања. С једне стране, локалне самоуправе се суочавају са изазовима додатног финансирања (и запошљавања) које би проширење понуде различитих програма донело, а с друге стране, диверсификација програма се не опажа у довољној мери као важан начин за повећање обухвата и праведности ПВО. Као што је већ презентовано, реализацијом пројеката (попут иницијативе Вртићи без граница) – са националног нивоа је континуирано пружана подршка ПУ/ЈЛС за развијање различитих полудневних и краћих програма, кроз обезбеђивање средстава за опремање и адаптацију доступних простора на локалу, стручно усавршавање запослених и хоризонталну размену; иницијативе у домену унапређивања предшколског васпитања и образовања на нивоу локалне самоуправе. Поред тога, током 2018 одвијале су се активности и на плану развијања прописа у овој области, па је тако сачињен нацрт правилника којим ће се ближе уредити остваривање различитих програма и облика, других облика рада и услуга које остварује предшколска установа.

На плану повећања инклузивности предшколског васпитања и образовања МПНТР је пружило подршку пројекту „Подршка унапређивању квалитета васпитно-образовног рада са децом са сметњама у развоју“ који су УНИЦЕФ и Иницијатива за инклузију ВеликиМали реализовали у три ПУ: ПУ „Звездара“ и ПУ „11. април“ из Београда и ПУ „Пчелица“ из Сремске Митровице. Пројекат се заснивао на подршци остваривању права деце са сметњама у развоју на квалитетно ПВО и креирању инклузивне, подстицајне и недискриминаторне средине у ПУ. Пројектне активности су показале да је могуће направити модел „отворених развојних група“, који подразумева да се деца са сметњама и тешкоћама у потпуности могу укључити у редовне групе. У складу са тим, показало се и да је могуће редефинисати улогу дефектолога, тако да они пружају подршку васпитачима у раду са децом која су се укључила у редовне групе.

2.3. Повећање релевантности

Према постојећој регулативи, дефинисана је надлежност МПНТР у делу остваривања делатности ПВО (Закон о министарствима, ЗОСОВ, Закон о предшколском васпитању и образовању). Делатност ПВО остварује се у предшколској установи. Предшколска установа остварује и делатност исхране, неге, превентивно-здравствене и социјалне заштите. У том смислу, на нивоу концепције и праксе постоји интегрисана брига о деци у оквиру ПУ.

Доношење нових Основа програма предшколског васпитања и образовања и Стандарда компетенција за професију васпитача и њиховог професионалног развоја представљају важне кораке у даљем развоју система предшколског васпитања, заснованог на савременим полазиштима о детету, предшколској

установи и систему ПВО. Новом концепцијом чвршће се подржава континуитет у образовању који се остварује постављањем темеља целоживотног учења и развијања образовних компетенција и повезивањем са школом, породицом и локалном заједницом.

Реализација пројекта „Вртићи без граница 3” допринела је унапређивању квалитета друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања кроз јачање капацитета локалних самоуправа да у сарадњи са ПУ и другим актерима, стварају услове за шире укључивање деце у квалитетне програме. Град Зрењанин је, уз подршку Пројекта, израдио Стратегију развоја ПВО. Припремљена су документа: Ситуациона анализа у три изабране градске општине о социоекономском статусу и статусу ПВО; Анализа праведности система ПВО у изабраним градским општинама и предшколским установама и припремљена Чек листа за процену остварености, принципа праведности на нивоу предшколске установе; урађена је ревизија инструмента за прикупљање и управљање подацима о деци предшколског узраста на локалном нивоу (креираног кроз ИМПРЕС пројекат⁷⁹). Инструмент је прерађен у форму електронске апликације и софтвера који служи као подршка за евиденцију и управљање подацима о деци на локалном нивоу и стратешко планирање васпитно-образовних капацитета.

Пројектом Инклузивно предшколско васпитање и образовање је планирано обезбеђивање грантова за најмање 30 општина за развијање иницијатива и пројектних предлога у делу који се односи на унапређивање интерресорне сарадње на локалу и обезбеђивање квалитетног приступа услугама у заједници (у оквиру ресора здравља, образовања, социјалне заштите), намењеним деци и родитељима. Кроз пројекат „Подршка реформи система предшколског васпитања и образовања” (Уговор о услугама) у оквиру ИПА 14 *Ка целоживотном учењу*, планирана је стручна подршка за 50 ЈЛС у планирању и управљању ПВО - у домену развијања локалних стратегија и акционих планова, оптимизације мреже предшколских установа и промовисања важности укључивања деце у систем предшколског васпитања.

У оквиру пројекта које спроводе ЦИП - Центар за интерактивну педагогију и УНИЦЕФ, „Уважавање разлика и спречавање насиља у предшколским установама у Србији”, уз подршку МПНТР направљен је концептуални модел „Вртић као сигурно и подстицајно окружење за учење и развој”. Циљ пројекта је промовисање сигурног, безбедног и подстицајног окружења у којем ће свако дете имати једнаке могућности за учење и развој компетенција које су важне за одрастање и живот у демократском, грађанском друштву (уважавање других, сарадња, проактивност,

⁷⁹Пројекат Унапређивање предшколског васпитања и образовања у Србији (ИМПРЕС) - 2011-2014. година, заједнички је пројекат Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Европске уније за чију је реализацију ЕУ издвојила 3,75 милиона евра из Претприступних фондова (ИПА) намењених Србији.

одговорност и сл.) и у којем ће дечја перспектива бити уважена, а деца бити активни учесници у сопственом развоју. Пројекат ће се имплементирати најпре у четири ПУ, у четири различита региона Србије. Реализоване су прве обуке које је похађало 104 учесника, а ментори су почели прве посете предшколским установама. У наредном периоду одржаће се још два модула обуке, и пратиће се напредак у пилотирању овог концептуалног оквира. У плану је и израда посебног приручника.

2.4. Повећање ефикасности

Мрежа образовних установа у Србији још увек није усклађена са промењеном демографском сликом, односно значајним падом броја деце/ученика, као ни са специфичностима на одређеним нивоима образовања и васпитања (предшколски ниво, средње стручно образовање). У том смислу неприлагођена мрежа установа доприноси смањеној ефикасности целокупног система образовања.

Почетком 2018. године је донета Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи основних школа⁸⁰, чиме је замењена одговарајућа Уредба из 2010. године. Међу важнијим новинама је обавеза јединица локалних самоуправа да пре доношења акта сачине елаборат који садржи развојни план мреже израђен на основу тренда природног прираштаја деце и ученика, као и миграционих кретања у ЈЛС за јавне ПУ за период од пет година и за јавне основне школе за период од четири, односно осам година. Рок за доношење акта о мрежи јавних ПУ је крај марта 2019. године.

У оквиру компоненте 2 пројекта *Инклузивно предшколско васпитање и образовање* планирана је и подршка у побољшању информационог система у области ПВО, укључујући и успостављање веза за размену података са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарством здравља. Током 2019. године планира се припрема стручна основа за измену подзаконског акта чиме ће се прописати вођење евиденције и педагошке документације о васпитно-образовном раду, у складу са захтевима нове програмске концепције⁸¹. Радна група је формирана и очекује се да до почетка нове радне године (септембар 2019.) правилник буде објављен и у примени.

Приоритети за 2019. годину

⁸⁰ Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи јавних основних школа, Службени гласник РС, број 21/2018.

⁸¹ У фебруару 2019. (Службени гласник РС, број 10/2019) усвојен је Закон о изменама и допунама Закона о предшколском васпитању и образовању које се углавном односи на електронско вођење администрације у предшколским установама.

Приоритет 1

Припрема стручне основе за израду подзаконског акта којим ће се прописати вођење евиденције и педагошке документације о васпитно-образовном раду, у складу са захтевима нове програмске концепције и израда Предлога правилника о ближим условима за остваривање различитих програма и облика и других облика рада и услуга које остварује ПУ.

Приоритет 2

Праћење и подршка реализацији активности у оквиру 2. компоненте пројекта Инклузивно предшколско васпитање и образовање (унапређивање квалитета ПВО).

Приоритет 3

Праћење територијалне покривености и обухвата деце институционалним ПВО.

Приоритет 4

Утврђивање испуњености прописаних услова који се односе на предшколски програм у поступку верификације ПУ, односно припремног предшколског програма у поступку верификације основних школа за његово остваривање.

Приоритет 5

Подршка припреми и реализацији пројеката и иницијатива у делатности ПВО, у циљу повећања обухвата деце и ширења програмске понуде; сарадња са струковним удружењима у делатности, представницима академске заједнице, надлежним заводима, представницима синдиката, организација цивилног друштва.

Акције из Акционог плана:

ПУ-ПШ01 - Усаглашавање законске регулативе друштвене бриге и предшколског васпитања са СРОС
ПУ-ПШ02 - Увођење бар полудневног предшколског програма у трајању од једне школске године за сву децу између три и 5,5 година
ПУ-ПШ03 - Дефинисање и усвајање стандарда квалитета
ПУ-ПШ04 - Израда и усвајање основа програма предшколског васпитања
ПУ-ПШ05 - Формирање тела за акредитацију предшколских установа и програма
ПУ-ПШ06 - Акредитација предшколских установа и програма

ПУ-ПШ07 - Повећање обухвата деце од три до пет и по година и већа правичност у обухвату
--

ПУ-ПШ08 - Стварање локалног система друштвене бриге о деци и предшколског васпитања и образовања

DRAFT

3. Основно образовање и васпитање

Обухват основним образовањем и васпитањем у Србији је скоро потпун према подацима РЗС-а.⁸² Тиме је практично остварена минимална циљана вредност из СРОС-а – 98% (идеално, обухват би износио 100% с обзиром на то да је основно образовање обавезно). СРОС такође за циљ поставља да осипање из основног образовања и васпитања није веће од 5% од генерације. Пројекције на основу података које даје РЗС упућују на закључак да се осипање и креће у том распону. Методологија израчунавања броја оних који одустају, међутим, није оптимална (разлика у броју ученика на почетку и на крају школске године), нити су праксе пријављивања броја ученика од стране установа сасвим поуздане, тако да није расположив валидан податак о стопи осипања из система основног образовања и васпитања.

Према подацима РЗС за почетак школске 2018/2019. године основне школе (или одељења) за ученике са сметњама у развоју похађа 0,9% од укупне ученичке популације основношколског узраста (укупно 4719 ученика). То Србију сврстава међу земље са најмањим постотком ученика који основно образовање похађају ван типичних основних школа.

3.1. Повећање квалитета

Након вишегодишње паузе, у 2018. години је спроведено национално тестирање ученика (на узорку) – тестирано је знање ученика 7. разреда из математике, историје и физике. Резултати овог тестирања још увек нису доступни. Стога се, за сада, као најрелевантнији показатељи квалитета ученичких постигнућа узимају резултати које ученици у Србији постижу у међународним истраживањима.

У школској 2017/18. години вредновано је 107 основних школа из 8 школских, а резултати су обрађени за 92 основне школе чија просечна оцена општег квалитета рада је износила око 2,9. Односно, укупно 75% школа је процењено оценом 3 или 4 за општи квалитет рада, при чему треба истаћи да је три пута више школа са оценом 3 (56,5%). Оцену 2 за укупни квалитет рада добило је око 23% вреднованих основних школа. Оцена 1 појављује се у нешто више од 2% школа из овог узорка.⁸³

На плану иновирања планова и програма наставе и учења, треба истаћи да се почев од школске 2017/2018. године, за ученике петог разреда основног образовања и

⁸²Обухват образовањем представља однос броја ученика уписаних у одређени ниво образовања и одговарајуће старосне групе за тај ниво образовања.

⁸³Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Квалитет рада васпитно-образовних установа у Републици Србији – Резултати спољашњег вредновања у школској 2017/18. школској години, доступно на http://vrednovanje.ceo.edu.rs/sites/default/files/izvestajiEE/izvestaj_skolska_2017-2018.pdf

васпитања примењује измењени и допуњени план и програм наставе и учења. Измене плана и програма односе се на увођење три наставна предмета у статусу обавезних наставних предмета и то Информатика и рачунарство, Техника и технологија и Физичко и здравствено васпитање. Од школске 2018/2019. године, исте промене су уведене и за ученике шестог разреда основног образовања и васпитања. У наредним школским годинама, за генерацију ученика која је кренула у пети разред школске 2017/2018. године, сукцесивно ће бити измењени план и програм наставе и учења и за седми и осми разред основног образовања и васпитања.

Нови ЗОСОВ, као и измене и допуне Закона о основном образовању и васпитању, дали су правни основ за доношење нових планова и програма наставе и учења основног образовања и васпитања, усклађених са новим прописима, а пре свега са педагошким концептом програма оријентисаних на процес учења и исходе, како је планирано и у АП СРОС.

У том смислу донет је нов Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања⁸⁴ који се примењује почев од школске 2018/2019. године и Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања⁸⁵, који ће се примењивати почев од школске 2019/2020. године. Током 2018. године објављени су и нови програми за матерње језике националних мањина – за први разред основног образовања и васпитања⁸⁶.

Током 2018. године донет је и Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања⁸⁷, који се примењује почев од школске 2018/2019. године за ученике петог разреда, а од школске 2019/2020. године за ученике шестог разреда. Током 2018. године донет је и Правилник о плану наставе и учења за седми и осми разред основног образовања и васпитања⁸⁸, који ће се примењивати почев од школске 2020/2021. године за ученике седмог разреда и од школске 2021/2022. године за ученике осмог разреда.

⁸⁴ Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 10/2017-1, 12/2018-1, 15/2018-1, 18/2018-1, 1/2019-18.

⁸⁵ Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 16/2018-47.

⁸⁶ Програми су објављени у Правилнику о допунама Правилника о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 15/2018-1.

⁸⁷ Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 5/2018-77, 18/2018-1.

⁸⁸ Правилник о плану наставе и учења за седми и осми разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 18/2018-1.

Доношењем нових планова и програма наставе и учења поставља се основа за имплементацију курикуларне реформе, предвиђене у актуелној стратегији образовања и важећим законским решењима. У наредном периоду на нивоу основног образовања и васпитања предстоји доношење програма наставе и учења за трећи, четврти, седми и осми разред.

Подршка примени реформисаних планова и програма наставе и учења током 2018. године обезбеђена је и кроз стручно усавршавање наставника, стручних сарадника и директора кроз *Програм обуке наставника за реализацију наставе оријентисане ка исходима учења*. Реч је о тродневном програму (један дан се реализује као "онлајн" обука) који има за циљ развијање компетенција за планирање и остваривање наставе и учења оријентисаних на исходе и укључује: упознавање са новом концепцијом програма наставе и учења; глобално, оперативно планирање и припремање за час; методе, технике и активности усмерене на учење и исходе; пројектну наставу; предузетништво; и праћење и вредновање учења.

Пратећа мера уз нове планове и програме наставе и учења односила се не измене у садржају и начину вођења евиденције у основној школи⁸⁹ које су, такође, учињене 2018. године. Предстоји доношење допуне Правилника у делу којим се уређује вођење евиденције у другом, трећем и четвртном разреду, а у складу са новим планом и програмом наставе и учења.

У току 2018. године донето је 225 решења о одобравању уџбеника, односно уџбеничких комплета. Када је реч одобравању уџбеника, односно уџбеничких комплета објављен је Каталог уџбеника за први и пети разред основног образовања и васпитања (уџбеници ће се користити од школске 2018/2019. године).⁹⁰

Један од најзначајнијих пројеката, који је у оквиру свог програма рада за 2018. годину остваривало МПНТР, јесте пројекат *Наставни садржаји кроз дигитални уџбеник/дигиталну учионицу* и који је у Плану приоритетних циљева и активности свих органа државне управе и служби Владе за унапређење ИТ сектора у Србији за 2018. годину (који је донео Савет за иновационо предузетништво и информационе технологије децембра 2017. године) рангиран као четврти на листи приоритета од укупно деветнаест приоритетних пројеката.

Сврха пројекта је унапређивање наставе увођењем нових технологија и подршка наставнику у увођењу иновација у образовно-васпитном раду. Пројектни задаци су обухватили 1) обуку 2000 наставника за активан рад са савременом технологијом и савремено дизајнираним е-уџбеницима, 2) опремање 2000 учионица/кабинета

⁸⁹Правилник о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи, Службени гласник РС, број 66/2018-38, 82/2018-6.

⁹⁰Доступно на <http://www.mpn.gov.rs/udzbenici/>

савременом опремом за дигиталну наставу и брзим интернетом, као и 3) набавку одговарајућих дигиталних садржаја.

Током 2018. године 2000 лаптоп рачунара и пројектора, укључујући носач за лаптоп и пројектор, предата је школама у којима раде наставници заинтересовани за употребу уџбеника у дигиталном облику у настави за први и пети разред (изабрани на основу јавног конкурса).

Реализован је, такође, јавни позив према издавачима којима су одобрени уџбеници за 1. и 5. разред основне школе у штампаној верзији и који се налазе у Каталогу одобрених уџбеника. Јавни позив се односио на достављање одобрених уџбеника у дигиталном облику, тј. дигиталних уџбеника ради утврђивања њихове усклађености са одговарајућим одобреним уџбеником. На листи уџбеника за први и пети разред у дигиталном облику налази се 106 наслова од 11 издавача. Реализована је и јавна набавка предметних дигиталних уџбеника и то оних који одговарају одабраном уџбенику у штампаној форми, за које су се пријављени наставници већ определили у редовној процедури одабира уџбеника. У току је примопредаја дигиталних уџбеника - активационих кодова школама односно наставницима који су се пријавили на Јавни позив. Уз наставнике, дигиталне уџбенике користе и ученици у одељењима у којима наставу реализују пријављени наставници.

Обуком наставника за активан рад са савременом технологијом и савремено дизајнираним е-уџбеницима оспособљено је око 2000 наставника првог и петог разреда за активан рад са савременом технологијом и савремено дизајнираним е-уџбеницима. Обука је обухватила аспекте савременог дигиталног образовања укључујући и креирање услова за примену модерног концепта учења на даљину и е-учења, повезивања еСервиса (као што су дигитална учионица и е-Дневник), умрежавање наставника и ученика, креирање и коришћење ученицима приступачнијих наставних садржаја, итд. Носилац ове обуке је ЗУОВ⁹¹. Евалуација обуке је показала да су наставници значајно унапредили своја дигитална знања и да чешће у настави примењују стечене дигиталне вештине.

АП СРОС-а као посебну акције утврђује примену постојећих образовних стандарда и њихову примену (ПУ-ОШ02). Највеће промене тичу се ревизије стандарда квалитета рада установа које су свој израз добиле усвајањем новог Правилника о стандардима квалитета рада установа⁹². На основу резултата и искустава који су проистекли из реализације петогодишњег циклуса спољашњег вредновања и мишљења запослених у установама изражена је потреба да се изврши ревизија

⁹¹ Објављен је, такође, одговарајући приручник - Шћепановић, Д., Лечић Цветковић, Д. и Марић, Ф. (2018). Дигитална учионица/дигитално компетентан наставник – увођење електронских уџбеника и дигиталних образовних материјала – Приручник за наставнике у оквиру пилот пројекта „2000 дигиталних учионица“. Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања.

⁹² Правилник о стандардима квалитета рада установе, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 14/2018-1.

стандарда и показатеља квалитета рада установа и поступака спољашњег вредновања. Ревизија је укључила велики број иновација у оквиру за вредновање рада. Тако је нпр. смањен број области, смањен је број стандарда, неки стандарди су редефинисани, а други замењени потпуно новим исказима. Редифинисани су и показатељи како би били прецизнији и мерљивији. Приоритетне активности у 2019. години односе се на обуку запослених у образовању за примену образовних стандарда, као и за процес самовредновања рада установа.

У контексту акције Вредновање образовних постигнућа ученика (ПУ-ОШ05) значајно је то да је први пут након 2004. године у Србији спроведено национално тестирање ученика и то ученика седмог разреда основне школе. Тестирање је спроведено у мају 2018. године на репрезентативном узорку ученика (око 3000 ученика из 148 основних школа) из три предмета: Математика, Физика и Историја. Извештај са резултатима овог тестирања пружиће корисне податке о нивоу знања ученика из Србије из ова три предмета, али и податке о томе колико и на који начин се учи у школи и који фактори утичу на образовна постигнућа ученика (на основу анонимних упитника за ученике, наставнике и директоре школа).

АП СРОС као једну од акција утврђује анализу искустава и усавршавање испита у основној школи (ПУ-ОШ01). Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, сагласно својим надлежностима, припремио је током 2018. године Извештај о реализацији и резултатима завршног испита на крају основног образовања и васпитања за школску 2017/2018. годину и Извештај о резултатима са завршног испита ученика припадника националних мањина за школску 2017/2018. годину. Ради се континуирано и на унапређивању процедура за спровођење завршног испита – Стручно упутство за спровођење завршног испита последњи пут је унапређено за школску 2017/2018. годину⁹³. Следи адаптација за потребе реализације завршног испита у школској 2018/2019. години. донето је Стручно упутство за спровођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања за школску 2017/2018. годину.

АП СРОС предвиђа успостављање јединственог система награда и награђивања ученика због добрих образовних постигнућа на нивоу Републике Србије (ПУ-ОШ08). Сваке године на основу Стручног упутства о организовању такмичења и смотри ученика основне и средње школе, МПНТР доноси календар такмичења и смотри основних школа. У овом контексту, новину представља то да су организатори такмичења/смотре обавезни да извештај о реализацији доставе Министарству на посебном обрасцу⁹⁴, што ће олакшати редовно ажурирање

⁹³Стручно упутство за спровођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања за школску 2017/2018. годину, доступно на <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2017/04/STRUCNO-UPUTSTVO-UPIS-KONACNO-180517-1.pdf>

⁹⁴Доступно на <http://www.mpn.gov.rs/prosveta/osnovno-obrazovanje-i-vaspitanje/>

сознања о образовним постигнућима ученика и награђивање најбољих на такмичењима и смотрама.

3.2. Повећање обухвата

МПНТР је током 2018. године предузело активности да ангажује додатних 50 педагошких асистената за рад у основним школама. Селекција кандидата је обављена на основу пријава приспелих на јавни конкурс. На два јавна позива јавило се укупно 125 кандидата, од чега је оцењено да 80 кандидата испуњава услове конкурса. Од овог броја, 59 кандидата је похађало иницијалну обуку за педагошке асистенте који реализује Универзитет у Крагујевцу, а што представља услов за њихов радни ангажман у школама. Према најновијим подацима у систему је ангажован 261 педагошки асистент, од тога 221 у основним школама.

Представници свих 50 школа у којима ће се ангажовати нови педагошки асистенти похађали су „Обуку за планирање, спровођење и праћење мера за спречавање осипања“ (са листе обука од јавног интереса). Обуком је обухваћено 212 учесника и то 176 учесница и 36 учесника. Резултат обука је да је свака установа развила Акциони план за спречавање осипања који је део Развојног плана установе.

МПНТР је и у 2018. години наставило са реализацијом пројекта Бесплатни уџбеници, на основу којег је у школској 2018/2019. години, на територији Републике Србије право на бесплатне уџбенике остварило око 84.000 ученика, са укупно око 830.000 уџбеника. Набавка бесплатних уџбеника регулисана је Законом о уџбеницима. Чланом 10. став 1. Закона прописано је да Влада, у складу са расположивим средствима буџета Републике Србије, у циљу омогућавања једнаке доступности образовања и васпитања доноси одлуку о финансирању припреме и/или набавке и доделе, односно суфинансирању припреме и/или набавке и доделе уџбеника и приручника, а нарочито за ученике и полазнике који су социјално и материјално угрожени, као и за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом. Школске 2018/2019. године године, МПНТР је обезбедило бесплатне уџбенике и друга наставна средства из уџбеничких комплета које су школе изабрале да користе у настави, и то за за ученике основних школа којима је овај вид подршке најпотребнији, односно за:

- ученике из социјално/материјално угрожених породица (примаоци новчане социјалне помоћи);
- ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом (који основношколско образовање и васпитање стичу по индивидуалном образовном плану и ученике који образовно-васпитни рад не остварују по индивидуалном образовном плану, али имају потребу за прилагођавањем (увећан фонт, Брајево писмо, електронски формат) и

- за ученике основних школа који су у породици треће или свако наредно рођено дете које је у систему.

Током 2018. године донет је Правилник о начину организовања наставе за ученике на дужем кућном и болничком лечењу⁹⁵ којим се уређује начин организовања наставе за ученике на дужем кућном и болничком лечењу, а нарочито: обухват ученика, циљеви и задаци образовања и васпитања, облици рада и организација, праћење и вредновање образовно-васпитног рада, евиденција, однос здравствених установа и школа (тимски рад) и друга питања од значаја за начин организовања образовно-васпитног рада.

3.3. Повећање релевантности

Сусретање потреба појединца и друштвеног и економског окружења у образовању, према савременом разумевању, огледа се у усмеравању наставе и учења на развој компетенција које ће осигурати жељене добити и на индивидуалном и на друштвеном плану. Развијеност компетенција тако треба да допринесе економском расту и успешном запослењу, али и унапређењу здравља људи, квалитету живота и њиховој друштвеној и грађанској ангажованости. Релевантност образовања се огледа у томе колико образовни систем добро дефинише образовне исходе у односу на компетенције неопходне за 21. век и колико је образовни процес успешан у достизању ових исхода.

Повећање релевантности нових планова и програма у основном образовању огледа се, између осталог, у увођењу обавезног статуса предмета информатика и рачунарство. У првом циклусу основног образовања новину чини и обавезна примена пројектне наставе (36 часова на годишњем нивоу) којом се развијају знања и способности ученика кроз планирање, истраживање и тимски рад у оквиру предметног и међупредметног повезивања садржаја, и уз коришћење ИКТ у пројектним активностима.

Развијање предузетничког духа међу децом и младима добија значајно место у плановима и програмима наставе и учења. Део новог предмета у основном образовању Техника и технологија биће посвећен развијању предузетништва као међупредметне компетенције.

У априлу 2018. године донет је Правилник о ученичким задругама⁹⁶, чиме се уређује област од значаја за повећање релевантности образовања у Србији. Ученичка задруга може да обавља производну, продајну и услужну делатност, односно да обавља друштвено-користан и хуманитарни рад. Делатност ученичке

⁹⁵ Правилник о о начину организовања наставе за ученике на дужем кућном и болничком лечењу, Службени гласник РС, број 66/2018-36.

⁹⁶ Правилник о ученичким задругама, Службени гласник РС, број 31/2018.

задруге је део образовно-васпитног рада и има за циљ да ученицима омогући: овладавање основним елементима процеса производње и пружања услуга; професионално усмеравање и развијање предузетничког духа; стварање и развијање позитивног односа према раду и стваралаштву; формирање радних навика; развијање свести о колективном раду, сарадњи и међусобном помагању и солидарности; као и допринос уређивању и развоју школе, локалне заједнице и животног окружења.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја од школске 2017/2018. покренуло је Пилот-пројекат „Укључивање финансијског описмењавања у систем образовања и васпитања Републике Србије“ - ФинПис уз подршку компаније Виса за Југоисточну Европу. Пројекат подразумева укључивање финансијске писмености у васпитно-образовни рад и наставу кроз креирање окружења за развој функционалних знања из ове области, али и програма/предмета кроз које се финансијска писменост, као међупредметна компетенција, укључује и развија. У Пилот-пројекат је укључено тридесет школа и шест предшколских установа како би се осигурала релевантност и ефикасност програма, пре него што се финансијско описмењавање уведе у систем образовања и васпитања на националном нивоу. МПНТР и ЗУОВ објавили су приручник за наставнике из финансијске писмености (март 2018).

Повећање релевантности нових планова и програма наставе и учења огледа се и у новинама које су оријентисане на развој позитивних друштвених исхода образовања. У основном образовању посебно место има увођење здравственог васпитања (као дела предмета Физичко и здравствено васпитање). У оквиру овог предмета ученици ће учити о здравим стиливима живота, правилној и здравој исхрани, итд.

МПНТР је у протеклом периоду предузело значајне активности на плану превенције насиља у школама. Кроз бројне обуке прошло је више десетина хиљада ученика, наставника и родитеља у оквиру следећих активности: Јачање капацитета школа за препознавање и реаговање у ситуацијама трговине децом и младима; Јачање капацитета школа за превенцију дигиталног насиља; Јачање капацитета школа за превенцију насиља у спортским активностима; Превенција родно заснованог насиља; Превенција насиља и дискриминације у школама из мултикултуралних средина; Јачање система подршке родитељима, ученицима и наставницима у заштити ученика од насиља у школама (СОС телефонске линије за пријаву насиља).

Подстицање демократске културе у школама је пројекат (2017-2019) који настоји да унапреди квалитет образовања кроз подстицање демократске културе, уз примену анти-дискриминаторних приступа који су базирани на стандардима и праксама Савета Европе. Главне активности пројекта обухватају примену оквира компетенција за демократску културу и образовање за људска права у школском

окружењу, као и међусобно учење између школа учесница пројекта - укупно 20 основних и средњих школа.

3.4. Повећање ефикасности

Почетком 2018. године је донета Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи основних школа, чиме је замењена одговарајућа Уредба из 2010. године. Међу важнијим новинама је обавеза ЈЛС да пре доношења акта сачине елаборат који садржи развојни план мреже израђен на основу тренда природног прираштаја деце и ученика, као и миграционих кретања у ЈЛС за јавне ПУ за период од пет година и за јавне основне школе за период од четири, односно осам година. Доношење аката о мрежи јавних основних школа од стране надлежних ЈЛС се очекује до краја марта 2019.

Приоритети за 2019. годину

Приоритет 1

Доношење програма наставе и учења за разреде основне школе за које до сада нису донети

Приоритет 2

Реализација завршног испита на крају основног образовања и васпитања

Приоритет 3

Стручно усавршавање наставника, васпитача и стручних сарадника за примену нових програма наставе и учења

Приоритет 4

Доношење подзаконских аката чији је основ за доношење Закон о основном образовању и васпитању

Приоритет 5

Развој предузетништва као међупредметне компетенције

Приоритет 6

Одобравање уџбеника, односно уџбеничких комплета у складу са новим плановима и програмима наставе и учења

Приоритет 7

Реализација пројекта Бесплатни уџбеници

Приоритет 8

Реализација пројекта Наставни садржаји кроз дигитални уџбеник/дигиталну учионицу

Акције из Акционог плана:

ПУ-ОШ01 - Усаглашавање законских и подзаконских аката у области основног образовања са СРОС
ПУ-ОШ02 - Примена стандарда образовања и њихово усавршавање
ПУ-ОШ03 - Оптимизација мреже основних школа
ПУ-ОШ04 - Смањење стопе осипања ученика у току основног образовања
ПУ-ОШ05 - Вредновање образовних постигнућа ученика
ПУ-ОШ06 - Јачање васпитне функције основне школе
ПУ-ОШ07 - Анализа искуства и усавршавање завршног испита у основној школи
ПУ-ОШ08 - Успостављање јединственог система награда и награђивања ученика због добрих образовних постигнућа на нивоу Републике Србије

4. Опште средње и уметничко образовање

4.1. Повећање квалитета

На нивоу средњег образовања и васпитања тренутно се не спроводи ниједно национално испитивање (завршни, односно матурски испити), али је оно предвиђено законским прописима. Крајем 2017. године донет је Правилник о програму опште и уметничке матуре, а почетком 2018. године и Правилник о програму стручне матуре и завршног испита. Завршни испит ће се по први пут полагати у школској 2019/2020. години, а матура у школској 2020/2021. години.

Као главни извор података о квалитету образовања на овом нивоу јесу резултати спољашњег вредновања образовних установа. Квалитет рада процењиван је на основу 30 стандарда квалитета који се односе кључне области рада школе. Због малог броја уметничких школа које се вреднују у току једне школске године, оне се у годишњим извештајима ЗВКОВ-а о спољашњем вредновању приказују збирно са средњим стручним школама. У школској 2017/18. години предмет спољашњег вредновања је било 11 уметничких школа и осам гимназија. Подаци показују да се велика већина (близу 80% гимназија) сврстава у категорију установа у којима се добро ради (оцене 3 или 4)⁹⁷ - две трећине школа је добило оцену 3. С друге стране, то исто значи да свака пета гимназија не остварује стандарде квалитета на задовољавајућем нивоу (оцена 1 или 2), од тога су 4 школе добиле оцену 1 за општи квалитет рада установе. У односу на стручне школе, у процесу спољашњег вредновања гимназије нешто ређе добијају оцене 1 и 2, али и оцену 4.⁹⁸

На нивоу гимназијског образовања у току је реформа планова и програма наставе и учења. Почетком јула 2018. године објављен је Правилник о програму наставе и учења за први разред гимназије,⁹⁹ а у завршној фази је припрема програма за други разред. Реч је о првим већим променама у гимназијама у последњих 20 година.

Сви програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама ученика првог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе и/или обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног

⁹⁷ Општи квалитет рада установе може бити оцењен са 1, 2, 3 или 4, при чему је 4 највиша оцена (стандард остварен у највећој мери).

⁹⁸ Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Квалитет рада васпитно-образовних установа у Републици Србији – Резултати спољашњег вредновања у школској 2017/18. школској години, доступно на http://vrednovanje.ceo.edu.rs/sites/default/files/izvestajiEE/izvestaj_skolska_2017-2018.pdf

⁹⁹ Правилник о програму наставе и учења за први разред гимназије, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 12/2018-93.

наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција ученика, и то како општих и специфичних предметних, тако и општих међупредметних и кључних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења предмета може се видети како се постављају темељи развоја компетенција које ученици треба да имају на крају општег средњег образовања.

Поред ове, најважније, промене курикуларне парадигме, остали главни реформски принципи су: изборност (већа понуда изборних програма у циљу боље припреме ученика за наставак школовања, избор занимања, али и већег задовољства ученика образовањем); интердисциплинарност (превазилажење предметних граница путем увезивања различитих дисциплина у смислене целине а ради развијања функционалних знања и компетенција ученика); поступност у увођењу новина (односно поступна припрема школа, наставника и ученика за реализацију нових наставних програма). Иновирање програма одвија су у правцу тако да настава постане оријентисана на остваривање исхода, развој компетенција и постизање стандарда.

Нова курикуларна концепција гимназијског образовања уводи низ нових изборних програма: Савремене технологије и предузетништво; Примењене науке; образовање за одрживи развој; Здравље и спорт; Основи геополитике; Економија и бизнис; Методологија научног истраживања; Језик, медији и култура; Религије и цивилизације; Појединац, група и друштво; Уметност и дизајн. Ученик бира два програма у првом разреду и може да их настави у другом или да бира нова два програма. У трећем разреду ученици бирају изборне програме које су у обавези да уче у трећем и четвртном разреду. У понуди су следећи изборни програми: Примењене науке 1 са усмерењем ка медицинским наукама; Примењене науке 2 са усмерењем ка техничким наукама; образовање за одрживи развој; Уметност и дизајн; Основи геополитике; Економија и бизнис; Религије и цивилизације; Методологија научног истраживања; Савремене технологије и предузетништво. Од понуђених изборних програма за први и други разред, односно трећи и четврти школа у односу на интересовања ученика, људске ресурсе, опремљеност прави сопствену листу са које ученици бирају два програма. Програми су интердисциплинарног карактера и усмерени су на остваривање исхода и развијање компетенција кроз различите активне методе попут пројектне наставе, истраживачких радова и слично. Кључноје развијање међупредметних компетенција путем међупредметног/интердисциплинарног приступа, применом модерних метода и техника рада. Изборни програми су полуструктурирани, тако да је на сајту ЗУОВ-а понуђена литература намењена наставницима која ће им омогућити лакши приступ настави. Према новом плану наставе и учења ученици ће имати 33 часа недељно (уместо досадашњих 31).

Са овим курикуларним променама усклађен је и Правилник о степену и врсти образовања наставника, стручних сарадника и помоћних наставника у

гимназији¹⁰⁰ – наиме правилник сада утврђује ко може да изводи наставу и друге облике образовно-васпитног рада из изборних програма.

Током 2018. године реализована је екстензивна обука наставника за реализацију наставе оријентисане ка исходима учења. Обуку је похађало више хиљада наставника, стручних сарадника и директора гимназија.

Реч је о тродневном програму (један дан се реализује као "онлајн" обука) који има за циљ развијање компетенција за планирање и остваривање наставе и учења оријентисаних на исходе и укључује: упознавање са новом концепцијом програма наставе и учења; глобално, оперативно планирање и припремање за час; методе, технике и активности усмерене на учење и исходе; пројектна настава; предузетништво; изборни програми и праћење и вредновање учења.

АП СРОС као посебну акцију утврђује дораду постојећих образовних стандарда и њихову примену. Општи стандарди постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања у делу општеобразовних предмета донети су 2013. године за 8 општеобразовних наставних предмета, 2017. су донети за предмет Српски као нематерњи језик а 2018. за 8 матерњих језика националних заједница које реализују образовање на свом матерњем језику. Током 2018. године њихова примена се огледала у томе да је по први пут спроведено национално тестирање ученика у средњем образовању. Тестирање је спроведено на репрезентативном узорку ученика трећег разреда из 135 средњих школа из три предмета: Математика, Физика и Историја. У току је анализа података који ће у наредном периоду пружити веома вредне информације о квалитету ученичких постигнућа на националном нивоу. Главни изазови на овом пољу тичу се ограничених капацитета Центра за испите ЗВКОВ-а. Обезбеђивање нових радних места и попуњавање постојећих један је од важних задатака за унапређивање овог аспекта осигурања квалитета образовања.

Значајне промене се односе и на ревизију стандарда квалитета рада установа које су свој израз добиле усвајањем новог Правилника о стандардима квалитета рада установа.¹⁰¹ Ревизија је укључила велики број иновација у оквиру за вредновање рада. Тако је нпр. смањен број области, смањен је број стандарда, неки стандарди су редефинисани, а други замењени потпуно новим исказима. Редифинисани су и показатељи како би били прецизнији и мерљивији. Приоритетне активности у 2019. години односе се на обуку запослених у образовању за примену образовних стандарда, као и за процес самовредновања рада установа.

Важна акција унутар АП СРОС односи се на развој система завршног испита у средњем образовању: опште, уметничке и стручне матуре (ПУ-С005). У марту 2017.

¹⁰⁰Правилник о допунама Правилника о степену и врсти образовања наставника, стручних сарадника и помоћних наставника у гимназији, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 13/2018-64.

¹⁰¹Правилник о стандардима квалитета рада установе, Службени гласник РС – Просветни гласник, број 14/2018-1.

године завршен је концепт завршних испита у средњем образовању, а крајем 2017. године донет је Правилник о програму опште и уметничке матуре, са којим су школе упознате на посебно организованим саветовањима. Програм утврђује циљ, садржај и структуру и друге важне елементе матуре. Ученици који заврше четворогодишње опште средње образовање и уметничко образовање (или средње стручно образовање и васпитање) полагаће матуру почев од школске 2020/2021. године. Процес организације и имплементације матурских испита ће се реализовати кроз пројекат који финансира ЕУ средствима из ИПА фондова за 2015 (компоненте које се односе на припрему тестова, информисање образовне јавности, припрему високошколских установа, збирки задатака за припрему матуре, информациони систем за подршку испиту, итд.). Једна компонента овог пројекта ће радити на развијању стандарда постигнућа за наставне предмете као што су Психологија, Социологија, Филозофија и др. Пројекат је почео 8. јануара 2019. године.

Током 2018. године донете су Смернице за прилагођавање пријемног испита за средњу школу ученицима којима је потребна додатна образовна подршка¹⁰², у циљу постизања пуне равноправности у образовању. Документ садржи упутства школама како да прилагоде пријемни испит ученику којем је услед сметњи у развоју и инвалидитета потребна додатна образовна подршка.

Унапређене су, такође, процедуре пријемних испита у музичким школама и школама ликовне области. Шифрирање је уведено где год је то било могуће и раздвојени су делови испита и резултати ученика који су остварени на њима¹⁰³. Даљи напредак у овој области (Увођење специфичних система вредновања у уметничком образовању - ПУ-СО06) захтева дефинисање образовних исхода у овој врсти образовања и ангажовање експерата на развијању специфичних система вредновања у различитим доменима уметничког образовања и васпитања.

Током априла и маја 2018. године спроведено је ПИСА истраживање у Србији у организацији Института за психологију. Истраживање је спроведено у око 180 средњих школа са око 8.300 ученика који су имали прилике да решавају задатке којима су биле обухваћене читалачка, математичка, научна и финансијска писменост. По први пут је ово истраживање у целости спроведено на рачунарима, чиме се Србија сврстава у ред земаља које ово истраживање спроводе на најсавременији начин. Нису све школе могле да обезбеде сопствену опрему, па је у неким школама техничку подршку пружио Институт. Резултати истраживања ПИСА 2018 очекују се крајем 2019. године.

¹⁰² Смернице за прилагођавање пријемног испита за средњу школу ученицима којима је потребна додатна образовна подршка, доступно на <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2018/05/SMERNICE-ZA-PRIJEMNI-ISPIT-ZA-SAJT-160518.pdf>

¹⁰³ Стручно упутство за спровођење уписа ученика у средњу школу за школску 2018/2019. годину, доступно на <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2018/05/STRUCNO-UPUTSTVO-UPIS-ZA-SAJT-160518.pdf>

Као једна од мера да се подрже ученици који постижу висока постигнућа у АП СРОС је дефинисано и успостављање јединственог система награда и награђивања ученика средњих школа због добрих образовних постигнућа (ПУ-СО08). У 2018. години Фонд за младе таленте доделио је 1624 награде ученицима средњих школа за постигнуте успехе на признатим такмичењима у земљи и иностранству током 2017. године, што представља пораст од 15% у односу на претходну годину. МПНТР такође додељује до 10 стипендија младим истраживачима – ученицима завршних разреда (III и IV) средње школе који су исказали способност у бављењу истраживачким радом и освојили једно од прва три места на међународним олимпијадама знања (светским, европским или балканским), из области математике, физике, информатике, астрономије, биологије и хемије.

4.2. Повећање обухвата

Подаци показују да у је претходном периоду било сасвим малог напретка у остваривању овог циља. На почетку школске 2017/2018. године гимназије је похађало 26,2% од свих ученика који похађају средње образовање (за око 2,5 процентна поена више него школске 2010/2011. године). Профиле из подручја рада Култура, уметност и јавно информисање похађало је 2,3%. У збиру то износи 28,5% ученика који похађају опште средње и уметничко образовање, што је и даље знатно мање од циљаних 45%.

Графикон 1. Постотак ученика који похађају опште средње и уметничко образовање

Извор: РЗС

Од свих ученика који су похађали гимназије школске 2017/2018. године (65.308) 41% чине дечаци (27.050), а 59% девојчице (38.258). Од свих ученика који су похађали уметничке школе у школској 2017/2018. години (5772), 32% чине дечаци (1864), а 68% девојчице (3908).

Већина мера циља повећања обухвата средњим образовањем је опште, односно није усмерена на посебну врсту тог нивоa образовања, у овом конкретном случају гимназије и уметничке школе. У том смислу, истакнуто место имају афирмативне мере за упис ученика ромске националности у средњу школу које су уређене кроз адекватни правни оквир и показују добре резултате (више о томе видети у поглављу Инклузивно образовање). Вреди поменути и да је крајем 2017. године, измењен Правилник о ученичким и студентским кредитима и стипендијама¹⁰⁴ у циљу утврђивања блажих критеријума за ученике без родитељског старања, ученике са инвалидитетом и ученике припаднике ромске националне мањине. Расписивањем Конкурса за доделу ученичких стипендија ученицима средњих школа у РС за школску 2018/2019. годину, у јуну 2018. године, појачана је кампања информисања о блажим критеријумима за ученике ромске националности. Контактране су школе из подручја са већим бројем ромских ученика и обавештавани сви заинтересовани о новим могућностима.

У складу са препорукама СРОС-а тренутно се реализује анализа изводљивости увођења обавезног статуса средњег образовања. Резултати ове студије очекују се у 2019. години.

Мерама за повећање обухвата гимназијским образовањем могу се посматрати и све активности које повећавају атрактивност уписа ових профила кроз повећање квалитета и релевантности наставе и учења (усмереност на развој компетенција, увођење изборних програма). Један од начина је и увођење тзв. ИТ одељења у гимназије широм Србије чиме се у већој мери излази у сусрет интересовањима ученика и развоју компетенција које широм отварају врата ка даљем школовању и перспективном сегменту тржишта рада.

4.3. Повећање релевантности

Повећање релевантности општег средњег и уметничког образовања огледа се најпре у томе да се кроз нова законска и програмска документа настава оријентише на исходе, односно на развој ученичких компетенција. Томе треба да допринесе већи број лабораторијских вежби и часова пројектне наставе. Поред тога, повећање релевантности образовања и јачање васпитне функције школе може се посматрати и кроз стављање нагласка на развој међупредметних компетенција кроз увођење изборних програма. Подаци које је прикупио МПНТР путем упитника за гимназије ("Управљање променама у општем средњем образовању") показују да се од 22.933 ученика првог разреда њих 1056 определило за изборни програм Језик, медији и култура, а 5556 ученика за изборни програм Спорт и здравље (дати су бројеви само

¹⁰⁴ Правилник о ученичким и студентским кредитима и стипендијама, Службени гласник РС, број 46/10, 47/11, 56/12, 75/13 и 111/17.

за изборне програме који се у већој мери тичу одређених међупредметних компетенција).

Додатно осавремењивање општег средњег образовања представља и увођење посебних одељења у гимназијама у којима ученици са посебним способностима за рачунарство и информатику стичу средње опште образовање и васпитање по посебном наставном плану и програму. У школској 2018/2019. години ова одељења су формирана у 36 гимназија чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или ЈЛС. Током 2018. године, сви наставници информатичких предмета који предају у гимназијским ИТ одељењима похађали су стручне обуке.

Додатни правац рада на повећању релевантности општег средњег образовања је увођење ИБ програма међународне матуре у више гимназија у Србији. Три државне гимназије су у процесу ауторизације, финансиране су обуке наставника за реализацију програма, а планирана је и исплата финансијских грантова за опремање кабинета у складу са ИБО стандардима. Правилник о програму интернационалне матуре је у фази израде.

4.4. Повећање ефикасности

Смањење броја ученика у средњем образовању није пратило смањење броја одељења и школа. У односу на 2000. годину број ученика у школској 2017/2018. години је мањи за 23%, број одељења за 11,5%, а број школа је повећан за скоро 7%. Ово је за последицу имало и смањење просечног броја ученика по одељењу - просечан број ученика у гимназијском одељењу за целу земљу у школској 2017/2018. години износио је 23,6 ученика. У уметничким школама просечан број ученика по одељењу износио је 14.

Половином марта 2018. године донета је Уредба о критеријума за доношење акта о мрежи јавних средњих школа¹⁰⁵. Утврђено је девет критеријума: економски, критеријум једнакоправности, доступности, организациони, статусни, демографски, географски, културолошки и критеријум оптимизације. Утврђени критеријуми омогућавају креирање рационалније мреже средњих школа, спајање малих школа у једну установу (минимални број ученика је постављен на 200, под одређеним условима).

За потребе доношења акта о мрежи школа реализована је теренска анализа мреже средњих школа. Акт односно Одлука о мрежи јавних средњих школа¹⁰⁶ донета је у јуну 2018. године, а измењена је у августу и децембру исте године. Према овој одлуци програме општег образовања и васпитања оствариваће 107 гимназија;

¹⁰⁵Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних средњих школа, Службени гласник РС, број 21/2018-9.

¹⁰⁶Одлука о мрежи јавних средњих школа, Службени гласник РС, број 49/2018-3, 62/2018-5 и 94/2018-4.

програме општег и уметничког образовања и васпитања оствариваће 39 средњих уметничких школа; програме општег и стручног образовања и васпитања, односно општег и уметничког образовања и васпитања оствариваће 44 мешовите школе. Одлука предвиђа и да ће програме различитих нивоа образовања и васпитања или више различитих подручја рада остваривати три образовно-васпитна центра.

На основу овог акта донесене су одлуке о спајању 14 средњих школа од чега су 4 гимназије, чиме је остварена рационализација броја запослених на општим пословима. Наредни кораци у 2019. години односе се на наставак хоризонталне рационализације и пилот вертикалне рационализације мреже школа (односно стварање образовно-васпитних центара), као и континуирано праћење ефикасности мреже школа ради евалуације девет критеријума и мерења ефеката досадашњих мера.

Приоритети за 2019. годину

Приоритет 1

Активности на имплементацији матуре

Приоритет 2

Наставак реформе гимназијског образовања

Приоритет 3

Наставак увођења IB програма међународне матуре

Приоритет 4

Увођење нових уметничких профила (дигитализација дизајнерских образовних профила)

Приоритет 5

Ширење и подршка ИТ одељењима у гимназијама

Акције из Акционог плана:

ПУ-С001 - Усаглашавање законских и подзаконских аката са Стратегијом у области средњег општег и уметничког образовања

ПУ-С002 - Дорада постојећих образовних стандарда и примена
--

ПУ-С003 - Оптимизација мреже средњих школа
--

ПУ-С004 - Вредновање образовних постигнућа ученика
ПУ-С005 - Развој система завршног испита у средњем образовању: опште, уметничке и стручне матуре
ПУ-С006 - Увођење специфичних система вредновања у уметничком образовању
ПУ-С007 - Јачање васпитне функције средњих школа
ПУ-С008 - Успостављање јединственог система награда и награђивања ученика средњих школа због добрих образовних постигнућа на нивоу Републике Србије (у организацији МПНТР)
ПУ-С009 - Успостављање јединственог јавног система фондова и фондација за подстицање обдарених и талентованих

5. Средње стручно образовање

Средње стручно образовање представља највећи део система средњег образовања у Србији. Конкретније, у школској 2017/18. години у Србији је било 310 средњих стручних школа, 45 мешовитих школа које подразумевају гимназије и стручне школе и 4 мешовите уметничке и стручне школе.¹⁰⁷

Средње стручне школе у Србији у школској 2017/2018. години похађало је 183.332 ученика при чему је највише ученика уписано у профиле у сектору економије, права и адиминистрације (33.097), како је и приказано у табели која следи.

Табела 1. Број ученика по секторима

СЕКТОР	БРОЈ УЧЕНИКА
Економија, право и администрација	33097
Електротехника	27163
Здравство и социјална заштита	23844
Машинство и обрада метала	21646
Трговина, угоститељство и туризам	20228
Пољопривреда, производња и прерада хране	13931
Саобраћај	12863
Хемија, неметали и графичарство	8910
Геодезија и грађевинарство	5898
Култура, уметност и јавно информисање	5772
Остало (личне услуге)	3088
Текстилство и кожарство	2946
Шумарство и обрада дрвета	2638
Геологија, рударство и металургија	1099
Хидрометеорологија	209

Извор: РЗС, 2018.

Међутим, постоји разлика у преференцијама дечака и девојчица, па су тако ученици највише уписивали профиле из области електротехнике (24.881), а ученице из економије, права и администрације (21.623) (РЗС, 2018).

У дуалне образовне профиле је уписано укупно око 4.500 ученика, док је 2.969 ученика уписано у школској 2018/2019. години.

¹⁰⁷ Доступно на <http://data.stat.gov.rs/Home/Result/11030104?languageCode=sr-Latn>

5.1. Повећање квалитета

Када је у питању сам квалитет програма у средњем стручном образовању (ССО), он захтева разматрање из више углова. Прво је потребно размотрити квалитет стручног дела, тј. програма стручних предмета и стручне праксе, затим квалитет општих предмета, а затим и целине ова два комплементарна дела. Такође, када разматрамо квалитет рада установа, популаризацијом учења кроз рад сада у исто време морамо да говоримо и о школама и о компанијама у којима се остварује учење кроз рад. У том смислу важно је истаћи да се рад на унапређењу квалитета програма, као и претходних година, највише огледао у ревидирању дела стручних предмета и унапређења могућности за учење кроз рад, пре свега кроз развој система дуалног образовања.

Велики корак направљен је усвајањем Закона о националном оквиру квалификација Републике Србије којим је успостављен овај оквир и којим је етаблиран концепт исхода учења који омогућава вредновање учења кроз успостављање принципа да свако постигнуће може бити измерено и вредновано, независно од начина на који је стечено.

Важан инструмент који се тренутно развија тј. попуњава је Регистар НОКС. Регистар НОКС се састоји из три подрегистра:

1. подрегистра националних квалификација,
2. подрегистра стандарда квалификације и
3. подрегистра јавно признатих организатора активности образовања одраслих (ЈПОА) са послодавцима код којих ЈПОА реализује практичан рад.

Регистар ће водити Агенција за квалификације, у електронском облику. Подаци из регистра ће бити јавно доступни преко званичне интернет странице Агенције, која ће се водити двојезично – на српском и енглеском језику. Овај регистар значајан је како за осигурање квалитета програма тако и за све анализе и праћења у сврху унапређења ефикасности система и боље усклађености са тржиштем рада.

Попис квалификација омогућава и стандардизацију испита за стицање квалификација с обзиром на то да се у регистар уносе квалификације са одредницама које пружају сажете информације о квалификацијама и довољне су за њихово основно препознавање и транспарентност.

У 2018. години додато је нових 14 стандарда квалификација за образовне профиле у трајању од три и четири године. У базу квалификација унето је до сада 140 квалификација, од чега је 86 са стандардом квалификације¹⁰⁸.

¹⁰⁸Доступно на http://noks.mpn.gov.rs/baza-kvalifikacija_2/

Завршни испити се тренутно реализују у складу са методологијом која је развијена за профиле који у датој школској години долазе до завршне године (ПУ-СТ01).

ЗУОВ активно и континуирано ради на акредитацији екстерних испитивача (чланова комисије за завршни и матурски испит у стручном образовању који представљају привреду) и до сада је 521 особа стекла тај статус.

Закон о НОКС је предвидео и успостављање неколико структура које су већином, још увек, у фази успостављања. Основан је Савет за НОКС, саветодавно тело које ће обезбеђивати препоруке у области политика о процесу планирања и развоја људског потенцијала. Донете су одлуке о успостављању Агенције за квалификације и 12 Секторских већа¹⁰⁹, али они тек треба да постану потпуно оперативни¹¹⁰.

Министарство је прикупило захтеве професионалних организација и институција за чланство у секторским већима, а с обзиром на специфичност сваког економског сектора, основне смернице за рад ће бити опште. Свако секторско веће донеће свој правилник о раду.

Што се тиче Агенције за квалификације изабран је директори у радни односу примљени први запослени. Пуну кадровску функционалност Агенција ће постићи у наредне две године, при чему ће поред новозапослених, особље чинити део запослених из Завода за унапређивање образовања и васпитања и особље ЕНИК/НАРИК центра.

Као што је и до сад био случај, реформа стручног образовања, неретко и због саме структуре образовног система, одвија се спорије него што је то пожељно с обзиром на брзе промене које се догађају у економији и свету рада. Успостављање нових тела и обезбеђивање услова за рад захтева време те ће последично томе тек са изградњом њених капацитета Агенција за квалификације моћи да реализује процес израде стандарда квалификација у складу са новим правилима.

¹⁰⁹Одлука о оснивању секторског већа за сектор друштвених наука, новинарства и информисања, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор индустријског развоја, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор информационих и комуникационих технологија, електротехнике, аутоматике и електронике, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор образовања и васпитања, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор осталих услуга, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор пољопривреде, производње хране, шумарства, рибарства и ветерине, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор пословне администрације, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор природних наука, математике и статистике, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор саобраћаја и услуга транспорта, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор трговине, угоститељства и туризама, Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор уметност и хуманизам (хуманистичке науке), Службени гласник РС, број 104/2018; Одлука о оснивању секторског већа за сектор здравства и социјалне заштите, Службени гласник РС, број 104/2018.

¹¹⁰Службени гласник РС, број 66/18; Службени гласник РС, број 68/18 ; Службени гласник РС, број 104/18.

Иницијативу за развијање и усвајање стандарда за нову квалификацију може да поднесе Секторско веће, Савет за стручно образовање и образовање одраслих, Национални просветни савет, Национални савет за високо образовање, Национална служба за запошљавање, високошколска установа, државни орган и друго правно лице (привредно друштво, ЈПОА и др.). Савет, у року од 30 дана од дана пријема материјала утврђује предлог стандарда квалификације и доставља га МПНТР-у. МПНТР у року од 30 дана од дана пријема предлога доноси акт о усвајању стандарда квалификације и доставља га Агенцији ради уписа у Регистар.

Треба нагласити да је започет поступак израде извештаја о повезивању НОКС са ЕОК чиме ће се обезбедити лакша упоредивост и препознатљивост квалификација стечених у Србији са квалификацијама стеченим у другим државама.

За школску 2018/2019. годину МПНТР је припремило низ нових образовних профила, иновирало и осавременило одређени број постојећих, а неки од профила који су били реализовани у статусу огледа су постали део редовног система. За све ове профиле израђени су стандарди квалификација, планови и програми наставе и учења засновани на исходима као и модерни нормативи простора, опреме и наставних средстава и врсте стручне спреме наставника, стручних сарадника и помоћних наставника (ПУ-СТ03). Приликом израде планова и програма за поједине профиле дефинисане су и специфичности као што су услови одржавања наставе и подела на групе ученика ако је потребно у оквиру предмета.

Професионални развој директора стручних школа је и тема новог регионалног пројекта *Kultur Kontakta - „Effective Quality Assurance through Successful Change Management – Capacity Building for VET School Directors“*. У оквиру претходног регионалног пројекта Култур Контакта *„Побољшање сарадње између школе и привреде“* у циљу унапређивања квалитета у области управљања практичном наставом у стручним школама, приређен је приручник за организаторе практичне наставе у сектору туризма и угоститељства. Такође, реализована су два круга обука за његову имплементацију током 2018. године.

Дуално образовање. Осигурање квалитета учења кроз дуални модел и још неколико других тема од којих је једна распоређивање ученика, су се од доношења Закона о дуалном образовању издвајали као главни изазови. У том смислу, значајан корак направљен је усвајањем подзаконских аката који су у надлежности МПНТР, односно усвајањем Правилника о ближим условима, начину рада, активностима и саставу Тима за каријерно вођење и саветовање у средњој школи која реализује образовне профиле у дуалном образовању¹¹¹, Правилника о начину распоређивања ученика за учење кроз рад¹¹² и Правилника о програму обуке,

¹¹¹ Правилник о ближим условима, начину рада, активностима и саставу Тима за каријерно вођење и саветовање у средњој школи која реализује образовне профиле у дуалном образовању, Службени гласник РС, број 2/2019.

¹¹² Правилник о начину распоређивања ученика за учење кроз рад, Службени гласник РС, број 102/2018.

ближим условима и другим питањима од значаја за полагање испита за инструктора¹¹³.

Почетком 2018. године одлуком Владе Републике Србије образована је и Комисија за развој и спровођење дуалног образовања ради спровођења и унапређивања дуалног образовања и трогодишњих вредновања остварених резултата. У току 2018. године организовано је шест седница Комисије. Чланови Комисије су представници Владе РС, МПТНР, Привредне коморе Србије, Сталне конференције градова и општина, школа, послодаваца. Комисија, такође, доноси смернице, препоруке, мишљења, предлоге и извештаје које упућује релевантним институцијама и организацијама, а све у циљу квалитетне имплементације и развоја дуалног образовања.

У 2018. години је око 600 компанија исказало заинтересованост да се у њима спроводи учење кроз рад за ученике који су уписали дуалне образовне профиле. Ипак, да би се осигурало да ученици добију најбоље услове за учење на радном месту, ове компаније тек треба да буду прођу процес акредитације.

Обуке инструктора предвиђене Законом о дуалном образовању и ближе дефинисане горе поменутих правилником треба да обезбеде да са ученицима раде запослени у компанији који су прошли обуку за инструктора и добили лиценцу инструктора у складу са условима прописаном Правилником. Компаније бирају кога ће послати на обуку, али постављени су општи критеријуми који треба да воде њихов избор.

У складу са Законом о дуалном образовању споменуте обуке организује Привредна комора Србије, а саставни део правилника који регулише лиценцирање инструктора је и Програм обуке инструктора који је креирао Завод за унапређивање образовања и васпитања. Програм обуке за инструкторе има за циљ развој компетенција инструктора за реализацију учења кроз рад и садржи пет области:

- Примена законодавног оквира у учењу кроз рад
- Планирање и припрема учења кроз рад
- Реализација учења кроз рад
- Праћење и вредновање компетенција у учењу кроз рад
- Подршка развоју ученика у учењу кроз рад.

Програмом обуке се детаљно описују компетенције, очекивани исходи знања, вештина и ставова и препоручени садржаји за реализацију обуке.

¹¹³ Правилник о програму обуке, ближим условима и другим питањима од значаја за полагање испита за инструктора, Службени гласник РС, број 70/2018.

Како је Законом о дуалном образовању прописано да обуку за инструкторе организује ПКС, и пре потпуне примене Закона, ПКС је у оквиру пројекта „Развој дуалног образовања у Србији“ који спроводи у сарадњи са Федералном комором Аустрије уз финансијску подршку Аустријске развојне агенције, 2018. године, почела са обуком инструктора. Један сет обука су реализовали експерти из Аустријског института за истраживање и развој, док су други сет обука реализовали тренери из Србије који су и пре увођења дуалног образовања радили обуке одраслих. Упоредо са обукама које организује ПКС, Немачка организација за међународну сарадњу (ГИЗ) је такође реализовала обуке за инструкторе. До сада је обучено 344 инструктора.

ПКС у наредном периоду треба да објави јавни позив за регрутацију тренера који ће убудуће обучавати инструкторе.

5.2. Повећање обухвата

С обзиром на специфичност дуалног образовања и ограничени број профила и места унутар њих, као и потребе за бољим планирањем уписа уопште у средње стручне школе, упис ученика средње школе је посебно регулисан Смерницама за планирање уписа ученика у средње школе на локалном и регионалном нивоу. Смернице представљају посебно значајан корак јер се по први пут уводи процес планирања у више фаза који укључује све битне актере на локалу и на нивоу школске управе. Две кључне активности су израда градског/општинског предлога плана уписа и израда предлога плана уписа на нивоу школске управе. Школе су дужне да у информациони систем „Доситеј“ доставе и образложе број и структуру уписа ученика на подручјима рада и образовним профилима/смеровима, а школска управа на основу тога организује састанке са свим релевантним учесницима у процесу: представницима локалне самоуправе, директорима школа, послодавцима, регионалним привредним коморама, филијалама Националне службе за запошљавање, удружењима послодаваца и другима који су битни за одлучивање. На овим састанцима се одређује предлог плана уписа у све средње школе на територији одређеног града или општине. Смернице дају опште критеријуме за израду плана али он пре свега мора да рефлектује локалне потребе. Након ове фазе, школска управа прави обједињени Предлог плана уписа који обухвата све јединице локалне самоуправе и округе које покрива и да се при томе воде проценом тренутног стања, трендова и потреба, као и доказама о спремности послодаваца да буду укључени у дуално образовање.

Учешће ће, поред школа и компанија из одређеног града, узети и школе и компаније из околине, чиме ће се обезбедити максимална територијална покривеност. На крају се у МПНТР припрема коначан текст конкурса, након одобравања планова уписа. Том приликом води се рачуна о томе да ли су

задовољени критеријуми на нивоу школе и једнице локалне самоуправе. Критеријуми за план уписа у 2018. години су представљени у табели која следи.

Табела 2. Критеријуми за креирање плана уписа

Критеријуми на нивоу школе	Критеријуми на нивоу ЈЛС
- Број одељења на нивоу школе не треба повећавати у односу на план за школску 2017/2018. годину. Изузетак су средине које имају значајније повећање броја ученика који завршавају основно образовање. - У школама у којима је школске 2017/2018. године реализација уписа била таква да се одељења нису могла формирати у складу са упутством потребно је извршити рационализацију. - Планирати комбинована одељења искључиво за образовне профиле у трогодишњем трајању у оквиру истог подручја рада и по принципу 15+15. Профили се могу комбиновати само уколико оба имају стандард квалификације, односно уколико су оба без стандарда квалификације. - Број ванредних ученика старијих од 17 година, који по први пут уписују средњу школу, планирати веома рационално, у складу са реализацијом у претходној години, и то само за образовне профиле које школа планира за упис и као редовне. - Средње школе за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом треба да планирају упис у складу са бројем ученика који завршавају основно образовање по програму ИОП 2 и	- Повећање обухвата гимназијским - општим средњим образовањем, свуда где за то постоје предуслови и организационе могућности. - Где постоје реалне могућности, повећати планирани број одељења са образовним профилима који се односе на информационо комуникационе технологије и упис у образовне профиле засноване на стандарду квалификација. - Планирати повећање обухвата ученика који се образују по дуалном моделу у складу са прописаним критеријумима и обезбеђеном подршком компанија за учење кроз рад. - Број група/класа/одељења музичких и уметничких школа не повећавати у односу на план у школској 2017/18. години уз анализу прошлогодишње реализације уписа. - Комбиновање одељења у уметничким школама ликовне области могуће је искључиво по принципу 10+10 односно 7+7+7/14+7. - Број планираних места на нивоу округа/школске управе не треба да прелази 3%у односу на број ученика 8. разреда који завршавају основну школу на подручју истог округа/школске управе.

величином група које су прописане законом.	▪ Обезбедити високу уједначеност планираних места у односу на број ученика који завршавају основно образовање између различитих округа који су у надлежности исте школске управе. Дозвољена су одступања од 1% уз образложења (миграције, домови ученика, уникатне школе, сл). ▪ Планирати довољан број места у трогодишњим образовним профилима због минималног прага за упис у четворогодишње образовне профиле. Јединица локалне самоуправе мора имати најмање 15 % планираних места за трогодишње образовне профиле (најмање једно одељење). ▪ Образовне профиле у трајању од три године не треба замењивати оним у трајању од четири године. ▪ Приликом планирања уписа водити рачуна о доступности образовања за дечаке и девојчице.
---	---

Из наведеног се види да се водило рачуна и о родној равноправности али и довољној заступљености различитих типова профила на јединици локалне самоуправе како би и ученици са лошијим постигнућима имали довољно избора. Такође нису изостављене ни школе за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.

ЗУОВ је организовао током пролећа и јесени 2018. године већи број промотивних радионица и обука за наставнике на тему учења кроз рад као и смотру ученичких постигнућа под називом „Учење кроз рад и развој предузетничких компетенција ученика“ у Суботици. Неке од ових активности регистроване су у оквиру Европске недеље вештина (*European Vocational skills week*), односно реализоване у оквиру Дунавског transnacionalnog програма „*Learning by Doing - Targeted capacity building of VET partnerships in the Danube Region for the effective modernization of VET systems*“.¹¹⁴

¹¹⁴Доступно на <http://zuov.gov.rs/projekat-learning-by-doing/>

Дуално образовање. Када је реч посебно о обухвату и дуалном образовању, МПНТР је донело и смернице за планирање уписа ученика за образовне профиле по дуалном моделу, које посебно наглашавају обавезу достављања Изјаве о намери послодавца за укључивање у дуално образовање коју свака школа која планира реализацију образовних профила по дуалном моделу мора прибавити и доставити надлежној школској управи. Како би се спречиле могуће злоупотребе, ПКС независно од школа прибавља податке о спремности компанија за подршку школама као корективни и контролни механизам приликом доношења коначне одлуке о предлогу плана уписа сваке појединачне школе. ПКС је задужена и за вођење регистра уговора о дуалном образовању, она информисе послодавце преко регионалних привредних комора о дуалном образовању, задужена је за послове спровођења испита за инструкторе, издавање лиценце инструкторима и вођења регистра о издатим лиценцама за инструкторе.

Два правилника која су донета на основу Закона о дуалном образовању такође су усмерени на осигурање обухвата дуалним образовањем и праведност система, од којих је први Правилник о начину распоређивања ученика за учење кроз рад који одређује начин распоређивања ученика за учење кроз рад, у средњим школама у којима се учење кроз рад за одређени образовни профил одвија по дуалном моделу, а посебно се бави ситуацијама када се учење кроз рад одвија код више послодаваца. Правилник дефинише процес „упаривања“ ученика и послодаваца уз вођство Тима за каријерно вођење и саветовање (КВиС) и уз учешће родитеља. Овај процес може се сматрати у неку руку и превенцијом осипања јер је од великог утицаја на останак у образовном профилу и обострано задовољство ученика и послодавца. Зато се овај процес одвија кроз неколико фаза, од дефинисања жеља до упознавања и коначне одлуке. Тим за КВиС надлежан је за координацију свих учесника у процесу и медијацију између ученика и послодаваца. Рад поменутог Тима за КВиС, дефинисан је Правилником о ближим условима, начину рада, активностима и саставу Тима за каријерно вођење и саветовање у средњој школи која реализује образовне профиле у дуалном образовању. Из Правилника се види да се посебно водило рачуна о заступљености свих релевантних актера за процес, како би се и најбољи интереси ученика и послодаваца ускладили.

Како би се осигурала обавештеност свих учесника у образовању и доступност правовремених и релевантних информација о дуалном образовању, МПНТР је у децембру 2018. године отпочело са реализацијом промоције Националног модела дуалног и предузетничког образовања и васпитања, којим је предвиђено да се обиђе 10 градова Србије и да се поред Закона о дуалном образовању промовишу и три правилника, ученичке задруге, концепт финансијске писмености и Национални оквир квалификација. Промоција ће се реализовати у форми посета градовима и општинама на којима ће се школе, послодавци, родитељи, ученици основних, средњих школа и остали заинтересовани информисати о дуалном образовању, закону, правилницима, процедурама, и имати прилику да добију одговоре од представника МПНТР на недоумице и изазове са којима се суочавају.

Свака од активности ће садржати два дела - први део у ком ће се представници МПНТР и други градски званичници и званичници локалне самоуправе обратити присутнима и поделити неке основне информације о дуалном и предузетничком образовању, представити примере добре праксе са локала и активности МПНТР. У другом делу активности, свакој циљној групи ће се приступити у зависности од потреба и то на следећи начин:

- Ученици (основношколци и средњошколци) – са овом групом биће коришћене интерактивне радионице које имају за циљ да их информишу о моделу дуалног и предузетничког образовања, предностима модела и досадашњим резултатима примене овог модела. Радионице ће такође послужити као средство за едукацију о оснивању ученичких задруга и могућностима које оне нуде. Крајње, ученици ће бити едуковани на тему финансијске писмености. Радионице ће бити осмишљене тако да у исто време буду интересантне и информативне за ученике.
- Наставни кадар школа (наставници) – биће едукован на тему каријерног вођења и саветовања и могућностима које дуално и предузетничко образовање нуди ученицима.
- Наставни кадар школа (директори) – биће едукован на тему Националног оквира квалификација у Србији (НОКС).
- Компаније – за представнике ове групе биће организоване трибине на којима ће се дискутовати како Министарство и школе могу боље сарађивати са послодавцима и каква су искуства послодаваца у запошљавању овако образовног кадра. Такође биће представљен и законски оквир о моделу дуалног и предузетничког образовања.

У оквиру споменуте промоције, просечно по граду, промотивне активности обухватиће 18 школа и компанија, чиме ће се премашити првобитно планирани број од 174 школа и компанија.

5.3. Повећање релевантности

Укључивање послодаваца у процес израде профила заснованих на стандарду квалификација представља наставак напора за повећање квалитета и релевантности стручног образовања. Како је горе наведено наставило се са иновирањем профила, па су тако у школској 2018/2019. години ученици у понуди имали 14 нових образовних профила (ПУ-СТ03).

Када је сарадња са послодавцима у питању, Закон о дуалном образовању је значајно унапредио део који се односи на сарадњу у остваривању учења кроз рад . Када је реч о самој изради програма профила код оних који имају стандард квалификације постоји допринос послодаваца, али се значајан напредак се очекује тек од 2019. кроз рад секторских већа (ПУ-СТ07). На основу података Завода за унапређивање

образовања и васпитања, у рад испитних комисија укључен је 521 представник послодаваца.

Сви ревидирани планови и програми наставе и учења садрже предмет предузетништво.

Активност која и даље није реализована је успостављање оквира за мајсторско образовање, делом због поделе надлежности са Министарством привреде које у 2018. није реализовало план у овој области (ПУ-СТ02).

Дуално образовање. У школској 2017/2018. години постојали дуални образовни профили (19) и образовни профили са елементима дуалног образовања (43). У 2018/2019. школској години, ау циљу повећања јасноће о томе који профили потпадају под коју категорију, настојало се да не буде више профила који се називају профили са елементима дуалног образовања него само дуалних образовних профила. Задржано је 19 образовних профила, којима су додати нови које је ЗУОВ израдио за потребе дуалног образовања, па је тако укупни број дуалних образовних профила 33 и то:

1. Индустијски механичар
2. Електротехничар информационих технологија
3. Оператер основних грађевинских радова
4. Механичар моторних возила
5. Бравар – заваривач
6. Електромонтер мрежа и постројења
7. Електричар
8. Техничар за логистику и шпедицију
9. Кувар
10. Пекар
11. Месар
12. Оператер у прехранбеној индустрији
13. Посластичар
14. Туристичко-хотелијерски техничар
15. Машински техничар за компјутерско конструисање
16. Техничар за компјутерско управљање (ЦНЦ) машина
17. Техничар мехатронике
18. Оператер машинске обраде
19. Оператер за израду намештаја
20. Оператер за прераду метала
21. Авио-техничар
22. Техничар ваздушног саобраћаја
23. Мехатроничар за радарске системе
24. Техничар ваздушног саобраћаја за спасавање
25. Мехатроничар за ракетне системе

26. Техничар ваздушног саобраћаја за безбедност
27. Авио-техничар за ваздухоплов и мотор
28. Авио-техничар за електро опрему ваздухоплова
29. Авио-техничар за електронску опрему ваздухоплова
30. Мехатроничар за транспортне системе аеродрома
31. Трговац
32. Модни кројач
33. Конобар

У школској 2018/2019. години значајно је повећан број заинтересованих компанија за реализовање учења кроз рад за дуалне образовне профиле, са 205 на 600 компанија. Повећан је и број школа укључених у дуално образовање са 50 школа на 85 школа (око 23% у односу на све средње стручне школе), као и број места за упис ученика у први разред средње школе за школовање по дуалном моделу образовања са 1841 на 3500. Укупан број ученика у дуалном моделу образовања у 2018/2019. години био је 4500.

5.4. Повећање ефикасности

Акција Усклађивање мреже стручних школа и понуда образовних програма (профила) са потребама привреде (ПУ-СТ05) захтева координацију више институција, а рационализација мреже носи и значајне изазове од којих се неки односе се на недостатак података, а неки на отпор на коју наилази МПТНР у контакту са школама. Ипак, од школске 2018/19. године дошло је до спајања 14 стручних школа у 7 нових школа. Школе су спојене у градовима у којима су школе већ функционисале у истој згради или је даље функционисање посебних школа постало нерационално. У једном случају није дошло до спајања школа због неусаглашености ставова са јединицом локалне самоуправе.

У одређеном броју школа на позицији помоћни наставник било је ангажовано више особа него што прописи дозвољавају, па је тако рационализовано 150 радних места на позицији помоћни наставник у стручним школама. У одређеном броју случајева дошло је до појаве технолошких вишкова (ПУ-СТ04).

Нажалост, пошто регистри ученика још увек нису оперативни, праћење осипања или других података везаних за ученике је и даље отежано и по потреби је могуће неке податке добити од средњих школа, али они су углавном несистематизовани, а у одређеном броју случајева и непоуздани.

Приоритети за 2019. годину

Приоритет 1

Повећање броја ученика, школа и компанија у систему дуалном образовања

Приоритет 2

Креирање нових и модернизовање постојећих дуалних профила у складу са потребама привреде

Приоритет 3

Наставак рада на Мастер плану за имплементацију Закона о дуалном образовању у средњем стручном образовању

Приоритет 4

Почетак активности у вези са израдом оквира за мониторинг и евалуацију дуалног образовања

Приоритет 5

Имплементација дуалних модела студија на високом образовању

Приоритет 6

Доношење подзаконских аката којима ће се ближе уредити примена одредаба Закона о НОКС

Приоритет 7

Јачање капацитета успостављених институција и тела

Приоритет 8

Повезивање НОКС са ЕОК

Приоритет 9

Развој Регистра НОКС, укључујући и Регистра квалификација

Приоритет 10

Развијање концепта признавања претходног учења

Приоритет 11

Креирање нових и модернизовање постојећих профила у складу са потребама привреде

Приоритет 12

Јачање квалитета наставе кроз обуке наставника у стручним школама

Приоритет 13

Даља рационализација мреже средњих стручних школа

Приоритет 14

Праћење развоја каријере ученика стручних школа након завршетка образовања

Акције из Акционог плана:

ПУ-СТ01 - Стандардизација испита за стицање квалификације.
ПУ-СТ02 - Увођење мајсторског образовања.
ПУ-СТ03 - Развој програма образовања на основу стандарда квалификација.
ПУ-СТ04 - Флексибилна организација наставе.
ПУ-СТ05 - Усклађивање мреже стручних школа и понуду образовних програма (профила) са потребама привреде.
ПУ-СТ06 - Смањење стопе раног напуштања образовања.
ПУ-СТ07 - Укључивање послодаваца у процес програмирања, развоја и реализације ССО.
ПУ-СТ08 - Успостављање система праћења и вредновања стручног образовања.
ПУ-СТ09 - Дефинисање јасне поделе одговорности, улога и задатака свих носилаца управљања у ССО.

6. Високо образовање

У школској 2018/2019. години, основне академске студије уписало је 46.350 студената, од чега 25.299 на буџет Републике Србије а 21.051 су самофинансирајући. Државне високе школе уписало је 10.239 студената, од тога 5.499 на буџет, а 4.740 су самофинансирајући. Приватне факултете уписало је 6.728 студената, а приватне високе школе 1.582 студента.¹¹⁵

6.1. Повећање квалитета

У 2018. години Универзитет у Београду налазио се између 300. и 400. места на Шангајској листи као и протеклих неколико година¹¹⁶. Међутим, када је реч о листи по ужим научним областима Универзитет у Београду рангиран је у 27 области, што је знатно више у односу на 2017. годину када је рангиран у 18 области. О напретку на пољу истраживања и иновација говоре и подаци да је Србија према Глобалном индексу компетитивности поправила свој ранг за 5 места у 2018. години, а од свих стубова компетитивности најбоље је рангирана у оквиру образовања и вештина као и способности за иновацију¹¹⁷.

Када је реч о националном праћењу квалитета, 2018. година била је пре свега посвећена успостављању Националног тела за акредитацију и проверу квалитета у високом образовању (НАТ), чији је правни основ дат Законом о измена и допунама закона о високом образовању из 2018. године. Након званичног успостављања НАТ-а, уследио је период детаљнијег регулисања рада, као и период пребацивања надлежности са тела које је пре ове измене било задужено за праћење квалитета (тј. Комисија за акредитацију и проверу квалитета (КАПК)). Због ових разлога су сви захтеви за акредитацију програма и установа обрађивани доста успорено, а с обзиром на велики заостатак у обради захтева, до марта 2019. обустављен је пријем нових захтева¹¹⁸. На основу јавног позива 19. јула 2018. године изабран је директор НАТ-а, а 30. августа 2018. године је конституисан Комисија за акредитацију и проверу квалитета као стручно тело НАТ-а. Како се наводи у опису рада тела, НАТ је променио методе и процедуре процеса акредитације и обезбеђења квалитета у високом образовању које је установила претходна Комисија за акредитацију и проверу квалитета да би испунили све захтеве Европских стандарда и смерница, те је посебан акценат стављен на

¹¹⁵ Статистика образовања, број 346 - год. LXVIII, 26. 12. 2018. доступно на <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20181346.pdf>

¹¹⁶ Доступно на <http://www.shanghairanking.com/ARWU2018.html>

¹¹⁷ The Global Competitiveness Report 2018, доступно на <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/>

¹¹⁸ Доступно на <https://www.kapk.org/sr/%d0%bf%d0%be%d1%87%d0%b5%d1%82%d0%bd%d0%b0/>

независност НАТ-а, као кључног носиоца акредитације и процеса обезбеђења квалитета. НАТ је као приоритет одредио имплементацију нове методологије процеса акредитације и провере квалитета у складу са принципима квалитета Европског простора високог образовања, Европских стандарда и смерница за обезбеђење квалитета у Европском простору високог образовања, као и правним прописима Републике Србије.

Независност НАТ-а требало би да обезбеде његове интерне структуре (директор и управни одбор) као и процедура избора рецензената у оквиру Комисије за акредитацију и проверу квалитета као стручног тела НАТ-а. Међутим та независност предвиђа и самостално обезбеђивање средстава, тј. Национално акредитационо тело се финансира из прихода од накнада за акредитацију и проверу квалитета високошколских установа. Што је процес осигурања квалитета комплекснији то изискује и већа средства па је зато једна од последица и повећање цене акредитације.

Комисија за акредитацију и проверу квалитета има пет подкомисија према научним пољима у којима је број чланова одређен у зависности од процентуалне заступљености програма из те области.¹¹⁹ Ова комисија има 17 чланова које бира Управни одбор Националног акредитационог тела на пет година на предлог Националног савета за високо образовање из реда истакнутих редовних професора, научника, уметника и стручњака у оквиру одговарајућег образовно-научног поља односно образовно-уметничког поља.

Акредитација програма и установа током 2018. НАТ је током 2018. обрађивао предмете преузете од претходно надлежног КАПК-а примљених до 30. 08. 2018. али је због усаглашавања стандарда и образаца са Законом о високом образовању пријем нових захтева одложен до 01. 03. 2019. године.

Процес акредитације унапређен је и кроз измене три правилника:

- Правилник о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа¹²⁰
- Правилник о стандардима и поступку за акредитацију студијских програма
- Правилник о стандардима за почетну акредитацију високошколских установа и студијских програма

Изузетно је важно то што је коначно процес акредитације скоро у потпуности усклађен са захтевима Европске асоцијације за осигурање квалитета у високом образовању (ENQA). Једини захтев који није испуњен из логистичких разлога је да сваки рецензентски тим има члана из иностранства, али то је уважено када су у

¹¹⁹ Организациона структура доступна на <https://www.nat.rs/organizacija/>

¹²⁰ Сва три правилника објављена у Службеном гласнику РС број 13/2019.

питању докторске студије. Једна од највећих замерки претходној процедури, а у исто време и оно што су евалуације циклуса акредитације показале, био је начин рада рецензената. Наиме, до ових промена, КАПК је на основу независних извештаја рецензената одлучивао о акредитацији програма или установе, а у томе је препознато као недостатак то што је квалитет рецензетских извештаја варирао значајно, односно дешавало се да су неки извештаји врло штури и незадовољавајућег квалитета, као и да су неконзистентни и контрадикторни. Важна новина је да се од сада ради један извештај према форми која ће бити стандардизована. Рецензетни сада морају да се сагласе и дођу до заједничке верзије извештаја који мора да има јасан опис елемената који су евалуирани.

Друга важна новина тиче се саме методологије. Стандарди су унапређени и документација коју факултети подносе је измењена тј. допуњена додатним изворима доказа остварености стандарда. Оно што је до сада било сведено на прегледање извештаја о самоевалуацији сада је замењено темељним преиспитивањем свих доказа које установа нуди за испуњеност стандарда. На пример, ако установа извести да у библиотеци има одређени број јединица који се тражи за програм, рецензенти ће моћи да траже спискове књига или иду у библиотеку да утврде релеватност тих библиотечких јединица за програм. Квантитативни показатељи више нису довољни, рецензенти ће прегледати примере испита, посећивати предавања и, уколико процене да је потребно, разговарати са студентима како би прикупили објективне доказе за оствареност стандарда. Рецензенти имају обавезан корпус документације коју морају да прегледају али ако сматрају да им је за процену испуњености неког стандарда потребно још информација, имају слободу да допуне доказе и изворе доказа.

Измене су комунициране са Сенатом Универзитета у Београду и студентским телима тако да се очекује да ће први циклус акредитације бити реализован успешно иако спорије него што је то претходно био случај.

Током 2018. године припремљени су (а почетком 2019. године и усвојени) Правилник о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа и студијских програма и Правилник о стандардима и поступку за спољашњу проверу квалитета високошколских установа.¹²¹

Један од већих изазова је сам рад НАТ и КАПК, с обзиром на то да НАТ још увек нема своје просторије нити довољно административне подршке. Такође, листе рецензената као и раније имају своје мањкавости, па за неке области нема довољно стручњака или постоји бојазан код потенцијалних рецензената да иако је процес анониман, доживе неку врсту притиска.

¹²¹ Службени гласник РС, број 13/2019.

Интернационализација на универзитетима у РС. Суштина интернационализације је у припреми студената за живот и рад у интеркултурном и глобализованом окружењу те је стога интернационализација од суштинског значаја за повећање квалитета високог образовања у Србији. Интернационализација се пре свега обезбеђује увођењем глобалних перспектива у наставу, учење и истраживање али и изградњом интернационалних и интеркултурних компетенција међу студентима, као и међу наставним и административним особљем. Из наведеног се види да је то комплексан и свеобухватан процес који треба да прожима различите процесе на универзитетима. Међутим, на универзитетима се интернационализација за сада, у највећој мери, спроводи кроз студентску мобилност¹²². Програми мобилности које универзитети у Србији и факултети у оквиру њих могу користити су Еразмус+, CEEPUS III (Central European Exchange Programme for University Studies, Campus Europe) (међународни програм мобилности студената који се реализује под окриљем Европске универзитетске фондације са седиштем у Луксембургу) и др. (ВО-ЗД29).

По програмима билатералне сарадње у 2018. години стипендирано је 63 студента, а кроз међууниверзитетску 59. Из CEEPUS III програма, реализовано је око 300 стипендијских месеци за професоре и студенте (ВО-ЗД28).

Досадашњи подаци из Еуростудент истраживања¹²³ показују тренд да студенти из Србије ретко имају прилике да део студија проведу у иностранству. Већина студената која током студирања проведе неки период ван земље то чини у оквиру кампова или студијских путовања који не трају дуго (од пар недеља до месец дана или два месеца) (16%). Око 3,2% одлази ради приправништва а 1,5% ради неког облика студија (специјалистичке, мастер...) и то чешће студенти мастер студија.

Мобилност студентата прати се у оквиру учешћа Србије у горе наведеним програмима, најчешће квантитативним показатељима, али нема много истраживања која су се бавила искуствима наших студената у тим програмима. Асоцијација алумниста Балкана спровела је у 2018 анкету¹²⁴ међу студентима - учесницима иностраних програма мобилности на различитим нивоима студија (основне, мастер и докторске студије) о искуствима током периода мобилности, као и о њиховом мишљењу о интернационализацији високообразовних институција у Србији. Испитаници су били са укупно 9 универзитета у Србији; процентуално најзаступљенији су били Универзитет у Београду (33,6%), Универзитет у Крагујевцу (29,2%), Универзитет у Новом Саду (21,7%) и Универзитет у Нишу (7,9%), а земље у које су највише одлазили су Немачка (19,8%), Шпанија (13,8%), Италија (13%), Пољска (10,7%), Холандија (7,1%) и САД (6,3%). Највећи број испитаника био је укључен у интернационалне програме

¹²² ХЕРЕ тим (2018). Изазови у високом образовању. Београд: Темпус фондација.

¹²³ Подаци објављени 2018 године, на основу студије из 2017. године, доступно на http://database.eurostudent.eu/#topic=mobility_type_all&countries=%5B%22RS%22%5D

¹²⁴ ХЕРЕ тим (2018). Изазови у високом образовању. Београд: Темпус фондација.

мобилностиу трајању од једног семестра, на основним или мастер студијама. Друга по рангираности дужина мобилности је била до годину дана, такође с највећим бројем студената на основним и мастер студијама. Програме до две године мобилности користили су углавном студенти на мастер студијама.

Истраживање се бавило, осим искуствима студената, и тиме колико је мобилност уређења системски, па се тако показало да додаци дипломе не садрже увек референцу на период проведен у иностранству. Већина испитаника одговорило је да је период мобилности (у току основних и мастер студија) јасно видљив на додатку дипломи. Ипак, око 30% испитаника с различитих нивоа образовања, одговорило је да период мобилности није видљив у њиховим дипломама, а највише на основним и докторским студијама.

Студенти се највише ослањају на интернет и спољне изворе информација, јер професори у мањој мери обавештавају студенте о стипендијама и програмима. Већина испитаника, 57,8% (рекла је да је за програм мобилности сазнала преко Интернета а само 10% испитаника је сазнало за стипендију преко професора. Канцеларије за међународну сарадњу при универзитетима су различито активне у промовисању програма и подстицању сарадње па на скали од 1 до 5 најбољу просечну оцену добила је канцеларија Универзитета у Крагујевцу (4,23) а за њом следе Универзитет у Новом Саду (3,44), Универзитет у Београду (3,12) и Универзитет у Нишу (просечна оцена 3,05),

Процентуално највише студената који сматрају да њихова институција има јасну стратегију интернационализације долази са Универзитета у Крагујевцу (44,6% студената тог универзитета).

Радна верзија Стратегије интернационализације високог образовања у Србији за период 2017–2025. године, дефинисана је октобра 2016. године. Заснована је на Стратегији развоја образовања до 2020. године, у оквиру које је предвиђено више мера за отварање и интернационализацију високог образовања¹²⁵. Још увек није било јавне расправе па се ни усвајање не очекује ускоро.

У циљу унапређења међународне отворености система ВО, 83 лектора страних језика су анагажовани на филолошким катедрама ресорних факултета.

Неуниверзитетске високошколске установе (академије и високе школе). Квалитет рада неуниверзитетских ВШУ је већ дуго горућа тема. Појачане контроле нису биле довољне за отклањање неправилности па су тако Изменама закона о високом образовању из 2018. и правно дорегулисани неки аспекти њиховог функционисања. То се пре свега односи на чланове закона који уређују рад и избор органа ових установа како би се превазишле нејасноће настале у прелазном

¹²⁵ Стратегија интернационализације високог образовања у Србији за период 2017–2025. године, октобар 2016. године

периоду у којем су установе усаглашавале своје акте са новим законом. Такође, унете су и одредбе којима се ствара правни основ за уређивања сукоба интереса приликом запошљавања, одредбе којима се олакшава мобилност студената, као и одредбе којим се врши усаглашавање са другим прописима у области образовања који су донети након ступања на снагу Закона о високом образовању. Уводи се и радно место менаџера академије струковних студија и високих школа чији надлежности су прописане Законом (радно место менаџера постоји и на универзитету), а ВШУ може да пропише и додатне надлежности интерним актом.

На основу пилот пројекта током ког су спајане поједине високе школе донета је одлука да ће у 2019. све високе школе које задовоље критеријуме квалитета бити спојене у Академије. Процењује се да ће их бити 12¹²⁶. За систем осигурања квалитета и процес акредитација и спољне провере предстоји дефинисање стандарда квалитета за Академије које ће настати спајањем високих школа.

6.2. Повећање обухвата

У школској 2017/2018. години високошколске установе у Србији похађа 462 студента ромске националности. У поређењу са доступним подацима за школску 2010/2011. годину реч је о осетном порасту јер је тада високо образовање похађало 204 Рома и Ромкиња. То, међутим и даље представља осам пута мањи број студената него што би то био пропорционални однос према уделу Рома у општој популацији (према Попису из 2011. године).

Када је реч о студентским стипендијама и кредитима, студенти из осетљивих друштвених група, укључујући припаднике ромске националне мањине такође имају право да поднесу захтев да се посебно рангирају у оквиру наменски опредељеног броја, применом блажих критеријума, у складу са законом и правилником. На Конкурс за доделу студентских стипендија студентима високошколских установа у Републици Србији за школску 2018/2019. годину, од 158 студената који су аплицирали прилажући потврду Националног савета Ромске националне мањине, стипендије је добило 115, а студентске кредите 18 ромских студената. Месечни износ стипендије, односно кредита је 8400 динара.

У случају студената у мере подршке убрајају се и мере ослобађања од школарине, као и мере на основу којих студентски центри у оквиру својих смештајних капацитета наменски треба да одреде до 10%. Број примљених студената у установе студентског стандарда на основу доказане припадности осетљивој друштвеној групи у школској 2017/2018. години износио је 804 (а укупно 17064 студената), а од тога 65 студената Рома (34 девојака и 31 младић).

¹²⁶Доступно на <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:743851-Sarcevic-Formiranje-Akademije-poslovnih-strukovnih-studija-najbolje-resenje>

Када је реч о докторским студијама, једно недавно истраживање објављено 2018. године¹²⁷ указује на то да сви факултети имају формалне услове који би требало да доведу до тога да се уписују „квалитетни студенти „тј. Они са довољно предзнања испособношћу за истраживачки рад у области, као и да се кандидати рангирају на основу прецизно утврђених и свима познатих критеријум али да сам процес није довољно транспарентан. У светлу приоритета МПНТР да искорени корупцију и осигура интегритет образовања на свим нивоима, овакве налазе требало би додатно размотрити.

Финансијски апсект докторских студија такође није занемарљив аспект. Исто истраживање указује на то да су школарине превисоке, као и индиректни трошкови. Студенти истичу да је број буџетских места јако мали на свим факултетима и често је процес рангирања студената нетранспарентан. МПНТР је препознало овај проблем и као један од корака ка решењу је предвидело у у буџету за 2019. повећање стипендије за студенте на докторским академским студијама са 40.000 динара на 46.000 динара.¹²⁸

6.3. Повећање релеватности

Скупштина Србије Републике Србије усвојила је током септембра 2018. године Закон о изменама и допунама Закона о високом образовању.¹²⁹ Како се наводи у образложењу, измене закона су усвојене да би се остварила боља веза привреде и друштва у целини и да се утиче на унапређење функционалног знања студената и повећа запошљивост. Изменама закона предвиђа се да свака високошколска установа треба да има савет послодаваца, док је у досадашњој формулацији формирање овог савета било дато као могућност.¹³⁰

У 2018. години одржане су конститутивне седнице органа Конференције универзитета Србије (КОНУС) за нови трогодишњи мандатни период.

Скупштина КОНУС изабрала је ректорку Универзитета у Београду, проф. др Иванку Поповић, за нову председницу КОНУС. За заменике председнице КОНУС изабрани

¹²⁷ Група за анализу и креирање јавних политика (2018). Квалитет докторских студија у области друштвених и хуманистичких наука у Србији. Београд: Група за анализу и креирање јавних политика.

¹²⁸ Доступно на <http://www.mpn.gov.rs/veci-iznos-stipendija-za-studente-na-doktorskim-akademskim-studijama/>

¹²⁹ Службени гласник РС, број 73/2018.

¹³⁰ Национални савет за високо образовање донео је у фебруару 2019. године Правилник о стандардима и поступку за акредитацију студијских програма у коме се гарантује укључивање послодаваца, професионалних или струковних удружења, тржишта рада или комора у оквиру рада поткомисије коју образује Комисија за акредитацију и проверу квалитета. Поткомисија садржи најмање два члана из одговарајућег поља, три наставника високошколских установа са листе коју је утврдио Национални савет за високо образовање и једног студента ког предлаже Студентска конференција универзитета Србије (СКОНУС) или СКААС (Студентска конференција академија струковних студија Србије).

су ректор Државног универзитета у Новом Пазару проф. др Миладин Костић и ректор Универзитета “Сингидунум” проф. др Младен Веиновић. Ректорски савет и Скупштина размотрили су питања утврђивања чланства у секторским већима образованим од стране Савета за Национални оквир квалификација чиме би требало обезбедити већу релеватност програма на ВШУ¹³¹.

У Закону о високом образовању Републике Србије, појединим законским решењима омогућава се институционализовање сарадње између компанија и ВШУ а одређене мере из Закона практично намећу ту сарадњу. Осим чланова који се односе на студентску праксу, чланом 80. Закона о високом образовању омогућено је, под одговарајућим условима, ангажовање тзв. предавача ван радног односа на стручноапликативним предметима, чиме се формално озакоњује ангажовање људи из привреде у настави.¹³²

У тренутној пракси срећемо неке добре примере успешне сарадње који би могли да прерасту у национални модел.

Модел сарадње УНИВЕРЗИТЕТСКИХ ЦЕНТАРА ЗА РАЗВОЈ КАРИЈЕРЕ И САВЕТОВАЊЕ СТУДЕНАТА И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ У ОРГАНИЗАЦИЈИ И СПРОВОЂЕЊУ СТУДЕНТСКЕ ПРАКСЕ резултат је заједничке иницијативе Сталне конференције градова и општина Србије и Универзитетског центра за развој каријере и саветовање студената Универзитета у Београду. Овај модел почива на уважавању свих стандарда квалитета на којима почива програм БГ праксе у покушају да се као пример добре праксе прилагоди и примени у много ширем контексту, на нивоу 5 градских управа и 5 државних универзитета а након пилот фазе и на већи број локалних самоуправа и високошколских институција. Програм БГ праксе је иницирао и осмислио Центар за развој каријере Универзитета у Београду а спроводи се на основу Протокола о сарадњи Универзитета у Београду и Управе града Београда и у њему учествују бројна јавна предузећа, општине, секретаријати, установе културе као „даваоци“ праксе. За 4 године спровођења овог програма који се реализује по јединственом моделу, преко 850 студената с 22 факултета у саставу Универзитета у Београду добило је прилику дастекне прво радно искуство у струци. Број укључених институција је растао из године у годину а за 4 године се удвостручио број места за праксу.

Извор: ХЕРЕ тим (2018). Изазови у високом образовању: сарадња с привредом и институцијама – предлог концепата и механизма имплементације на високообразовним институцијама. Београд: Темпус фондација.

¹³¹Доступно на <http://www.konus.ac.rs/vesti.php>

¹³² Хере тим (2018). Изазови у високом образовању: сарадња с привредом и институцијама – предлог концепата и механизма имплементације на високообразовним институцијама. Београд: Темпус фондација.

Страни језици студентима отварају могућности за усавршавање и лакше запошљавање и зато је добро да понуда буде што је могуће шира. Анализа заступљености предмета страних језика на матичном факултету показала је да је енглески језик најприсутнији на свим анкетом обухваћеним универзитетима. Највећи број испитаника (око 120) који је одговорио на Анкету „Испитивање мишљења појединаца о интернационализацији високог образовања у Србији“ (ХЕРЕ Тим, 2018), одговорио је да је на сва четири универзитета највише оних курсева језика који се у склопу студијског програма уче током свих година студија. Ипак, значајан је и број испитаника (око 60) који су одговорили да курсеви страних језика и даље постоје само у једном семестру или да их уопште нема (око 25 анкетираних испитаника).¹³³

Када говоримо о мисијама универзитета, осим две које се обично подразумевају а то су стварање и акумулација академског знања и његов трансфер, све више се говори и о трећој мисији универзитета која се односи на употребу знања ван академског контекста, тј. у сврху економског развоја и просперитета. То укључује различите активности које се могу сагледати кроз три димензије: Трансфер технологија и иновације, Континуирано образовање и Социјална одговорност. И у АП, иако не означено као „трећа мисија“ Акције ВО-ЗД26 и 27 пре свега обухватају активности на развоју и преносу иновација као и подстицања предузетничких активности ВШУ и студената. Кроз Еразмус пројекат ИФ4ТМ (*Institutional framework for development of the third mission of universities in Serbia, IF4TM*), ВШУ и универзитети у Србији биће подржани у изградњи капацитета за реализацију треће мисије кроз све три димензије. Универзитети који су партнери на пројекту већу су почели са ревидирањем своје интерне регулативе како би створили услове за развојне активности па тако Универзитет у Крагујевцу има основан Центар за трансфер технологија, Правилник о вредновању ваннаставних активности као и Правилник о управљању интелектуалном својином на универзитету, а Универзитет у Београд је унапредио Стратегију целоживотног учења и друге документе релеватне за развој људских капацитета. И остали универзитети су своју регулативу размотрили у светлу три димензије и ЕУ пракси у области и раде на усклађивању.

6.4. Повећање ефикасности

Према Еуростудент подацима, већина студената не прекида студирање најмање током два семестра, међутим с дужином трајања студирања повећава се и учесталост прекида студија, па тако међу онима који имају од 25 до 29 година око 15% је већ макар једном прекидало студирање. Већина (61,4%) углавном наводи један разлог за то, губитак мотивације најчешће (34,5%) као и финансијски аспект (32%) док мањи број наводи проналазак посла. Надлежна тела још увек нису

¹³³ ХЕРЕ тим (2018). Изазови у високом образовању. Београд: Темпус фондација.

донела неки вид протокола за праћење и спречавање осипања из високог образовања (ВО-ЗД07). Саме ВШУ су акцијом ВО-АС07 такође одговорне за спречавање осипања и спровођење анализа које у томе могу да помогну. Како би се ефикасност осигурала, универзитети су почели и да на дневном нивоу прате реализацију наставе. Тако се, нпр. на Универзитету у Крагујевцу, распоред часова, тј. одржавања наставе (предавања, вежбе и лабораторијске вежбе), објављује пре почетка семестра и руководства факултета надзиру одржавање наставе (ВО-АС01).

Системи туторства и све мере које се реализују почевши од студирања уз рад, јачање каријерних центара и понуде релевантних програма служе и као превенција осипања, те од ВШУ зависи коју је меру проценила као најнужнију. Оно што недостаје, а што је најзначајнији инструмент за делотворне мере спречавања осипања је добар систем прикупљања и обраде података.

У Закону о високом образовању је додат је став који за студенте који учествују у програмима међународне мобилности омогућава преношење ЕСП бодова (Европски систем преноса и акумулације бодова) између различитих студијских програма у оквиру свих степена и врсте студија. Закон је допуњен и у делу који се односи на коришћење података из регистара којима управља МПНТР, тако што је статус корисника тих података додељен Агенцији за квалификације, односно дата јој је надлежност да прати и мери ефекте и имплементацију (нових) квалификација на запошљавање и целоживотно учење, због чега је неопходно да користи и укршта податке из споменутих регистара и Централног регистра обавезног социјалног осигурања.

Резултат обраде података из наведених регистара биће израда статистичких извештаја и показатеља на основу којих ће Савет за Национални оквир квалификација давати препоруке Влади у процесу планирања и развоја људских потенцијала, уписној политици и повезивања високог образовања и тржишта рада, а у складу са стратешким документима Републике Србије. Статистички извештаји произведени обрадом ових података биће јавни јер је њихова сврха и информисање јавности о ефектима стицања квалификација према школским и студијским програмима, а у циљу пружања релевантних информација за планирање будућности младих у Републици Србији.

Спајање високих школа у академије требало би такође да допринесе како квалитету тако и ефикасности финансирања ВО.

6.5. Мере које нису директно наведене у АП

Како је дуални систем образовања препознат као пожељан стратешки циљ у ССО али и приоритени циљ Владе РС уопште¹³⁴ и у првим годинама имплементације

¹³⁴Доступно на https://www.srbija.gov.rs/view_file.php?file_id=2148&cache=sr

показало се да у привреди постоји интересовање за партнерство са образовним институцијама, МПНТР у наредном периоду као приоритет види и увођење дуалног модела у високо образовање. Као и у ССО, дуалне студије у ВО, као начин студирања, имају за циљ повећање компетенција студената и њихову већу конкурентност на тржишту рада. Како је и код нас у друштвено-економском окружењу уочена неусклађеност између вештина (поготово тзв. меких вештина – soft skills) и знања стечених на ВШУ и оних које захтевају послодавци студентска пракса која се до сад реализовала очигледно није пружала довољно релевантног искуства. За 2019. годину најављена је израда Закона о дуалном високом образовању¹³⁵¹³⁶ а кроз Еразмус пројекат Имплементација дуалног образовања у систем високог образовања у Србији ДуалЕду (*Implementation of Dual Education in Higher Education of Serbia/DualEdu*) почела је процена потреба ВШУ и послодаваца на основу које ће бити израђени модели дуалног начина образовања у високом образовању. Резултати пројекта би требало да информишу израду законске регулативе у овој области.

Једна од важних области која се може подвести и под питање квалитета и ефикасноси студирања је питање корупције на ВШУ и интегритет система ВО. У сарадњи са Саветом Европе, у оквиру пројекта „Јачање интегритета и борба против корупције у високом образовању” који спада у заједнички програмски оквир Европске уније и Савета Европе Хоризонтал Фацитити за западни Балкан и Турску током 2018. израђени су курсеви о академском интегритету намењени студентима (представљени фебруара 2019). Ови курсеви биће доступни свим универзитетима и факултетима који ће моћи да прилагоде визуелни идентитет сертификата и да у складу са својим програмом учине курсеви делом студијског програма. Идеја је да студенти прођу два курса и положи испите електронски уз надзор професора и да се на тај начин едукују о важним темама у области интегритета и разјасне све недоумице које могу да имају у вези са својим академским радом.

Акције из акционог плана:

ВО-ЗД01 - Развој система уписа на основне студије на основу положене матуре
ВО-ЗД02 - Увођење алтернативних путева уласка у високо образовање
ВО-ЗД03 - Приступ другом степену високог образовања
ВО-ЗД04 - Увођење студија уз рад („part time” студије)
ВО-ЗД05 - Осигурање доступности на сва три нивоа студија студентима из осетљивих група

¹³⁵ Доступно на <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/080119/080119-vest7.html>

¹³⁶ План рада Владе РС за 2019, доступно на <https://www.srbija.gov.rs/dokument/370535/plan-rada-vlade-republike-srbije.php>

ВО-ЗД06 - Развој програма за повећање обухвата у приоритетним областима
ВО-ЗД07 - Смањење стопе напуштања високог образовања
ВО-ЗД08 - Јачање јавне одговорности ВШУ за квалитет високог образовања
ВО-ЗД09 - Увођење индикатора квалитета у ВО
ВО-ЗД10 - Унапређење система акредитације
ВО-ЗД11 - Унапређење система осигурања квалитета-формирање националне акредитационе агенције
ВО-ЗД12 - Увођење анализе образовне успешности
ВО-ЗД13 - Програм унапређења ефикасности
ВО-ЗД14 - Дефинисање језгра струке (корпус обавезних знања и компетенција)
ВО-ЗД15 - Унапређење учешћа студената у подизању квалитета наставног процеса
ВО-ЗД16 - Успостављање система стручне праксе
ВО-ЗД17 - Унапређење критеријума и процедура за избор и напредовање наставног особља
ВО-ЗД18 - Развој подршке наставном особљу за наставни стручни и научни рад
ВО-ЗД19 - Усклађивање броја наставника по областима
ВО-ЗД20 - Увођење интерсекторског ангажовања наставника
ВО-ЗД21 - Унапређење имплементације концепта „студент у центру учења”
ВО-ЗД22 - Усаглашавање исхода учења и оптерећења студената (ЕСПБ)
ВО-ЗД23 - Унапређења у примени нових метода учења, информационих технологија и е-учења
ВО-ЗД24 - Унапређење сарадње са послодавцима и привредом
ВО-ЗД25 - Унапређење истраживачке компоненте високог образовања
ВО-ЗД26 - Јачање иновативног потенцијала и повећање иновативних исхода

BO-ЗД27 - Јачање предузетничке компоненте високог образовања
BO-ЗД28 - Унапређење међународне отворености система високог образовања
BO-ЗД29 - Успостављање интернационалне мобилности наставника, студената и истраживача
BO-СС01 - Реформа организационе структуре установа струковног образовања
BO-СС02 - Јачање улоге конференције академија струковних студија
BO-СС03 - Увођење истраживања у струковне студије
BO-СС04 - Прилагођавање уписне политике у области струковних студија
BO-СС05 - Унапређење очекиваних исхода струковних студија
BO-СС06 - Унапређење компетенција наставног кадра на струковним судијама
BO-СС07 - Јачање сарадње ВШУ у области струковних студија са привредом
BO-АС01 - Осавремењивање студијских програма у складу са потребама тржишта рада и са степеном достигнутог научног и технолошког развоја у свету
BO-АС02 - Редефинисање кључних компетенција за основне академске студије (ОАС)
BO-АС03 - Редефинисање кључних компетенција за мастер академске студије (МАС)
BO-АС04 - Подстицање развоја и понуде квалитетних студијских програма
BO-АС05 - Увођење рангирања студијских програма
BO-АС06 - Унапређење методологије и технологије наставе
BO-АС07 - Припрема бруцоша за наставу у високом образовању
BO-АС08 - Развијање интереса потенцијалних студената за студирање на ОАС
BO-АС09 - Увођење и могућности примене модула на мастер студијама
BO-АС10 - Увођење кратких програма (кратки циклус)
BO-АС11 - Организација студија на пољу уметности

BO-ДС01 - Укључивање студената докторских студија у научноистраживачке пројекте
BO-ДС02 - Јачање истраживачких капацитета и изврсности
BO-ДС03 - Успостављање сарадње с привредним, пословним и јавним сектором
BO-ДС04 - Унапређење система провере квалитета докторских студија
BO-ДС05 - Развој и организација „докторских школа”
BO-ДС06 - Унапређење докторских студија у пољу уметности
BO-ДС07 – У вођење постдокторског усавршавања

7. Образовање одраслих

У школској 2017/2018. години у школе за основно образовање одраслих било је уписано 6012 полазника, од чега 3211 мушкараца и 2801 жена. Број школа регистрованих за ФООО у 2018 био је 73¹³⁷.

У оквиру неформалног образовања одраслих постоје различите мере које спроводи Влада Републике Србије – преквалификације у области информационих технологија¹³⁸, програми обука које спроводи Национална служба за запошљавање¹³⁹ али и међународни пројекти (нпр. Е2Е пројекат¹⁴⁰ који се финансира из фондова Швајцарске развојне агенције и Youth employment promotion који се финансира из средстава Владе Немачке кроз GIZ YEP пројекат¹⁴¹).

7.1. Повећање квалитета

Током 2018. године, решење министра о одобравању статуса јавно признатог организатора активности образовања одраслих до сада је добило 27 организација/установа за укупно 52 програма намењених одраслима за стицање компетенција и квалификација потребних тржишту рада. Организатори су углавном средње стручне школе и организације из система неформалног образовања. Ипак, евиденција МПНТР показује да је број обука које су одржане мањи, у односу на број акредитованих (ПД-0001¹⁴²).

Унапређење квалитета, осим кроз осигурање квалитета програма обука, било је фокусирано и на јачање компетенција наставника који реализују ФООО. Реализован је "Интегрални програм обуке за остваривање ФОО", Модул 1, за наставнике који остварују ФООО и то на 6 места у Србији, обухвативши 266 наставника. У наредном периоду наставиће се са реализацијом модула од 2 до 6 али ће се и добре праксе и изазови забележени током ових обука искористити за даље унапређење система. (ПД-0002). У 2018 години донет је и *Правилник о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа за основно образовање одраслих* (Службени гласник РС, број 65/18).

¹³⁷ Доступно на <http://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/obrazovanje/obrazovanje-odraslih-i-celozivotno-ucenje>

¹³⁸ Доступно на <https://www.srbija.gov.rs/tekst/329909/it-prekvalifikacije.php>

¹³⁹ Доступно на <http://www.nsz.gov.rs/live/trazite-posao/edukacija>

¹⁴⁰ Доступно на <https://znanjemdoposla.rs/>

¹⁴¹ Доступно на <http://odskoledoposla.org/obuke-za-zaposljavanje-kod-unapred-poznatog-poslodavca/>

¹⁴² Списак акредитованих ЈПОА за конкретне програме, доступно на <http://www.mpn.gov.rs/obrazovanje-odraslih/>

Наредни кораци подразумеваће и дораду законског оквира с обзиром на то да нпр. и даље не постоји систем вредновања квалитета институција за формално и неформално образовање одраслих на свим нивоима (ПД-0005).

Мањкавости система који би омогућио бољу контролу квалитета пре свега се огледају у недостатку интегрисаних и релеватних података у овом сектору. Нпр. постоје програми обуке на радном месту како је то и превиђено АП (ПД-0003) али и уз све већи број организатора, постоји тешкоћа при прикупљању информација о броју и успешности обука. Разноврсност пружалаца обука, такође, отежава прикупљање података због различитих надлежних тела над различитим организаторима - нпр. Национална академија за јавну управу, Привредна комора Србије, итд.

7.2. Повећање обухвата

Основно образовање одраслих (по моделу функционалног основног образовања одраслих) је реализовано у 64 основне школе на територији 15 школских управа, а похађало га је 6090 одраслих.

Ванредно средње образовање за полазнике старије од 17 година, је реализовано у 121 средњој школи, на територији 16 школских управа, а похађало га је 351 полазник.

На основу интерних података МПНТР, преквалификација, доквалификација и специјализација реализована је током 2018. године у 178 средњих школа, на територији 17 школских управа. Број одраслих полазника који је похађао програме је 4018.

Како смо поменули, обуке ЈПОА још нису у потпуности препознате код послодаваца и Националне службе за запошљавање па тако ни код полазника. Промотивне кампање које се планирају требало би да поправе тај однос али би и испуњавање планираних активности као што је електронско учење и диверсификације понуде курсева вероватно допринела и већем обухвату. Такође, потребно је убрзати процес доношења правилника о признавању претходног учења.

7.3. Повећање релевантности

Програми који су добили решење министра о акредитацији су рађени у сарадњи са локалним послодавцима и другим социјалним партнерима, а у циљу одговора на захтеве локалног тржишта рада и послодаваца за квалификованом радном снагом (ПД-0001). Међутим, утисак је да и даље постоји извесан несклад између послодаваца и организатора, јер обуке нису у потпуности признате код послодаваца и НСЗ, тј. не дају исте шансе при запошљавању као формално редовно

орбазовање. Самим тим и интересовање полазника за споменуте обуке се смањује. Како би се боље синхронизовале активности организатора и одговорило на реалне потребе тржишта рада, у наредном периоду ићи ће се на умрежавање ЈПОА ради унапређења стандардизације процеса. Такође ће се више радити и на промоцији, видљивости и доступности квалитетних програма.

Увођење кратких курсева обуке који су конципирани тако да након њиховог завршетка полазник добија ЕСПБ још увек није реализовано (ПД-0004) као ни оснивање „универзитета” за треће доба (ПД-0007).

Признавање претходног учења је један од битних механизма за повећање релевантности и обухвата образовањем одраслих. Циљ признавања претходног учења је обезбеђивање унапређења учешћа одраслих у процесима целоживотног учења, индивидуализације процеса и путева учења одраслих, као и мобилности и запошљивости радне снаге. Завод за унапређивање образовања и васпитања је заједно са Радном групом урадио Концепцију Признавања претходног учења у Републици Србији¹⁴³ док је доношење Правилника о признавању претходног учења било предвиђено у четвртм кварталу 2018. године. Нажалост овај правилник није донешен.

Ипак, треба нагласити да је Законом о НОКС дефинисано да се квалификације могу стећи и кроз поступак признавања претходног учења (1-3, 5 ниво НОКС и изузетно 4 ниво НОКС) и да је истим законом дефинисана процедура стицања квалификација кроз поступак признавања претходног учења. Овим поступком, квалификација или њени делови, се стичу код ЈПОА, кроз посебан поступак у којем се, у складу са стандардом квалификације, процењују знања, вештине и ставови стечени на основу радног или животног искуства, након чега се издаје одговарајућа јавна исправа или уверење, у складу са законом који уређује образовање одраслих.

Секторска већа имају надлежност да предлажу листе квалификација по нивоима и врстама које могу да се стичу признавањем претходног учења.

Пилотирање постојећег концепта и утврђивање коначног модела валидације неформалног и информалног учења предвиђено је да се реализује уз подршку ИПА 14 од 2019. године.

У циљу унапређења понуде, МПНТР је у 2018. радило на развоју методологије праћења споровђења програма каријерног вођења и саветовања засновних на

¹⁴³Одлука о утврђивању Годишњег плана образовања одраслих у Републици Србији за 2018. годину: 60/2018-9, доступно на <http://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2018/60/2/reg>

стандардима услуга и у сарадњи са НСЗ омогућило боље информисање за ученике и незапослена лица.¹⁴⁴

7.4. Повећање ефикасности

Као једна од важнијих области, електронско учење и учење на даљину које није заживело ни у редовном образовању, у случају ОО би значајно допринело ефикасности система с обзиром на велике разлике у потребама и могућностима корисника тј. оних који би похађали обуке али логистички нису у могућности да присуствују одређеном програму. Тренутно не постоје информације о активностима на овом пољу (ПД-О006). Систем вредновања квалитета институција за формално и неформално образовање одраслих на свим нивоима свакао је карика која недостаје да би се овај вид образовања оптимизовао.

Приоритети за 2019. годину

Приоритет 1

Унапређивање компетенција и квалификација незапослених и запослених одраслих лица од значаја за лични и професионални развој, запошљавање, одржање запослења и каријерно напредовање кроз програме и активности целоживотног образовања и учења у оквиру формалног образовања (ФООО, Средње образовање одраслих - ванредни полазници средњег образовања, одрасли старији од 17 година, преквалификације, доквалификације и специјализације одраслих у средњем образовању).

Приоритет 2

Реализација програма и стицања компетенција и квалификација запослених и незапослених лица код Јавно признатог организатора активности образовања одраслих (ЈПОА ОО).

Приоритет 3

Реализација програма и других активности неформалног образовања и обучавања одраслих у оквиру НСЗ, других државних органа и установа, удружења и комора, а којима незапослена и запослена лица стичу компетенције и квалификације од важности за лични и професионални развој, запошљавање, одржање запослења и каријерно напредовање као и управљање каријером и доношење одлука о даљем образовању и запошљавању.

¹⁴⁴Одлука о утврђивању Годишњег плана образовања одраслих у Републици Србији за 2018. годину: 60/2018-9, доступно на <http://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2018/60/2/reg>

Приоритет 4

Унапређивање компетенција запосленог и радно ангажованог кадра у образовању одраслих (извођачи програма – наставници, предавачи, тренери, инструктори, стручни сарадници, андрагошки асистенти).

Приоритет 5

Унапређивање законодавног оквира у образовању одраслих и унапређивање међуресорне сарадње на реализацији стратешких циљева у образовању одраслих.

Акције из акционог плана:

ПД-0001 - Успостављање мреже јавно признатих организатора активности (ЈПОА) образовања одраслих.
ПД-0002 - Унапређење функционализације основног образовања одраслих.
ПД-0003 - Развијање програма образовања и стручне обуке одраслих на радном месту (workplace learning).
ПД-0004 - Увођење кратких курсева обуке стицања потребних знања и вештина, са ЕСПБ.
ПД-0005 - Увођење система вредновања квалитета институција за формално и неформално образовање одраслих на свим нивоима.
ПД-0006 - Увођење електронског учења у образовање одраслих.
ПД-0007 - Оснивање „универзитета“ за треће доба.

8. Образовање припадника националних мањина

Похађање наставе на језицима националних мањина

У Републици Србији се настава на нивоу основног и средњег образовања изводи на девет језика. Поред српског, на свом матерњем језику образовање похађају припадници и припаднице **осам националних мањина: албанске, бугарске, бошњачке, мађарске, румунске, русинске, словачке и хрватске националне мањине**. Преглед броја ученика и броја школа дат је у доњим табелама.

Табела 3. Похађање наставе на језику националне мањине у основном образовању – број ученика, број школа

наставни језик	Школска 2017/2018		Школска 2018/2019	
	број ученика	број школа	број ученика	број школа
албански језик	4 497	16	4322	16
босански језик	12 374	21	12124	27
бугарски језик	36	1	76	2
двојезична настава – бугарско-српски језик ¹⁴⁵	/	/	38	1
мађарски језик	13 090	72	13 066	74
румунскијезик	825	14	790	17
русинскијезик	389	3	87	2
словачки језик	2502	11	2403	17
хрватски језик	245	5	240	6

Табела 4. Похађање наставе на језику националне мањине у средњем образовању – број ученика, број школа

наставни језик	Школска 2017/2018		Школска 2018/2019	
	број ученика	број школа	број ученика	број школа
албански језик	2 770	5	2 686	4
босански језик	1 429	6	2 178	10
бугарски језик	149	2	157	2

¹⁴⁵Почев од школске 2018/19. године реализује се двојезична настава на бугарском и српском језику

	Школска 2017/2018		Школска 2018/2019	
наставни језик	број ученика	број школа	број ученика	број школа
мађарски језик ¹⁴⁶	5 394	36	5228	36
румунскијезик	166	2	133	2
русинскијезик	63	1	327	1
словачки језик	419	3	392	3
хрватски језик	167	1	178	3

Изборни предмет/програм Матерњи језик/говор са елементима националне културе

Изборни предмет, односно програм *Матерњи језик/говор са елементима националне културе* изучавање на 14 језика националних мањина у школској 2017/2018. години, док су у школској 2018/2019. години прилику да изучавају овај предмет/програм имају припадници 15 националних мањина: албанске, бошњачке, бугарске, буњевачке, влашке, мађарске, македонске, ромске, румунске, русинске, словачке, словеначке, украјинске, хрватске и чешке. Трендови у похађању овог изборног програма дати су у Табели 5.

Табела 5. Матерњи језик/говор са елементима националне културе (број ученика/школа) – последње три школске године

Школска година	Број ученика	Број школа
2018/2019	13939	321
2017/2018	15950	310
2016/2017	11509	314

Статус овог изборног предмета/програма унапређен је доношењем Стручног упутства о формирању одељења и начину финансирања у основним и средњим школама за школску 2016/17. годину, као и Стручним упутством за школску 2017/18. годину. Новина коју доноси овај документ омогућава да школа која остварује програм изборног предмета или програма Матерњи језик/говор са елементима националне културе, може да формира групу на нивоу циклуса, односно групу коју чине ученици од првог до четвртог разреда (ученици првог циклуса) и/или групу коју чине ученици од петог до осмог разреда (ученици другог циклуса). Такође, групе за изборни предмет/програм Матерњи језик/говор са елементима националне културе могу се формирати и на нивоу више школа у једној општини, уз сагласност надлежне школске установе. Национални савети националних мањина активно учествују у информисању родитеља о важности

¹⁴⁶ Мађарски укључује и мађарско-немачки

изучавања матерњег језика и говора, као и у формирању одељења/група за овај изборни предмет/програм.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја промовише могућности учења језика и културе националних мањина кроз различите облике ваннаставних и факултативних активности (зимске и летње школе, радионице...) и друге облике рада. У оквиру пројекта Савета Европе и Европске уније који пружа подршку Југо-источној Европи и Турској у испуњавању европских стандарда, као и приближавању легислативи Европске уније током процеса проширења, реализује се активност - јачање заштите националних мањина у Србији – а један од циљева је усмерен и на јачање образовања на мањинским језицима. Кроз анализу модела образовања у Србији и европским земљама, биће анализиран и модел учења језика друштвене средине.

Српски као нематерњи језик

Током 2018. године усвојен је нови концепт предмета Српски као нематерњи језик за целокупно доуниверзитетско образовање које је урадио ЗУОВ у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији. Овај програм наставе и учења рађен је у два формата према Европском референтном оквиру за живе језике, а замишљен је тако да припадницима националних заједница које се школују на матерњем језику омогући достизање језичког функционалног познавања које ће им омогућити лакше укључивање у ширу заједницу. Приређен је и речник обавезне лексике за први циклус образовања који се може преузети са сајта ЗУОВ-а

Уџбеници на језицима националних мањина

У априлу 2018. године усвојен је нови Закон о уџбеницима¹⁴⁷. Закон је дефинисао уџбенике на језику и писму националне мањине (члан 5) на исти начин као и претходни закон:

Уџбеником на језику и писму националне мањине сматра се:

- 1) уџбеник на језику и писму националне мањине који је издат на територији Републике Србије;
- 2) уџбеник на језику и писму националне мањине који је превод уџбеника одобреног на српском језику;
- 3) додатак уз уџбеник који се користи за реализацију прилагођеног дела програма наставе и учења за предмете од значаја за националну мањину;
- 4) уџбеник на језику и писму националне мањине издат у иностраној држави, који је одобрен у складу са овим законом.

Закон такође истиче забрану дискриминаторног садржаја у уџбеницима, истовремено подцртавајући значај спровођење принципа једнаких могућности и

¹⁴⁷ Закон о уџбеницима, Службени гласник РС, број 27/2018.

уважавања различитости (члан 13). Новина коју доноси нови закон представља оснивање Центра за нискотиражне уџбенике (члан 15) који прописује да „Јавни издавач, за издавање нискотиражних уџбеника из члана 11. овог закона образује Центар за нискотиражне уџбенике као посебну организациону јединицу. Јавни издавач издаје нискотиражни уџбеник, ако сам издавач не издаје тај нискотиражни уџбеник“. Такође, члан 38, Обавезе издавача уџбеника, прописује се да је издавач у обавези да „6) уплати средства у висини од 2% од нето прихода оствареног од продаје уџбеника у претходној календарској години најкасније до 31. марта текуће године, уколико не издаје нискотиражне уџбенике». Након тога формиран је Центар за нискотиражне уџбенике као организациона јединица и саставни део Јавног предузећа «Завод за уџбенике». Формирање Центра у многоструком доприноси обезбеђивању уџбеника на језику и писму националне мањине као нискотиражних уџбеника. Активно се ради са представницима Центра на проналажењу решења за штампање недостајућих уџбеника на језицима националних мањина.

МПНТР је са циљем прибављања недостајућих уџбеника на језицима националних мањина који реализују целокупну наставу на свом матерњем језику потписало меморандуме 2016. године и пратеће анексе о сарадњи у области штампања недостајућих уџбеника на језику и писму националне мањине са Заводом за уџбенике и 8 националних савета националних мањина (албанске, бошњачке, словачке, хрватске, бугарске, мађарске, румунске и русинске националне мањине). Овим меморандумима планирано је штампање 184 уџбеника од којих су неки преводи на језик националне мањине док се неки наслови изворно припремају од стране аутора. До краја 2018. године од овог броја одштампано је 115 уџбеника.

Уџбеници на језицима националних мањина су објављени у Каталогу уџбеника за основну школу одобрених за школску 2016/17, 2017/18, 2018/19 годину¹⁴⁸. У мају 2018. године објављена је Допуна каталога уџбеника – основна школа – Уџбеници на језицима националних мањина за школску 2018/2019. годину, а у периоду од маја до децембра 2018. године МПНТР је донело 41 решење којим се одобрава издавање и употреба уџбеника на језицима националних мањина. Укупан број уџбеника на језику националне мањине је у школској 2018/19. години 1.705 уџбеника, а сви су доступни ученицима, како на језицима на којима се одвија целокупна настава, тако и уџбеници за изборне програме на језику националне мањине.

Будући да је реформа планова и програма наставе и учења првог и петог разреда основне школе привремено зауставила реализацију меморандума за први и пети разред, у МПНТР мапиране су потребе за новим уџбеницима који ће бити припремани према новом Плану и програму наставе и учења.

¹⁴⁸ Доступно на <http://www.mpn.gov.rs/udzbenici/>

Реализација меморандума који се односе на уџбенике на албанском и на босанском језику нису реализовани према динамици која је зацртана, што је узроковано одређеним одлукама и поступцима националних савета албанске и бошњачке националне мањине. У 2018. години одржани су избори за чланове националних савета националних мањина – МПТНР је спремно да се у договору са националним саветима пронађе оптимално решење како би се убрзао процес објављивања недостајућих уџбеника.

Интеркултуралност, толеранција, десегрегација

Заинтересовани ученици у Републици Србији имају могућност да уче језике и културу националних мањина кроз различите облике ваннаставних активности односно факултативне наставе кроз зимске и летње школе, кампове, радионице... или друге облике рада.

Пројекат „Подстицање демократске културе у школама“ представља двогодишњу активност коју суфинансирају Европска унија и Савет Европе, а у оквиру Програма Европске уније - Савета Европе под називом „Хоризонтална помоћ за Западни Балкан и Турску“. Програм реализује Одељење за образовање Савета Европе у сарадњи са Канцеларијом Савета Европе у Београду. Општи циљ пројекта представља повећање квалитета образовања путем подстицања демократске културе у формалном систему образовања, кроз примену антидискриминаторних приступа који се заснивају на стандардима и пракси Савета Европе.

Специфични циљеви пројекта представљају: а) унапређивање компетенција наставника, ученика и грађана у заједници о концепту, политици, пракси и добити које инклузивно образовање и демократска култура имају у школама; б) оснаживање и повећање ресурса пилот школа за уклањање предрасуда и дискриминаторних приступа осетљивим групама, као и умањење ситуација насиља у школи. Очекивани резултати пројекта су:

- Идентификација примера добре праксе демократске културе у школама који ће бити промовисани у систему образовања и васпитања у земљи и региону;
- Припремљен акциони план са пројектованим активностима и начину на који ће искустава из пилот школа бити искоришћена за израду стратешког плана.

Изабрано је 20 пилот школа (10 основних и 10 средњих школа) које су добиле могућност увођења мера и активности за борбу против дискриминације и механизме за праћење тих мера. Изабране су школе из Бечеја, Београда, Бора, Јагодине, Краљева, Ниша, Новог Пазара, Панчева, Банатског Новог Села, Пожаревца, Суботице, Турије, Великог Градишта, Владичиног Хана, Жабља и Ђурђевог. Пројекат траје 24 месеца, а реализује се у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја кроз активности које обухватају ширу групу релевантних

учесника, укључујући и Завод за унапређивање образовања и васпитања, истраживачке институте, изабране пилот школе, локалне заједнице, медије, невладине организације, стручњаке, академске, као и међународне организације/донаторе у Србији. Ових 20 изабраних школа које учествују у пројекту „Подстицање демократске културе у школама“ промовисаће концепт демократске културе у школи кроз наставне и ваннаставне садржаје, обуку запослених, успостављање праксе и активности којима се кроз пружање нових знања, вештина и разумевања, развијања ставова и понашања, ученици уче какомогу да бране своја демократска права и преузму одговорност.

Кроз реализацију пројекта Савета Европе и Европске уније који пружа подршку Југо-источној Европи и Турској „Horizontal facility“ HF-33 - *Јачање заштите националних мањина у Србији*, реализована је анализа изабраних наставних планова и програма, предметних компетенција и образовних стандарда. Резултати показују хетерогену ситуацију у погледу присуства и односа према националним мањинама у образовном оквиру у Републици Србији. Битно је нагласити да се званични документи који се односе на образовање, односно на стандарде и наставне програме (нарочито на задатке и наставне јединице) за одређене школске предмете којима се овај извештај бави (Природа и друштво и Музичка култура у првом циклусу; Српски језик и књижевност и Географија у другом циклусу, и Географија, Социологија и Устав и права грађана у трећем циклусу), непосредно баве питањем националних мањина или њиховом културном баштином те да представљају позитивне трендове или примере. Иако се препознаје одлучност законодавца да националне мањине уврсти као саставни део ових докумената, анализа показује да та намера није јасна услед неодређених и општих формулација задатака или садржаја наставних програма (нарочито када се културна баштина одређује заменицом „наша“ или када је скривена иза општих циљева и свеобухватних вербализација). Националне мањине се у програмима за основну школу углавном помињу у вези са музиком (с изузетком предмета Природа и друштво и делимично предмета Географија) а опште узев се помиње ограничени број мањина (списак оних који се појављују у предмету Музичка култура је дужи али се иначе помиње по један мађарски аутор или неко из бивше Југославије). Информације о националним мањинама у вези са музиком не представљају нужно недостатак, али би тенденцију ка превасходно „фолклористичком“ представљању националних мањина, требало избећи. Образовни изазов подразумевао би примену уравнотеженог и промишљеног приступа идентитету локалног „завичаја“ или окружења и његовом проширењу на општи друштвени/државни ниво. Пун потенцијал садржаја од значаја за питање националних мањина је потцењен. Он није контекстуализован на начин којим се подржава разумевање културне разноликости и њеног доприноса развоју толеранције и узајамног уважавања у мултикултуралном и мултиетничком друштву. Наставницима је препуштено да држе наставу о одређеним важним садржајима без конкретних упутстава да настава треба да доведе до развоја

интеркултуралних компетенција ученика, њиховог упознавања са припадницима различитих етничких/националних група. Предмет Историја препознат је као један од најважнијих за јачање свести о различитим погледима на прошлост, укључујући положај и перспективу националних мањина. Анализа наставних програма за предмет Историја указује на то да се током целог образовања, од првог до краја трећег циклуса, у предметима Природа и друштво, Историја, и донекле, Географија, не бави сепитањем националних мањина које данас живе у Србији на одговарајући и задовољавајући начин. Може се закључити да у постојећем садржају програма недостаје или да није довољно транспарентан потпун увид у процес стварања савременог мултикултуралног и мултиетничког српског друштва и државе. Неговање националног идентитета и јачање свести о значају културне баштине као кључне компоненте идентитета у основи се изражавају у изазивању осећања патриотске свести и припадности Републици Србији, при чему се не узимају у обзир посебне карактеристике разних националних мањина које данас живе у Србији.

Препоруке и предлози за превазилажење утврђених недостатака истакнутих у овом извештају, биће реализовани у сарадњи са међународном организацијом ЕЦМИ -Европски центар за мањинска питања која се бави истраживањима јавних мањинских политика и пружа саветодавне услуге у овој области.

9. Образовање Рома и Ромкиња

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије више од 15 година предузима мере којима је циљ да се овај незавидан положај ромских ученика у образовно-васпитном систему промени и унапреди. Напори МПНТР иду ка свеобухватном приступу решавања овог проблема, што у пракси значи да се мере које се покрећу ослањају једна на другу и чине круг подршке који таргетира све проблеме у образовању ромске деце. Посебно осетљива група су ромске девојчице и Министарство настоји да мере које се покрећу имају родну карактеристику.

Мере за повећање стопе уписа у предшколско васпитање и образовање и основно образовање

Изменама Закона о предшколском васпитању и образовању¹⁴⁹ унапређена је регулатива која се односи на различите облике и програме васпитно-образовног рада. На овај начин се експлицитније и недвосмислено указује да предшколска установа, осим остваривања програма васпитно-образовног рада у целодневном трајању, развија и друге облике и програме, са циљем да се квалитетним краћим (четворочасовним) програмима повећа обухват све деце у заједници, са посебним акцентом на децу из осетљивих друштвених група. Нови Закон о финансијској подршци породици са децом¹⁵⁰ значајно је унапредио подршку укључивању деце из осетљивих друштвених група у систем предшколског васпитања и образовања. Закон предвиђа накнаду трошкова боравка у предшколској установи за децу корисника новчане социјалне помоћи. Деца предшколског узраста, чији родитељи су корисници новчане социјалне помоћи, имају право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији, у висини учешћа корисника у цени услуге која се прописује одлуком јединице локалне самоуправе. Такође, овим законом је предвиђено и регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица. Наиме, деца предшколског узраста из материјално угрожених породица, у зависности од материјалног положаја породице, имају право на регресирање трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији. Начин и услове регресирања трошкова утврђује надлежни орган јединице локалне самоуправе.

Због података који указују да обухват деце припремним предшколским програмом није потпун, при чему је обухват деце из осетљивих група значајно нижи, почев од

¹⁴⁹Закон о предшколском васпитању и образовању, Службени гласник РС, број 18/10, 101/17 и 113/17 – др. Закон.

¹⁵⁰Закон о финансијској подршци породици с децом, Службени гласник РС, број 113/2017 и 50/2018.

2015. године Министарство просвете, науке и технолошког развоја у сарадњи са релевантним партнерима **спроводи континуирану кампању** за повећање уписа деце у припремни предшколски програм и први разред основне школе. Кампања подразумева штампање флајера и постера на ромском и српском језику, комуникацију са предшколским установама и другим установама укљученим у бригу о деци и породици на локалу, формирање локалних тимова, израду и реализацију планова акција, размену искустава између локалних заједница у којима је обухват потпун и оних у којима није. У свим овим активностима настоји се да се подстакну предшколске установе да у својим локалним заједницама промовишу значај раног укључивања у предшколско васпитање и образовање, посебно на узрасту од 3-5,5 година, и да повећавају број васпитних група у којима се реализују краћи квалитетни предшколски програми у складу са потребама породице, као и да проналазе начине да подрже редовност похађања.

Захваљујући овим активностима, као и пројектима који су усмерени на повећање обухвата и унапређивање квалитета друштвене бриге о деци на локалном нивоу, подаци указују да се повећава обухват ромске деце предшколским образовањем, а тиме и обухват ромских девојчица.

На основу Закона о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ) олакшане су процедуре за упис у основну школу са циљем повећања обухвата ромских ученика основним образовањем. Деца из осетљивих група могу да се упишу у школу и без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације. Испитивање детета се врши тек по упису детета у школу и могуће је и на ромском језику. Додатно, током основног образовања доносе се мере подршке, уколико је то потребно, кроз израду индивидуалног образовног плана, а укључују се и остале институције, нпр. центар за социјални рад и здравствене установе.

Мере из области ученичког и студентског стандарда

Ове мере подршке системски се реализују у континуитету, а од укупног броја стипендија и кредита које додељује, МПНТР издваја до 10% за студенте и до 10% за ученике из осетљивих друштвених група.

Табела 6. Стипендије додељене ромским ученицима из буџета Републике Србије у последње 4 школске године

Школска година	Број стипендија	Услов према школском успеху	Постотак девојчица
2015/16	176	школски успех одличан	65%
2016/17	150	школски успех одличан	60%

2017/18	303	школски успех врло добар и одличан	63%
2018/19	54	школски успех врло добар и одличан	61%
Укупно	1173		

Из буџета Републике Србије је у последње четири школске године додељено 1175 стипендија за ромске ученике. Износ месечне стипендије је 5400 динара. Крајем 2017.године, измењен је Правилник о ученичким и студентским кредитима и стипендијама¹⁵¹, у циљу утврђивања блажих критеријума за ученике без родитељског старања, ученике са инвалидитетом и ученике припаднике ромске националне мањине. То је омогућило повећање броја додељених стипендија ромским ученицима, укључујући и оне ученике који нису имали одличан школски успех. За ученике из осетљивих група утврђује се посебна ранг листа. На овај начин је МПНТР успело у томе да повећа шансе ромских ученика да добију стипендије што је и резултирало у упадљивом повећању броја стипендија које су ромски ученици добили - у школској 2017/2018. години (303 стипендија) и још више у школској 2018/2019. години (544 стипендија). Приметно је да се континуирано већи број стипендија додељује девојчицама (увек преко 60%). Имајући у виду да је учешће ученица Ромкиња у средњем образовању осетно мање од дечака Рома, додељивање већег броја стипендија ученицама подржава њихова укљученост у средње образовање и смањује постојећу родну разлику.

Расписивањем Конкурса за доделу ученичких стипендија ученицима средњих школа у РС за школску 2018/2019.годину, у јуну 2018.године, појачана је кампања информисања о блажим критеријумима за ученике ромске националности. То је било посебно значајно јер је планирани број стипендија за ромске ученике повећан са 300 на 500. Контактране су школе из подручја са већим бројем ромских ученика и обавештавани сви заинтересовани о новим могућностима.

Посебно треба истаћи добру сарадњу и велико ангажовање Националног савета ромске националне мањине, који се ангажовао у информисању заједнице, као и касније, у издавању потврда о припадности ромској националној мањини и у помоћи код попуњавања и прикупљања образаца од ученика. Захваљујући овим додатним напорима, на Конкурс се укупно јавило 963 ученика из ромске заједнице (од укупно око 24000 ученика средњих школа који су се јавили на Конкурс). Овај број потврђује ефективност појачане кампање информисања.

Комисија за доделу ученичких кредита и стипендија је донела одлуку да се за школску 2018/2019.годину одобри 544 стипендије за ученике ромске заједнице. Мимо наведеног броја, један број одличних ученика ромске заједнице остварио је

¹⁵¹Правилник о ученичким и студентским кредитима и стипендијама, Службени гласник РС, број 46/10, 47/11, 56/12, 75/13 и 111/17.

право на стипендију у редовној процедури, али о томе нема података јер се у овој процедури не прикупљају подаци о националности¹⁵².

У процесу формативне процене испуњења циљева садржаних у секторском реформском уговору између Републике Србије и Европске Уније¹⁵³, у децембру 2018. године, спроведена је предевалуација. Међутим, иако су прелиминарни резултати презентовани МПНТР, припрема документације за детаљну анализу резултата у 2018. тек предстоји.

Поред ових стипендија додељених преко Конкурса за доделу ученичких стипендија ученицима средњих школа, МПНТР је у сарадњи са међународним организацијама, а кроз ИПА 2012 – ТАРИ пројекат у школској 2015/2016. и 2016/2017. години доделило **укупно 1020 стипендија** (510 по школској години) ромским ученицима од првог до четвртог разреда средњих школа који имају просечан школски успех од 2,5 до 3,5, од којих је 67% девојчица. Министарство је даље, са Ромским образовним фондом, по завршеном конкурс на који су имали право пријаве средњошколци ромске националности са просеком 2,5 – 3,5, одобрило 500 стипендија за школску 2017/18. годину, а 67% њих додељено је ромским девојчицама. Обезбеђена је и менторска подршка (201 ментор), током 2015/16, 2016/17. и 2017/18. године у оквиру које ментори пружају директну подршку ромским ученицима и редовно прате статус ученика по свим прописаним критеријумима. Стипендирање ће се надаље наставити кроз пројекат ИПА 2014 - „Запошљивост младих и активна инклузија”.¹⁵⁴

Када је реч о студентским стипендијама и кредитима, студенти из осетљивих друштвених група, укључујући припаднике ромске националне мањине такође имају право да поднесу захтев да се посебно рангирају у оквиру наменски опредељеног броја, применом блажих критеријума, у складу са законом и правилником. На Конкурса за доделу студентских стипендија студентима високошколских установа у Републици Србији за школску 2018/2019. годину, од 158 студената који су аплицирали прилажући потврду Националног савета ромске националне мањине, стипендије је добило 115, а студентске кредите 18 ромских студената. Месечни износ стипендије, односно кредита је 8400 динара.

У случају студената у мере подршке убрајају се и мере ослобађања од школарине, као и мере на основу којих студентски центри у оквиру својих смештајних капацитета наменски треба да определе до 10%. Број примљених студената у установе студентског стандарда на основу доказане припадности осетљивој

¹⁵² У 2019. години планира се додељивање 700 стипендија ученицима Ромима на основу Конкурса.

¹⁵³ Sector Reform Contract for Education Reform in Serbia – strengthening links with employment and social inclusion, доступно на https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/ipa2016-039806.09-serbia-sector_reform_contract_education_reform_in_serbia.pdf

¹⁵⁴ ИПА 2014 - „Запошљивост младих и активна инклузија”, доступно на <http://europa.rs/files/ipa-2014/IPA%202014%20AD%20Youth%20Employability%20Active%20Inclusion%2006042016%20TC.pdf>

друштвеној групи у школској 2017/2018. години износио је 804 (а укупно 17064 студената), а од тога 65 студената Рома (34 девојака и 31 младић).

Афирмативне мере за упис ученика у средње и високо образовање

Програм афирмативне мере уписа ученика и ученица ромске националности у средњу школу уводи се већ 2003. године, а системски се реализује од 2005. године. Важност ове мере је њен системски карактер. Доношењем „Правилника о мерилима и поступку за упис ученика – припадника ромске националне мањине у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности“ у фебруару 2016. године, а који је током 2017. године постао део „Правилника о упису у средњу школу“, заокружио се процес системског уређивања ове врсте подршке.

Правилник о упису у средњу школу утврђује неколико афирмативних мера:

- Број бодова који ученици ромске националности остваре на основу успеха из школе и на основу завршног испита, увећава се за 30% од броја бодова који им недостаје до 100 бодова.
- Овим ученицима који живе у породици која је корисник новчане социјалне помоћи, број бодова који су остварили на основу успеха из школе и завршног испита увећава се за 35% од броја бодова који им недостаје до 100 бодова.
- Основна школа почев од седмог разреда има обавезу да информише родитеље, односно друге законске заступнике ученика ромске националне мањине о мерилима и поступку за упис ученика у средњу школу под повољнијим условима.

Резултати афирмативних мера. Од системског увођења афирмативних мера уписа у средње школе (од школске 2005/06. године закључно са школском 2018/19. годином) уписано је 8.324 ученика (од тога 55% девојчица). МПНТР кроз рад школских управа прикупља податке о ефектима ових мера. Више од 65% уписаних путем афирмативне мере, а који су корисници стипендија и имају менторску подршку завршавају средњошколско образовање. Праћењем примене Програма афирмативне мере за упис ученика ромске националности под повољнијим условима у средње школе утврђено је да је у школској 2017/18. години уписано 1.969 ученика ромске националности у средње школе кроз овај програм, док је у школској 2018/19. години путем афирмативне мере уписано 2220 ученика ромске националности (56% су ромске девојчице).

Афирмативна акција за упис на високошколске установе датира још из 2003/2004. године, а до сада је уписано укупно 1623 студента и студенткиња (51% су девојке). Конкретно у академској 2016/17. години применом овог програма уписано је 182 студента у прву годину, (88 младића и 94 девојака), док је у академској 2017/18. години уписано 154 студената (71 младић и 83 девојака).

Педагошки асистенти

Ангажман педагошких асистената у предшколске и основношколске установе је такође системска мера коју прописује ЗОСОВ и детаљније се уређује одговарајућим подзаконским актима. Реализација ове мере је започела почетком 2000их, преко пројекатаневладиних организација и уз подршку међународних организација и Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а касније је постала део система решењима ЗОСОВ-а из 2009. године, када је и проширено поље деловања асистената на свудецу којој је подршка неопходна (анесамонаромску децу). Нови ЗОСОВ из 2017. године утврдио је правни основ за доношење правилника којим се утврђују услови за рад педагошког (и андрагошког) асистента.

Током 2018. године реализован је Конкурс за избор педагошких асистената. Комисија МПНТР је, од пријављених 145 кандидата, изабрала 50 кандидата за похађање обуке. Услов за заснивање радног односа је похађање уводне обуке. У сарадњи са Универзитетом у Крагујевцу – Центар за целоживотно учење, који има акредитовану обуку за педагошке асистенте од 36 ЕСПБ, организована је петодневна уводна обука за 65 асистената (за 50 нових кандидата и 15 раније ангажованих који нису похађали обуку). Радна група МПНТР изабрала је 50 основних школа, по регионима, за ангажовање нових педагошких асистената. Они су распоређени у школама са великим бројем деце из осетљивих друштвених група. Укупно је ангажовањем нових педагошких асистената обухваћено око 6000 ученика из ромских породица, деце која живе у подстандардним насељима и преко 1100 ученика који се образују по индивидуалном образовном плану.

Према најновијим подацима у систему је ангажован 261 педагошки асистент – 221 у основним школама и 40 у предшколским установама. Од тога је рад 229 педагошких асистената финансиран из буџета Републике Србије, а 32 из буџета локалних самоуправа. Стална конференција градова и општина ангажована је у укључивање педагошких асистената у мобилне тимове за инклузију Рома, у оним јединицама локалне самоуправе у којима нису били до сада укључени.

У 2018. години радно место педагошког асистента је укључено у Уредбу о каталогу радних места у јавним службама и другим организацијама у јавном сектору 155, чиме је њихов статус и на овај начин институционализован, дајући допринос одрживости ове мере образовне политике.

Рад педагошких асистената још увек прате различити изазови, почев од њиховог радног статуса, могућности за стручно усавршавање, разумевања њихове улоге од стране других запослених, учешћа у раду школских тимова. Због тога је МПНТР

¹⁵⁵Уредба о каталогу радних места у јавним службама и другим организацијама у јавном сектору, Службени гласник РС, број 81/2017, 6/2018 и 43/2018.

формирало радну групу како би се ревидирао актуелни правилник и тиме подигао квалитет њиховог рада и доприноса у пружању додатне подршке ученицима. У том смислу ради се на уређивању описа послова педагошких асистената, али и на припреми мреже педагошких асистената и инструментима за мерење њихових резултата.

Додатно, због важности предшколског васпитања, акредитован је посебни програм за педагошке асистенте за рад у предшколским установама кроз сарадњу са међународном организацијом Save the Children за северозападни Балкан (SCNWB) и пројекат „Доступно и квалитетно образовање за девојчице и дечаке Роме“ (2017-2018). Укључени су и васпитачи који су дипломирали на ромском језику на Високој струковној школи „Михајло Палов“ у Вршцу.

Изборни предмет/програм *Ромски језик са елементима националне културе*

Правилником о наставном плану и програму/ о плану и програму наставеи учења за први и други разред основног образовања и васпитања¹⁵⁶ утврђен је наставни план и програм за изборни предмет/програм *Ромски језик са елементима националне културе*, и тако створен један од предуслова за увођење овог изборног предмета/програма у наставу. Са циљем унапређивања стручног кадра за реализацију овог изборног предмета/програма, МПНТР је у сарадњи са Центром за стално образовање и евалуацију Филолошког факултета Универзитета у Београду¹⁵⁷ и Националним саветом ромске националне мањине организовало једномесечни курс за наставнике и наставнице ромског језика. На територији АП Војводине овај изборни предмет се изучава од 90-тих година прошлог века. До сада је сертификовано 77 наставника за реализацију изборног предмета/програма *Ромски језик са елементима националне културе*. Значајан број тих наставника је и ангажован у школама. Током школске 2015/16. године, изборни предмет *Ромски језик са елементима националне културе* похађало је 1.500 ученика, у школској 2016/17. години 2.252 ђака у 72 основне школе у Србији. Школске 2017/18. године је повећан број и у 79 основних школа 2.860 ученика похађа изборни предмет *Ромски језик са елементима националне културе*, док подаци показују да овај изборни програм у школској 2018/19. години похађа 2.463 ученика и ученица у 66 основних школа у 39 јединица локалне самоуправе. На Филолошком факултету Универзитета у Београду 2015. године успостављен је и Лекторат за ромски језик, а у оквиру студијског програма „Језик, књижевност, култура“ на

¹⁵⁶Правилник о наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС - Просветни гласник, број 10/2004-1, 20/2004-1, 1/2005-81, 3/2006-1, 15/2006-1 (др. правилник), 2/2008-24 (др. правилник), 2/2010-6, 7/2010-1, 3/2011-124 (др. правилник), 7/2011-1 (др. правилник), 7/2011-7 (др. правилник), 1/2013-8, 4/2013-181, 14/2013-1, 5/2014-1, 11/2014-1, 11/2016-168, 11/2016-573, 6/2017-5, 12/2018-9.

¹⁵⁷На Филолошком факултету Универзитета у Београду 2015. године успостављен је и Лекторат за ромски језик, а у оквиру студијског програма „Језик, књижевност, култура“ на истом факултету, студенти имају могућност изучавања 35 страних језика, а ромски језик је један од њих.

истом факултету, студенти имају могућност изучавања 35 страних језика, а ромски језик је један од њих.

За Ромски језик са елементима националне културе штампани су уџбеници за прва четири разреда основне школе кроз пројекат „Увођење ромског језика у основне школе у Србији“ који је реализовала НВО Центар за едукацију Рома и етничких заједница из Београда, а подржала Делегација ЕУ у Србији. Министарство просвете, науке и технолошког развоја одобрило је да се у Каталог уџбеника на језицима националних мањина за школску 2018/19. уврсте уџбеници за Ромски језик са елементима националне културе.

МПНТР је реализовало договор да Висока струковна школа за васпитаче „Михајло Палов“ у Вршцу, за студенте који су стекли звање струковни васпитач (или струковни васпитач деце предшколског узраста), а који су део наставе слушали на ромском језику изда Уверење о познавању ромског језика. На овај начин је појачан наставни кадар који може да предаје изборни предмет/програм Ромски језик са елементима националне културе.

МПНТР је реализовало Јавни конкурс за учешће у коришћењу финансијских средстава намењених за дотације невладиним и другим непрофитним организацијама значајним за образовање. Циљ конкурса био је унапређивање система образовања и васпитања кроз образовно-васпитне активности које пружају подршку ученицима основних и средњих школа. Од укупно 40 одобрених програма, три пројекта која таргетирају ромску националну мањину. Предложени програми су реализовали активности усмерене на унапређивање Ромског језика са елементима националне културе у основним школама.